

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

**Rizikové osobnostní rysy u adolescentů vietnamského etnika studujících
na ZŠ, SŠ, VŠ v České republice a jejich souvislost s rizikovým chováním**

**Risk personality traits among adolescents of Vietnamese origin in The Czech
Republic who are students of primary, secondary or tertiary education and its
connection with risk behaviour**

Bakalářská diplomová práce

Autor: Bc. Nikola Koptová

Vedoucí práce: PhDr. Martin Dolejš, Ph.D.

Olomouc

2017

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou prací na téma „Rizikové osobnostní rysy u adolescentů vietnamského etnika studujících na ZŠ, SŠ, VŠ v České republice a jejich souvislost s rizikovým chováním“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 27. března 2017

Podpis

Poděkování

Chtěla bych velice poděkovat vedoucímu práce PhDr. Martinu Dolejšovi, PhD. za jeho vstřícný přístup, cenné rady a podnětné odborné vedení.

Ráda bych také poděkovala svým rodičům za jejich podporu a inspirativní diskuse. Obzvlášť pak děkuji své babičce za povzbuzení a motivaci.

Velké díky patří mým blízkým přátelům za jejich všestrannou podporu, kterou mi s trpělivostí poskytovali.

V neposlední řadě chci poděkovat Nghia Ngo Viet za jeho ochotu a pomoc při sběru dat, stejně jako všem respondentům, bez kterých by tato práce nevznikala.

OBSAH

ÚVOD	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 ADOLESCENCE.....	10
1.1 Formování a vývoj pojmu adolescence.....	10
1.2 Adolescence z pohledu vývojové psychologie	11
1.3 Vývoj identity v adolescenci	12
1.4 Vývojové úkoly adolescence.....	14
1.5 Vliv migrace na vývoj identity v adolescenci	16
2 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ	19
2.1 Teoretické ukotvení pojmu „rizikové chování“	19
2.2 Vybrané formy rizikového chování v adolescenci.....	22
2.2.1 Abúzus	23
2.2.2 Delikvence	26
2.2.3 Šikana	28
3 OSOBNOST A RIZIKOVÉ OSOBNOSTÍ RYSY	31
3.1 Osobnost a osobnostní rysy.....	31
3.2 Rizikové osobnostní rysy	34
3.2.1 Depresivita.....	34
3.2.2 Úzkostnost	36
3.2.3 Impulzivita.....	37
3.2.4 Agresivita	38
4 VIETNAMSKÉ ETNIKUM A KULTURNÍ KONTEXT.....	40
4.1 Základní fakta o Vietnamu.....	40
4.2 Vietnamská kultura.....	41
4.3 Vietnamská migrace do českých zemí	43

4.3.1 Migrace před rokem 1989	43
4.3.2 Migrace po roce 1989	44
4.4 Vietnamské etnikum v ČR	45
4.5 Vnitřní diferenciacie vietnamského etnika v ČR	45
4.6 Organizace česko-vietnamské spolupráce.....	47
4.7 Dosavadní výzkumy o vietnamském etniku v ČR	49
VÝZKUMNÁ ČÁST	51
5 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A CÍLE VÝZKUMU	52
5.1 Definice výzkumného problému	52
5.2 Výzkumné cíle, otázky a hypotézy	52
6 METODOLOGICKÝ RÁMEC	55
6.1 Typ výzkumu	55
6.2 Metody získávání dat	55
6.2.1 Sociokulturní a demografické údaje o respondentovi	56
6.2.2 Škála depresivity Dolejš, Skopal, Suchá	56
6.2.3 Škála úzkostnosti Dolejš a Skopal.....	57
6.2.4. Škála impulzivity Dolejš a Skopal	58
6.2.5 Škála agresivity Dolejš, Suchá, Skopal	58
6.2.6 Výskyt rizikového chování u adolescentů	60
7 REALIZACE VÝZKUMU	62
7.1 Sběr dat.....	62
7.2 Popis souboru	62
7.3 Metody zpracování a analýzy dat.....	71
7.4 Etika výzkumu	72
8 VÝSLEDKY	74
8.1 Výsledky Škály depresivity Dolejš, Skopal, Suchá	74
8.2 Výsledky Škály úzkostnosti Dolejš a Skopal.....	76

8.3 Výsledky Škály impulzivity Dolejš a Skopal.....	77
8.4 Výsledky Škály agresivity Dolejš, Suchá, Skopal	79
8.5 Výsledky Výskytu rizikového chování u adolescentů	81
8.6 Vztahy mezi proměnnými	85
8.7 Rekapitulace hypotéz	88
9 DISKUSE.....	89
10 ZÁVĚRY	96
SOUHRN	98
POZNÁMKOVÝ APARÁT	101
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY	102
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	109
SEZNAM PŘÍLOH.....	111

ÚVOD

Vietnamské etnikum tvoří v mnohých oblastech České republiky (např. příhraničí, Praha) neopomenutelnou část obyvatelstva. Migrace z Vietnamu do českých zemí má již dlouholetou tradici, i když se její charakter v čase mění. Potomci vietnamských migrantů, tzv. jedenapůltá a druhá generace, jsou často do značné míry integrováni do české majoritní společnosti, stojí však stále na pomezí dvou kultur – vietnamské a české. Adolescence je významným obdobím v životě člověka, jejímž hlavním vývojovým úkolem je utvoření a ustálení vlastní identity, právě adolescenti vietnamského etnika žijící v ČR mají tento úkol značně zkomplikovaný. Problematika identity byla již v souvislosti s těmito adolescenty zkoumána a přinesla zajímavé poznatky o percepci sebepojetí (Nguyenová, 2015; Sataryová, 2014). Téma rizikových osobnostních rysů a rizikového chování, které je pro období adolescence zcela zásadní, však doposud u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR probádáno nebylo. Je tedy považováno za důležité zmapovat míru rizikového chování a vybraných rizikových osobnostních rysů právě u této skupiny a zaměřit se na některé demografické a sociokulturní faktory.

Koncept rizikových osobnostních rysů v souvislosti s rizikovým chováním má jasný přesah do školní praxe a oblasti primární prevence. Známe-li míru osobnostních charakteristik představující riziko pro vznik různých nežádoucích forem chování u adolescentů, lze včasně a efektivně reagovat a předcházet situacím, které by ohrozily adolescenta samotného či jeho okolí. Na české populaci byly již realizovány rozsáhlé studie zacílené na rizikové chování i rizikové osobnostní rysy (Dolejš, Skopal, Suchá, 2014; Dolejš, Skopal, 2015; Dolejš, Suchá, 2016), cílem této práce tedy je přinést základní poznatky v dané oblasti o skupině adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR, kteří studují na základní, střední či vysoké škole. Získané informace mohou v budoucnu využít pedagogové, psychologové či metodici primární prevence, kteří jsou s těmito adolescenty v kontaktu.

Teoretické ukotvení práce nejprve obsahově vymezí pojem adolescence, rizikového chování a rizikových osobnostních rysů. Dále se bude věnovat vietnamské kultuře, historii migrace z Vietnamu do českých zemí, současnému stavu vietnamského etnika v ČR, popisu jednotlivých migračních generací a přehledu organizací česko-vietnamské spolupráce. Součástí bude i rešerše dosavadních výzkumů z oblasti vietnamského etnika v ČR a jejich sumarizace. Na teoretický základ pak navazuje výzkumná část práce, ve které je formulován základní výzkumný problém, cíle a hypotézy, taktéž popis realizace výzkumu, metod a

zpracování dat, informace o výzkumném souboru, ale i diskuse k možným etickým úskalím. Závěrečná část práce referuje o výsledcích výzkumu získaných kvantitativním šetřením a diskutuje možné interpretace v kontextu širších teoretických poznatků.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ADOLESCENCE

V této kapitole bude věnována pozornost vývojovému období adolescence. Je zcela zásadní vnímat pojem adolescence v širším společensko-historickém kontextu, jelikož právě faktory sociální, kulturní, ekonomické a politické mají na formování tohoto pojmu značný vliv. Pojem adolescence je do jisté míry dynamický a neustále se aktualizuje s ohledem na společenské dění, což je důležité neopomíjet. V další části textu jsou uvedeny podstatné aspekty adolescence z pohledu vývojové psychologie, závěrečná část se zabývá vývojovými úkoly. Především pak utváření identity je věnován značný prostor, a to i s ohledem na problematiku vlivu migrace na tento proces.

1.1 Formování a vývoj pojmu adolescence

Adolescence je významným vývojovým obdobím v životě člověka. Je přechodovou fází mezi obdobím dětství a plné dospělosti (Grob, Jaschinski, 2003). Než přejdeme k bližšímu popisu, definování vývojových úkolů a periodizaci adolescence, je na místě se na adolescenci podívat v širším společensko-historickém kontextu. Vymezení adolescence je totiž úzce spjato s mnohými sociálními, hospodářskými a politickými faktory. Autoři Koops a Zuckerman (2012) diskutují o vývoji pojmu dětství z historického pohledu a hovoří o 20. století jako o století dítěte. V tomto duchu by se dala označit především druhá polovina 20. století jako období adolescence. Adolescence se stala interdisciplinárním objektem vědeckého zájmu. Psychologie, sociologie, kulturní antropologie a další disciplíny se začaly zajímat o vnitřní život adolescentů, ale i o jejich soužití ve vrstevnické skupině. Vzniká mnoho studií o tzv. youth cultures, které se zabývají různými aspekty každodenního života adolescentů (Huq, 2006; Skelton, Valentine, 2005). Fenomén youth cultures lákal a dodnes láká pozornost nejen vědecké obce, ale i širší veřejnosti. Mnohé bouřlivé diskuse, ať už v mediálním či reálném světě, jsou právě na toto téma.

„Pojem adolescence je odvozen z latinského slovesa *adolescere*, což znamená dorůstat, dospívat, mohutnět“ (Macek, 2003, 9). O adolescenci jako samostatném vývojovém období se v Evropě hovoří koncem 19. století a začátkem 20. století, i když první užití pojmu adolescence sahá až do 15. století (Grob, Jaschinski, 2003; Macek, 2003). Utváření tohoto vývojového období přímo souvisí se zásadními změnami ve společenské struktuře, probíhající industrializací, nástupem kapitalismu a v neposlední řadě s rostoucí

urbanizací. Postupná specializace každodenní činnosti jedince a vznik individuálního volného času vedl k formování vývojového období adolescence. Další velká vlna individualizace pak proběhla ve společnosti v padesátých a šedesátých letech 20. století, kdy obecně v Evropě docházelo k ekonomickému růstu a postupnému zvyšování životního standardu. Výše zmíněné faktory otevřely nový prostor pro specifikaci adolescence a adolescentní kultury. Právě díky provázanosti adolescence s těmito společenskými faktory je její koncept poměrně dynamický a pohled na některé její aspekty je nutné často aktualizovat, a to v souvislosti se zásadními a neustále probíhajícími změnami v sociální struktuře (Grob, Jaschinski, 2003).

1.2 Adolescence z pohledu vývojové psychologie

Z pohledu vývojové psychologie je adolescence pestrým a zajímavým obdobím života člověka, které trvá zhruba jednu dekádu. V průběhu adolescence nastává mnoho změn, a to na rovině somatické, psychické i sociální. Tyto změny jsou většinou prvotně podmíněné biologicky, ale dále se odehrávají ve vzájemné interakci s psychickými a sociálními faktory (Langmeier, Krejčířová, 2006; Vágnerová, 2012). Podle Vágnerové (2012) je pak zásadní také konkrétní kulturní kontext a společenské podmínky, z čehož vyplývají požadavky a očekávání společnosti ve vztahu k dospívajícím.

Periodizace období adolescence není v odborné literatuře zdaleka jednoznačná. Liší se užívané pojmosloví, stanovené věkové hranice i vnitřní diferenciaci adolescence. Zpravidla se o období mezi 10. a 15. rokem života hovoří jako o časně adolescenci, často užívaným pojmem je i pubescence, které zahrnuje tělesné dospívání, rozvoj sekundárních pohlavních znaků, hormonální změny, kolísavou až bouřlivou emocionalitu, ale i změny na úrovni myšlení jedince. O období mezi 15. a 20. (až 22.) rokem života se pak hovoří jako o adolescenci střední a pozdní, kdy dochází ke komplexnějším psychosociálním proměnám jedince. Začátek střední adolescence v tomto pojetí je pak spjat s biologickými faktory, a to především s plnou reprodukční zralostí. Ve střední a pozdní adolescenci se také obvykle ukončuje tělesný růst (Macek, 2003; Vágnerová, 2012). Na úrovni afektivity dochází ke značnému zklidnění oproti období časně adolescence, odeznívá náladovost, citové zážitky se více diferencují a následně integrují. Společným prvkem pro období adolescence, ať už jej diferencujeme jakkoliv, je důležitost vztahů, a to ať už jde o vztahy s rodiči, sourozenci či vrstevníky (Macek, 2003). Kdy končí období adolescence je otázka k polemice, v každém

případě pro ukončení adolescence nejsou již tak zásadní biologické faktory. Podle Macka (2003) jsou důležitější kritéria psychologická (např. dosažení osobní autonomie), případně sociologická (např. přijetí sociální role dospělého) a pedagogická (např. ukončení vzdělání a získání profesní kvalifikace). Jak autor dále zdůrazňuje, v současné společnosti vzniká jistý posun, v našem kulturním kontextu je běžné, že mladý člověk je studentem často až do dosažení 26 let. Tento fakt celkově posouvá plnění některých vývojových úkolů, ať už jde o převzetí zodpovědnosti či přijetí profesní role. Již Říčan (1990) hovoří ve své knize o tzv. kultu nezralosti, který podporuje tendenci k udržení výhod mládí.

Vágnerová (2012) zdůrazňuje, že v našich socioekonomických podmínkách je zásadním znakem dospělosti finanční nezávislost, která je také jasným předpokladem k přiznání větších práv. Právě díky delšímu vzdělávacímu procesu se ekonomická samostatnost často naplní až v pozdějším věku. V souvislosti s touto diskusí je vhodné zmínit koncept tzv. emerging adulthood (Arnett, 2000). Tento pojem se většinou nepřekládá, obsahově by odpovídal názvu vynořující se dospělost. Autor ve svém pojetí jde v již nastíněné diskusi dále a přichází se zmíněným pojmem, který odkazuje na fakt, že dospělost se dnes jen velmi pozvolna vynořuje z protahovaného období adolescence, a to díky mnohým společenským faktorům. Přistoupení k převzetí role dospělého, se všemi jeho právy a především povinnostmi, je oddalováno a vysokoškolská studia, která se týkají stále většího procenta populace, často končí až po 25. roku života. Volnost a užívání si života jsou často upřednostněny před plněním vývojových úkolů mladé dospělosti (Arnett, 2000).

Celá diskuze o periodizaci adolescence na poli vývojové psychologie jen poukazuje na to, jak zásadní roli hrají kulturní, ekonomické a politické faktory, a jak důležité je vnímání pojmu adolescence v širším společenském kontextu. Teoretické pojetí adolescence a její periodizace taktéž souvisí s výzkumnou částí této práce, týká se především věkového rozložení výzkumného souboru. V rámci této práce je respektován fakt, že se období adolescence protahuje. Proto budou i respondenti starší 20 (22) let, kteří však studují VŠ, což je spojeno s jistým životním stylem, považováni za „adolescenty“ v kontextu výše zmíněné probíhající diskuse.

1.3 Vývoj identity v adolescenci

Adolescence, jakožto vývojové období v životě člověka, je také spjata s jistými vývojovými úkoly. V pojetí Eriksona (1963 in Langmeier, Krejčířová, 2006) je hlavním

vývojovým úkolem adolescence hledání vlastní identity. V tomto období podle něj dochází ke konfliktu mezi sebeuvědoměním a zmatením rolí. Identita je zásadním psychologickým pojmem. Z hlediska každodenního jazyka si lze pod pojmem identita představit „jedinečnou kombinaci osobních nezaměnitelných údajů, jako je jméno, věk, pohlaví“, zatímco z pohledu psychologie je identita chápána jako „jedinečná osobnostní struktura“ (Grob, Jaschinski, 2003, 41). Pro lepší pochopení identity vzniká potřeba další diferenciacce. Macek (2003) popisuje dva aspekty identity, a to osobní a sociální. Osobní aspekt identity čerpá především z intimní sebereflexe a sebehodnocení, zatímco aspekt sociální je vztažen k pocitu začlenění do skupiny, sounáležitosti a kontinuity ve vztazích a čase. Již Cooley (1902, in Grob, Jaschinski, 2003) též rozlišuje dvě složky identity, první se vztahuje k vnitřnímu světu jedince, jde tedy o to, jak jedinec vnímá a hodnotí sebe samu. Druhá složka se vztahuje ke světu vnějšmu, tedy k okolí jedince a k tomu, jak toto okolí jedince vnímají a hodnotí, důležité také je, jak jedinec toto hodnocení od okolí vnímá a co o něm usuzuje.

Marcia (1980) se ve své práci zabýval vývojem identity v období adolescence. Při procesu formování identity považoval za zásadní tři dimenze, a to závazky, hledání a krizi. Tyto dimenze můžeme rozpoznat v různých oblastech každodenního života adolescenta, jsou tedy vztaženy např. ke vzdělání, náboženství, vztahům, politickému smýšlení. Závazky jsou spjaté spíše s obdobím pozdní adolescence a jsou charakterizovány schopností adolescenta přijmout rozhodnutí, snést věcné argumenty, které se k tomuto rozhodnutí váží a skrze vhodně zvolené jednání těchto rozhodnutí dostát. Dimenze hledání je spojena především s obdobím časně a střední adolescence a je typická aktivním vyhledáváním informací o různých alternativách při procesu rozhodování. Krize pak často souvisí právě s dimenzí hledání, především je-li hledání prostoupeno nejistotou a neklidem. Krize pomáhá formovat identitu, je také prostředkem pro přerod různých forem identity. Marcia (1980) definuje čtyři formy identity, u kterých se výše popsané dimenze závazku, hledání a krize nacházejí v různých stádiích a vzájemných vztazích. Difúzní identita („identity diffusion“) představuje fázi, kdy je velice nízká úroveň závazku i hledání a krize doposud nezapočala, proto je adolescent v této fázi formování identity snadno ovlivnitelný vrstevníky a jeho sebehodnocení je značně závislé na hodnocení druhých. I u náhradní identity („foreclosure“) je dimenze hledání v pasivním stavu, k závazku je zaujat již jistý postoj, ale vzhledem k chybějící vlastní iniciativě nelze ještě hovořit o aktivním převzetí zodpovědnosti. Typickým příkladem by mohl být adolescent, který se o své kariérní volbě rozhodne na základě doporučení rodičů, aniž by sám vyhledával a prověřoval alternativní možnosti.

Status moratoria („identity moratorium“) je spojen především s krizí identity, zároveň je charakteristický hledáním informací a jejich následným kritickým vyhodnocováním. Běžné je zvažování alternativ, experimentování a zkoušení různých možností. Rozhodnutí jako takové však ještě není přijaté, to znamená dimenze závazku je stále v pozadí. Často se u adolescentů objevují pocity úzkosti, strachu a pochybností. Dosažená identita („identity achievement“) je forma identity po úspěšně zvládnuté krizi, dimenze hledání a závazku jsou v souladu a dostávají se do popředí, adolescent je schopen se rozhodnout a nést zodpovědnost za toto rozhodnutí. Autor však zdůrazňuje, že výše zmíněné pojmy nejsou izolovanými fázemi vývoje identity, jde spíše o koncept, který přibližuje a popisuje různé situace a varianty, které mohou nastat (Marcia, 1980).

Dalo by se tedy říct, že vývoj identity se prostupuje celým dlouhým obdobím adolescence a zásadním způsobem ovlivňuje i další vývojové úkoly adolescence, o kterých text dále pojednává.

1.4 Vývojové úkoly adolescence

Utváření a stabilizace identity je pro adolescenci zcela zásadním vývojovým úkolem, není však jediným. Značnou roli hrají i další vývojové úkoly, kterými se bude zabývat následující část práce. Bylo již zmíněno, že adolescence je poměrně dlouhé období v životě člověka, což ovlivňuje charakter vývojových úkolů v jednotlivých fázích adolescence. Pro účely práce je za nejvhodnější považováno dělení dle autorů Grob a Jaschinski (2003), které se vesměs shoduje s pojetím Macka (2003), v některých aspektech však citlivěji zohledňuje kulturní a sociální faktory. V širším pojetí se mezi vývojové úkoly adolescence řadí, kromě formování identity, především navazování nových vrstevnických vztahů k oběma pohlavím, uvědomění si a akceptování své pohlavní identity, přijetí vlastního těla a sexuality, dále emoční i hmotná separace od rodičů či pečující osoby, rozvoj intelektuálních schopností a v neposlední řadě získávání sociálních kompetencí a odpovědnosti. Dalším všeprostupujícím vývojovým úkolem adolescence je pak orientace na budoucnost (Macek, 2003; Vágnerová, 2012; Grob, Jaschinski, 2003).

Časná adolescence (10-14 let) je období spojené především s mohutnými biologickými změnami, labilní emocionalitou, ale i rozvojem myšlení a nových sociálních vazeb. Z této charakteristiky také vyplývají mnohé vývojové úkoly. Tělesné změny souvisejí s úkolem přijetí vlastního těla a jeho nové podoby, klíčová je tedy integrace veškerých změn,

včetně sekundárních pohlavních znaků. Právě sekundární pohlavní znaky konfrontují adolescenta s jeho pohlavní rolí, ke které postupně zaujímá určitý postoj a integruje ji do své identity. Adolescent v této fázi musí vycházet nejen se svým tělem, ale i emocemi, které jsou často podpořené biologickými faktory (např. hormonální změny). Emocionalita je velmi bouřlivá, okolí je svědkem prudkých změn nálad i rozmanitých doprovodných projevů. Vztahy hrají již v časně adolescenci významnou roli, značný vliv na adolescenta má primární rodina a vrstevnická skupina (Grob, Jaschinski, 2003).

V období střední adolescence (15-18 let) jsou již ty nejzásadnější tělesné změny dokončeny, jejich konsekvence jsou však v této fázi pro adolescenta velmi významné. Tělesná atraktivita v souvislosti s opačným pohlavím je zásadním tématem, jakožto i popularita ve vrstevnické skupině. Jedním z vývojových úkolů je vyrovnávání se s vlastní sexualitou. Aktuální jsou ale i otázky formování vlastních hodnot a očekávání od společnosti, myšlení je méně absolutní a více relativní. Emocionalita je stabilnější, citové prožívání je hlubší. Příznačná je i orientace na budoucnost. Škola, rodina a mnohé sociální skupiny jsou důležitými faktory ovlivňující každodenní život adolescenta i jeho sebepojetí. Postupné přebírání zodpovědnosti za svá rozhodnutí by taktéž mělo být součástí tohoto vývojového období (Grob, Jaschinski, 2003; Macek, 2003).

Období pozdní adolescence (19-21 let), jak bylo nastíněno v kapitole o vývoji pojmu adolescence, je spjato s mnohými sociálními, kulturními a ekonomickými faktory. Od toho se odvíjí nejen jeho periodizace, ale i vývojové úkoly. V současném sociokulturním kontextu jsou tedy některé vývojové úkoly pozdní adolescence přenášeny a protahovány do období mladé dospělosti. Hlavními vývojovými úkoly je stabilizace vlastní identity, definitivní přijetí vlastní sexuality, dosažení intimity v rámci vztahu, formulace vlastních životních hodnot a morálních přesvědčení, převzetí zodpovědnosti, osamostatnění se a separace od primární rodiny. Adolescent se v této fázi pohybuje v mnohem méně přehledných sociálních skupinách, než byla školní třída a rodina. Nyní je často součástí různých širších kolektivů, ať už v práci, vysokoškolském studiu či v rámci zájmových skupin. Abstraktní myšlení a kognitivní funkce jsou v této době na velmi dobré úrovni, to umožňuje podávat optimální intelektuální výkony, což je zásadní pro oblast pracovní a studijní (Grob, Jaschinski, 2003; Vágnerová, 2012).

Problémy se zvládáním dílčích vývojových úkolů mohou vyústit v různé formy tzv. rizikového chování, o kterém detailněji pojednává kapitola 2. Podle Macka (2003) je právě

adolescence pro rozvoj rizikového chování velmi citlivým obdobím. Zásadní roli hraje identita, která se v období adolescence utváří, není tedy ještě stabilní a musí čelit různým vlivům z vnitřního světa (např. emoce, hodnoty), ale i z okolí (např. vrstevnická skupina). Jak tyto nástrahy adolescent ustojí, to je do velké míry otázka osobnosti a rizikových a protektivních osobnostních rysů.

1.5 Vliv migrace na vývoj identity v adolescenci

Vzhledem k tématu práce je na místě věnovat se problematice vlivu migračního procesu na vývoj identity v adolescenci. Migrační proces zahrnuje „rozhodování k migraci či setrvání a akt vlastní mezinárodní migrace včetně adaptace na nové prostředí“ (Freidingerová, 2014, 27). Ať už jde o migraci, které proběhne u jedince v období adolescence, či se samotný akt migrace odehraje před tímto vývojovým obdobím, v obou případech přináší migrační proces zásadní kulturní a sociální faktory, které ovlivňují vývoj identity adolescenta. Dnešní svět bývá označován jako multikulturní (např. Arnett Jensen, 2003), pod tímto pojmem si lze představit fakt, že v jednom prostoru dochází ke střetu různých kultur, tedy i jedinci, kteří nepodstoupí migrační proces jsou konfrontováni s pestrostí a různorodostí, a to kulturní, nacionální i etnickou. Přesto však jedinci, kteří migrační proces sami absolvovali, jsou v poněkud odlišné pozici a vliv střetu kultur musí řešit právě na úrovni identity.

Pozdržme se u orientace na budoucnost, což je jedna z významných charakteristik adolescence. Nurmi (1991 in Macek, 2003) o ní hovoří jako o souvztažnosti procesu motivace, plánování a hodnocení. Zdůrazňuje při tom, že tyto procesy jsou vždy silně ovlivněny širším sociálním kontextem a osobními kognitivními schémata. Sociální normy daného kulturního prostředí pak nabývají charakteru vývojového úkolu pro jednotlivce. Dostáváme se zpět k roli společenských, kulturních a etnických faktorů. Právě tento element je pro téma práce naprosto zásadní. Jaké to je být adolescentem na pomezí odlišných kultur, jaké kulturní vlivy formují a ovlivňují sociální aspekt identity, co se děje, když nastane konflikt mezi normami či hodnotami daných kultur, to vše jsou otázky, které jsou důsledkem migračního procesu a které mimo jiné i adolescenti vietnamského etnika v ČR musejí řešit.

Mecheril a Hoffarth (2006 in King, Koller, 2006, 247) prosazují pojem „nacionálně-etnicko-kulturní příslušnost“, který podle nich zohledňuje rovinu sociální, biologickou i kulturní. Autoři dále zdůrazňují, že právě v období adolescence je vědomí této příslušnosti

velmi důležité, zároveň ale přináší mnohé problémy. Popisují, že nacionálně-etnicko-kulturní příslušnost je v dnešním světě jen málokdy spjata s fyzickou hranicí určitého území, jedná se především o pomyslnou příslušnost a vlastní identifikaci se skupinou. Definování vlastní identity a individuality se realizuje pomocí vymezení se vůči dané skupině. V kontextu problematiky migrace dochází často k jistému zmatení, dojde-li ke střetu kulturních norem. To může být pak pro adolescenty velmi obtížná situace, se kterou se musejí vypořádat. Při nenalezení vhodného řešení může docházet k destabilizaci pocitu vlastní identity a proces nalezení identity, tedy hlavní vývojový úkol adolescence, je tak značně zkomplikován (Mecheril, Hoffarth, 2006 in King, Koller, 2006; Siebholz et al., 2012).

Existují i další pohledy na problematiku identity a skupiny, ať už jde o skupinu jako takovou či kulturně, nacionálně nebo etnický specifickou. Zmíníme tedy alespoň některé. Proslulý koncept Turnera a Tajfela (1986), kteří přichází s teorií sociální identity. Klíčovým poznatkem této teorie je, že člen skupiny přijímá do značné míry její normy, které internalizuje, a ty se stávají pevnou součástí jeho identity. Autoři pak zdůrazňují, že je pro člena skupiny výhodné vnímat skupinu co nejpozitivněji, jelikož to zpětně ovlivní i vnímání sebe sama. Nagel (1994) se naopak více zaměřuje na problematiku etnicity. Tu definuje skrze dvě hlavní složky, a to identitu a kulturu. Etnicitu vnímá jako konstantně se vyvíjející, dynamický produkt vznikající díky vzájemnému kontaktu individuální a skupinové identity. Etnikům připisované významy jsou tak formovány a vytvářeny samotnými členy těchto skupin. Etnicita je tedy sociálním a kulturním konstruktem, který podporuje kolektivní duch a společnou historii a mytologií vytváří soudržnost komunity (Nagel, 1994).

Utvářením a vývojem identity u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR se zabývá hned několik prací (Jiskrová, 2010; Hubertová, 2016, Nguenová, 2015; Sataryová, 2014). Uvedme pro přiblížení problematiky některé závěry, přinášející kvalitativně pojatý výzkum Nguyenové (2015). Ta ve své práci tématizovala a shrnula hlavní okruhy, které se dotýkají každodenního života adolescentů vietnamského etnika u nás, tedy druhé generace (narozena v ČR) a jedenapůlté generace (příchod do ČR v raném dětství). Tito adolescenti hodnotili vietnamskou a českou kulturu jako zásadně odlišnou a setkávali se v běžném životě s konflikty vyvolanými touto odlišností. Vzhledem k formování své identity pak vnímali především střet požadavků rodičů s vlastními přáními, často v oblasti kariéry a vzdělání, ale i partnerských vztahů. Většina těchto adolescentů pak byla schopna dobře reflektovat svůj vztah k vietnamské i české kultuře, vlastnímu procesu integrace (např. přijetí či nepřijetí

českého jména, vrstevnické vztahy s příslušníky obou kultur) a v závěru taktéž většina pozitivně hodnotila přesah, který s dané biculturality vyplýval (Nguyenová, 2015). Je tedy zřejmé, že vědomí nacionálně-etnicko-kulturní identity je podstatnou součástí vlastní identity jako takové. Migrační proces hraje proto pro vývoj identity významnou roli.

2 RIZIKOVÉ CHOVÁNÍ

Tato práce se zaměřuje na rizikové chování u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR v souvislosti s osobnostními a kulturními faktory. Jak již bylo zmíněno v kapitole o adolescenci, je toto životní období vzhledem ke svým charakteristikám a vývojovým úkolům spojeno s výskytem různých forem rizikového chování. Pojem „rizikové chování“ je především v posledním desetiletí hojně užíván odbornou i širší veřejností, jeho vymezení však není jednoduché a odvíjí se od mnohých faktorů. Cílem kapitoly je přiblížit pojem „rizikové chování“ z teoretického hlediska a vymezit jeho hranice v kontextu této práce. S ohledem na praktickou část a použité výzkumné metody pak budou podrobněji popsány vybrané formy rizikového chování, které se vztahují k vývojovému období adolescence.

2.1 Teoretické ukotvení pojmu „rizikové chování“

Při vymezování pojmu „rizikové chování“ je možné se vydat několika směry. Lze jej definovat skrze reálné aktivity, které bychom pod tento zastřešující výraz zařadili, nebo se snažit pojem uchopit teoreticky a hledat, jaké složky a roviny vedou k chování, které bychom jako rizikové označili. V odborné literatuře neexistuje zcela jednotná definice, vždy je určující především kontext, ve kterém je termín užit. Roli hraje jak cíl a typ výzkumu, tak i teoretické východisko daného autora. Chceme-li uvést definici jistého pojmu, obvyklou cestou je nahlédnutí do slovníku. Začneme tedy malým exkursem do jednoho z nejkompexnějších slovníků z oblasti psychologie na českém trhu, a to do díla autorů Hartl a Hartlová (2010). Přímo slovní spojení „rizikové chování“ zde nenajdeme. Pojem „riziko“ je vysvětlen jako „situace nebo aktivita s vysokou mírou nebezpečí a vysokou pravděpodobností neúspěchu nebo ztráty“ (Hartl, Hartlová, 2010, 503). Pod slovem „chování“ si lze představit „souhrn vnějších projevů, činností, jednání a reakcí organismu na vnější i vnitřní podněty, včetně projevů slovních“ (Hartl, Hartlová, 2010, 202). „Rizikové chování“ je tedy možné vnímat jako veškeré jednání a souhrn činností, které přivádí jedince do nejisté, ohrožující či nebezpečné situace. Slovník též objasňuje termín „syndrom rizikového chování dospívajících“, který zahrnuje výčet konkrétních aktivit adolescentů jako „zneužívání návykových látek včetně alkoholu, delikvenci a gamblerství, časný a nezodpovědný sexuální život, rychlou riskantní jízdu bez ochranných pomůcek, nadměrnou

vazbu na počítače a televizi, nezdravý způsob stravování často hraničící s poruchami příjmu potravy, často v kombinovaném výskytu“ (Hartl, Hartlová, 2010, 573).

Co vše tedy pod pojem „rizikové chování“ spadá, záleží na přístupu, uvedme tedy několik možných pojetí pojmu i jeho další diferenciaci. Dolejš (2010, 9) definuje pojem „rizikové chování“ jako „takové chování jedince nebo skupiny, které zapříčiňuje prokazatelný nárůst sociálních, psychologických, zdravotních, vývojových, fyziologických a dalších rizik pro jedince, pro jeho okolí a/nebo pro společnost“. Dále se podrobně zabývá teoretickým i obsahovým vymezením pojmu, zdůrazňuje především důležitost kulturního kontextu. Právě kulturní faktory do značné míry ovlivňují chápání normy v dané společnosti a vymezují „normální chování“ jako jistý protipól k „rizikovému chování“. Pro označení kulturně a společensky nevhodných, nepřijatelných či dokonce zakázaných forem chování u adolescentů byly a jsou v odborné literatuře užívány různé názvy, jedná se např. o chování abnormální, antisociální, agresivní, delikventní, kriminální, maladaptivní či problémové. Tento výčet není zdaleka konečný a jen ilustruje komplikovanost terminologické situace. Tyto pojmy mají podle Dolejše (2010) částečné, někdy dokonce úplné, obsahové průniky, jejichž výčet zde uvedený není zdaleka konečný a jen ilustruje komplikovanost terminologické situace, která částečně vyplývá z faktu, že rizikové chování je interdisciplinárním výzkumným problémem. Dále jsou diferencovány následující kategorie rizikového chování: a) užívání a zneužívání legálních a nelegálních látek; b) kriminalita; c) šikana, hostilita a agresivní chování; d) problémové sexuální aktivity; e) školní problémy a přestupky; f) extremistické, hazardní a sektářské aktivity; g) ostatní formy rizikového chování (Dolejš, 2010, 36).

Uvedme další definici, tentokrát z anglosaského prostředí, která vidí pojem „rizikové chování“ u adolescentů poněkud široce jako „souhrn všech aktivit, které jsou potenciálně zraňující a ohrožující“ a uvádí jeho následující formy: a) zneužívání návykových látek (včetně alkoholu a tabáku); b) antisociální chování; c) rizikové sexuální chování (Coleman, Hagell, 2007, 9).

Poslední zmíněný koncept přináší německý psycholog Raithel (2011), který klade důraz na provázanost rizikového chování a vývojového období adolescence. Definuje pojem „rizikové chování“ u adolescentů jako „široké spektrum aktivit, které jsou doprovázeny nejistotou ohledně možných nežádoucích důsledků, tyto důsledky vyplývají z daného chování a přinášejí škody různého charakteru“ (Raithel, 2011, 4). Dále popisuje tři dimenze

rizikového chování, které se pojí vždy s konkrétními formami rizikového chování a následnými škodlivými důsledky: a) zdravotní dimenze (formy chování: konzum legálních/ilegálních návykových látek, nezodpovědné sexuální chování, násilí, extrémní sporty atd.; možné škodlivé následky: zranění, nemoc, smrt); b) kriminální/delikventní dimenze (formy chování: konzum ilegálních návykových látek, násilí, sexuální násilí, vandalismus, krádež, vloupání, podvod atd.; možné škodlivé následky: sankce, trest); c) finanční dimenze (formy chování: konzum legálních/ilegálních návykových látek, vandalismus, krádež, vloupání, podvod, hazard atd.; možné škodlivé následky: zadlužení, konfiskace majetku) (Raithel, 2011).

Rizikové chování taktéž souvisí s pojmy „rizikové a protektivní faktory“. Ty lze vnímat jako proměnné, které ovlivňují vznik, proces a důsledky chování, které může být potenciálně rizikové. Protektivní faktory působí pozitivně a pomáhají adolescentovi vyhnout se ohrožujícím aktivitám, rizikové faktory pak naopak přispívají k inklinaci k rizikovým formám chování (Jessor, 1998). Existuje opět několik možných členění rizikových a protektivních faktorů, uvedme pro přiblížení dvě z nich. Rizikové a protektivní faktory lze dělit dle původu na: a) biologické (pohlaví, věk, vrozené neurofyziologické dispozice, poruchy CNS v dětství atd.); b) psychologické (mentální a osobnostní charakteristiky) (Dolejš, 2010). Další pojetí rozlišuje tři roviny, a to jak u faktorů rizikových, tak i protektivních: a) osobnost jedince (protektivní: vysoká inteligence, vysoká míra sebeúcty, sebedůvěry, pozitivní orientace směrem ke škole atd.; rizikové: zdravotní hendikep, některé osobnostní rysy jako impulzivita, extravertze, neuroticismus, dětské traumatické zážitky atd.); b) chování jedince (protektivní: pozitivní postoj ke školním, domácím a společenským povinnostem, zapojení do dobrovolnických aktivit; rizikové: odmítání, nedodržování psaných a nepsaných společenských pravidel, školní neúspěch atd.); c) sociální prostředí (protektivní: vlastní primární rodina, otevřená komunikace, sociální opora, přijetí vrstevnickou skupinou atd.; rizikové: příliš autoritativní nebo liberální výchova, rizikové aktivity rodičů, přijetí hodnot vrstevnické skupiny vykazující rizikové chování, chudoba atd.) (Jessor, 1998).

Připomeňme, že rizikové chování je komplexní fenomén, který je důležité vnímat v souvislosti s dalšími pojmy. Především pak širší kulturní kontext hraje značnou roli, což je zásadní i vzhledem k tématu této práce. Právě společnost, kultura, komunita určují hranici toho, co je „normální“. Mějme tedy na paměti, že výzkumný soubor se skládá z adolescentů,

kteří vyrůstali a vyrůstají na pomezí dvou kultur, a to české a vietnamské. Tedy i pojetí „normality“ může být skrze rozdílnost kultur poněkud odlišné.

2.2 Vybrané formy rizikového chování v adolescenci

Doposud jsme se zabývali především definováním a vymezení pojmu „rizikové chování“, výčtem aktivit, které lze do něj zahrnout, a faktory ovlivňujícími jeho průběh. Zaměříme se krátce na souvislost mezi rizikovým chováním a adolescencí, kterou uvádějí mnohé publikace (např. Dolejš, 2010; Grob, Jaschinski, 2003; Macek, 2003; Raithel, 2011). Otázku, proč se zrovna v tomto vývojovém období kumuluje fenomén rizikového chování, lze smysluplně vysvětlit například neuropsychologickými teoriemi. Steinberg (2008) podotýká, že právě na počátku adolescence se odehrávají mohutné vývojové změny v mozku, konkrétně v dopaminergním systému. V období přechodu mezi adolescencí a mladou dospělostí rizikové chování ubývá, což může být spojeno se strukturálními a funkčními změnami v prefrontálním kortexu, které přináší větší schopnost seberegulace. Neurofyziologické změny nejsou jedinou možnou interpretací zvýšené inklinace k rizikovému chování, Grob a Jaschinski (2003) vidí toto chování jako součást procesu utváření vlastní identity (ujasnění si vlastních hodnot skrze rizikové chování), vzdor vůči rodičům či autoritám (rizikové chování jako transparentní protest), pokus o začlenění se do vrstevnické skupiny (chovám se rizikově, protože to dělají i ostatní). Lze tedy říci, že zvýšený výskyt rizikové chování v adolescenci je důsledkem rozsáhlých změn, které v tomto vývojovém období probíhají na rovině biologické, psychologické i sociální.

Rozsáhlou a zcela zásadní oblastí, která se váže k problematice rizikového chování, je též prevence. Prevence, tedy systematické předcházení rizikového chování či mírnění jeho důsledků, je v zájmu psychologie i dalších oborů několik desetiletí. Již Caplan (1964) rozlišoval tři základní formy prevence, které jsou aktuální dodnes. Prevenci dělí na: a) primární (prostředky a snahy, které zabraňují vzniku rizikového chování); b) sekundární (včasné zachycení rizikového chování a snaha o zmírnění jeho důsledků); c) terciální (snaha zabránit návratu rizikových forem chování u osob, které s ním již měly problémy). Preventivní programy bývají zaměřeny na různé formy rizikového chování, konkrétní provedení preventivních programů, jejich obsahová stránka i účinnost se značně liší. Jako příklad komplexně pojatého preventivního programu na našem území zmiňme program Preventure, který je založen na principu kognitivně-behaviorálních technik a dále se

zaměřuje na specifické osobnostní rysy, související s rizikovým chováním (přecitlivělost, impulzivita, negativní myšlení, vyhledávání vzrušujících zážitků). Cílovou skupinou programu jsou především adolescenti ve věku 12-16 let. Program přináší psychologům a speciálním pedagogům efektivní nástroj pro časnou diagnostiku rizikového chování a následnou metodiku krátké cílené intervence pro druhostupňové žáky (Čablová, Šťastná, Charvát, Maierová, Endrödiiová, Dolejš, 2011).

Je evidentní, že rizikové chování u adolescentů je rozsáhlý fenomén celospolečenské důležitosti. Vzhledem k jeho šíři a rozmanitosti není ambicí této práce obsáhnout a popsat veškeré jeho formy. Následující část textu tedy přiblíží pouze vybrané podoby rizikového chování, a to v návaznosti na použitou metodiku ve výzkumné části práce, tedy inventář „Výskyt rizikového chování u adolescentů“ (Dolejš, Skopal, 2015). Ten se zaměřuje na následující oblasti rizikového chování, které budou dále podrobněji diskutovány: a) abúzus; b) delikvence; c) šikana.

2.2.1 Abúzus

Právě adolescence je životním obdobím, ve kterém se většina lidí dostává do prvního přímého kontaktu s drogami, tedy psychotropními či toxickými látkami. Jejich konzumace, ať už pravidelná nebo v podobě jednorázových experimentů, může být ohrožující pro samotného adolescenta, jeho další biologický a psychosociální vývoj, ale i jeho okolí. Abúzus je zastřešující pojem pro „nadměrné požívání psychotropních nebo toxických látek“ (Hartl, Hartlová, 2010, 11). Drogy či psychotropní látky, někdy též označované jako psychoaktivní, ovlivňují lidskou psychiku a korigují, upravují či mění její činnost. Pro lidský organismus jsou tyto látky toxické, míra toxicity se odvíjí od dávky a pravidelnosti požívání (Grob, Jaschinski, 2003; Kandel, 1998). Drogy lze dále dělit z hlediska tolerance společností na: a) drogy legální (alkohol, tabák, káva atd.); b) ilegální (např. marihuana a její deriváty, pervitin, kokain, halucinogeny, extáze). Právní vymezení „omamných a psychotropních látek“ a další zákonná ustanovení jsou zakotvena v § 283–289 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákon, ve znění zákona č. 306/2009 Sb., a v navazujících předpisech (Dolejš, 2010). Podle četnosti užívání a závažnosti následků lze kontakt s drogami dále diferencovat na: a) konzum (příležitostné požívání legálních drog či jednorázové požití ilegální drogy, bez závažnějších biologických a psychosociálních následků); b) zneužívání (pravidelné a časté požívání legálních či nelegálních drog, které má negativní důsledky na biologické i psychosociální

rovině); c) závislost (droga je centrálním tématem života; pokud nedojde ke konzumaci drogy, dostaví se abstinenční příznaky či bažení, často je nutné zvyšovat dávky kvůli vzniku tolerance; závislost na droze může být psychická, fyzická nebo kombinovaná) (Habermas, 2002).

Ze skupiny legálních drog je mezi adolescenty nejrozšířenější především konzumace alkoholu a tabákových výrobků. S kouřením mělo v roce 2014 zkušenost 8,0 % žáků 5. tříd (ve věku 11 let), 28,0 % žáků 7. tříd (ve věku 13 let) a 52,0 % žáků 9. tříd (ve věku 15 let), pravidelné pití alkoholu (alespoň jednou týdně) pak uvedlo 4,0 až 5,0 % jedenáctiletých, 7,0 % třináctiletých a 17,0 % patnáctiletých, přičemž evropský průměr odpovídá 3,0 %, 5,0 %, resp. 13,0 % (Mravčík et al., 2016). Uvedené údaje pochází z mezinárodní studie Mládež a zdraví (HBSC), která je realizovaná pod záštitou Světové zdravotnické organizace, a to na reprezentativním vzorku adolescentů. Česká republika se účastní pravidelných šetření v čtyřletých cyklech, výsledky šetření z let 2002, 2006, 2010 a 2014 na českých školních dětech ukazují, že konzistentně ve všech měřeních byla zjišťována nízká míra abstinence. Autoři Grob a Jaschinski (2003) podotýkají, že pomyslnému vedení alkoholu a tabákových produktů se nelze divit, jsou společností tolerovány a jejich konzumace se v dospělosti považuje za běžný jev, často se dokonce v určitých situacích vyžaduje. Tomu odpovídají výsledky studie Evropského šetření o zdraví (EHIS) realizované v ČR v roce 2014-2015 již ve druhé vlně. Vyplývalo, že v ČR v současnosti kouří 35,0 % mužů a 22,6 % žen starších 15 let, denní kouření uvedlo celkem 27,6 % mužů a 15,7 % žen. V oblasti alkoholu bylo sledováno 9,5 % denních konzumentů (16,4 % mužů a 3,2 % žen). Nárazovou konzumaci alkoholu (5 a více sklenic při jedné příležitosti alespoň jednou měsíčně) uvedlo 17,3 % dotázaných (25,0 % mužů a 9,2 % žen) (Mravčík et al., 2016).

Zpráva pro Státní zdravotní ústav za rok 2014 informuje, že zkušenost s alkoholem měla ve věku 13 let většina dětí. Výskyt pravidelného pití alkoholu, tedy alkoholický nápoj alespoň jednou týdně, se zvyšuje spolu s věkem. Oblíbenosti se těší především pivo (u patnáctiletých chlapců to bylo 38,8 % v roce 2010, u dívek 20,4 %), nelze zanedbat však ani konzumaci lihovin s týdenní frekvencí, která je u české populace patnáctiletých také poměrně vysoká a pohybovala se v roce 2010 okolo 12,7 % u chlapců a 9,6 % u dívek. Studie dále konstatuje znepokojivý fakt, že více než polovina českých dětí poprvé pije alkohol ve 13 letech, a to i přes zákonem stanovenou věkovou hranici 18 let pro legální požívání alkoholu. 61,0 % chlapců a 67,0 % dívek také získá během školní docházky první zkušenost s alkoholovou intoxikací, první opilost je pak nejčastěji uváděná ve věku 14 a 15 let

(Sovinová, Csémy, Kernová, 2014). Informace o užívání tabáku nám pak přináší Celosvětový průzkum užívání tabáku mezi mládeží (GYTS) vyvinutý Světovou zdravotnickou organizací a Centry pro prevenci a kontrolu nemocí. Průzkum je zaměřen na adolescenty ve věku 13-15 let a byl proveden na reprezentativním vzorku v České republice v roce 2002, 2007 a 2011. Z nejaktuálnějšího průzkumu (2011) vyplývá, že 69,8 % žáků někdy ve svém životě kouřilo a 36,5 % z nich uvedlo, že užívají tabák i v současné době. Z dotázaných se 30,6 % hlásilo ke kouření cigaret a 17,3 % připouštělo i další tabákové produkty. Alarmující je informace, že 27,2 % dotázaných nekuřáků připustilo možnost, že začnou v průběhu příštího roku kouřit (Sovinová, Csémy, Kernová, 2014). Šetření Dolejše, Skopala, Suché a kolektivu (2014) přináší taktéž zajímavé informace o konzumaci alkoholu a tabákových výrobků u českých adolescentů. Respondenty byli žáci a žákyně druhého stupně ZŠ, tedy adolescenti ve věku 11-15 let. Ze studie vyplývá, že 78,0 % respondentů již ve svém životě konzumovalo alkoholický nápoj, 41,0 % má zkušenost s alkoholem z posledních 30 dnů. Za posledních měsíc pak subjektivně pociťovalo opilost 3,9 % oslovených adolescentů. Dále má 31,0 % respondentů zkušenosti s konzumací tabákových výrobků, 3,0 % oslovených pak vykouří denně minimálně 5 cigaret.

Abúzus se týká taktéž ilegálních drog, jejichž konzumace u adolescentů i dospělé populace sice není v porovnání s tabákem a alkoholem tak rozšířená, rozhodně ji však nelze zanedbávat a podceňovat. Právě užívání ilegálních drog na sebe obvykle nabaluje mnohé další formy rizikového chování (např. kriminalitu), je tedy závažným společenským problémem. Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti přichází ve výroční zprávě z roku 2015 s následujícími údaji o české dospělé i adolescentní populaci. Jakoukoliv ilegální drogu užilo v životě celkem 25,7 % dotázaných ve věkové kategorii 15-64 let (32,2 % mužů a 18,9 % žen), nejčastější ilegální drogou byly konopné látky (22,8 %), dále extáze (5,1 %), halucinogenní houby (2,4 %) a pervitin (1,1 %), zkušenosti s ostatními ilegálními drogami jsou na nízké úrovni (méně než 1,0 %). Co se týče populace mladých dospělých ve věku 15-34 let 44,3 % mělo za svůj život zkušenost s ilegální drogou, nejrozšířenější jsou opět konopné látky (40,7 %), extáze (11,3 %), halucinogenní houby (4,0 %) a pervitin (2,0 %). V kategorii mladých dospělých pak v posledním roce užívalo ilegální drogy 23,6 % oslovených a v posledních 30 dnech to bylo 5,8 %. Z šetření zaměřeného na studenty ve věku 16 let vyplývá, že nějakou ilegální drogu vyzkoušelo někdy v životě 37,4 % oslovených adolescentů. V 36,8 % případech se jednalo o konopné látky, 2,7 % vyzkoušelo extázi, 3,8 % LSD a halucinogeny, 3,3 % halucinogenní houby, 1,4 % pervitin, 1,4 % kokain a méně než

1,0 % ostatní ilegální drogy. Průměrný věk první zkušenosti s konopnými látkami byl u dotázaných 14,5 roku (Mravčík et al., 2016). Dolejš, Skopal, Suchá a kolektiv (2014) se ve svém šetření respondentů ve věku 11-15 let dotazovali na užívání marihuany, výsledky ukazují, že zkušenost s touto drogou má 13,0 % žáků a za posledních 30 dní ji užilo méně než 4,0 % oslovených adolescentů.

Jak dokládají výše uvedené údaje, abúzus je celospolečenský fenomén, který může pro adolescenty představovat značná rizika na biopsychosociální rovině. Důvody, které vedou adolescenty k abúzu, jsou velmi rozmanité. I zde lze hovořit o protektivních a rizikových faktorech, které již byly zmíněny v souvislosti s rizikovým chováním obecně. Připomeňme, že právě kulturní faktory jsou zcela zásadní pro postoj ke konzumaci psychoaktivních látek, nelze tedy opomíjet širší kontext.

2.2.2 Delikvence

„Delikvence“ je označení pro takové „chování, které je v konfliktu se společenskými normami či právním řádem“ a pojem „delikvent“ se pak vztahuje k „mladistvým (15-18 let) i mladým dospělým (18-24 let) pachatelům trestných činů“ (Hartl, Hartlová, 2010, 89). Dolejš (2010) uvádí, že obsahově má pojem delikvence velmi blízko ke kriminalitě. Ta se ale frekventovaněji užívá v souvislosti s dospělou populací, pro přestupky adolescentů je upřednostňováno právě označení delikvence. Delikvence a kriminalita jsou tedy společností vnímány jako závažné sociální jevy patologického charakteru, které přímo ohrožují její hodnoty. Zájem o tuto problematiku sahá hluboko do dějin, uveďme poměrně známý příklad z konce 19. století. To přichází italský lékař, biolog a kriminolog Lombroso (1876, 5) s pojmem „delinquente nato“, což lze přeložit jako „rozený zločinec“. Ve své rozsáhlé publikaci představuje koncept, že fyziologické faktory předurčují kriminální a delikventní chování, lze podle něj tudíž pachatele identifikovat na základě tělesných znaků. Ačkoli je tato teorie dnes již přežitá, poukazuje na zájem odborné veřejnosti o téma kriminálního a delikventního chování. I v současné době hledají některé teorie příčiny delikventního chování na biologické úrovni. Neuropsychologická aktivační teorie od Ellise (1994, in Dolejš, 2010) spojuje vznik delikventního chování jako je napadání druhých osob, toxikománie či gamblerství, s abnormálními nálezy na EEG. Dolejš (2010) dále konstatuje, že studie zaměřené na osobnostní profily delikventů došly k několika statisticky významným poznatkům. Delikventní adolescenti skórovali výše především ve škálách

zaměřených na hypomani, psychopatii, sociální extraverzi, agresivitu a hostilitu. I v oblasti delikvence, stejně jako u všech forem rizikového chování, lze hovořit o rizikových a protektivních faktorech. Grob a Jaschinski (2003) udávají jako zásadní činitele pro vznik delikventního chování následující položky: a) socioekonomický status (škola, finanční zázemí atd.); b) vrstevnická skupina; c) rodina; d) individuální faktory (na úrovni biologické i psychologické). Moffitt (1993) přichází s typologií delikventů a dále je diferencuje na dvě podskupiny: a) persistentní delikventi (delikventní chování se objevuje od časného věku, je způsobeno deficitem nervového systému spolu s faktory z prostředí dítěte, vliv mají i nežádoucí naučené vzorce chování); b) mladiství delikventi (delikventní chování se vztahuje k období adolescence a je maladaptivní formou zvládnání vývojových úkolů tohoto období).

Hranice delikventního a kriminálního chování souvisejí opět s kulturní tradicí a společenskou normou. Legislativa jednotlivých států se značně liší, což lze pozorovat na příkladu odlišného věku zletilosti, možnosti řízení motorového vozidla nebo konzumaci alkoholu a tabákových výrobků. Právě konkrétní právní rámec určuje hranice toho, co je zákonné a nezákonné. Greve (2002) zdůrazňuje, že některé typy chování jsou nežádoucí, a potažmo hodnocené jako delikventní jen v určitém věkovém rozmezí - například řízení auta, konzumace alkoholu či cigaret, je odlišně vnímaná na základě věku. Naopak jiné formy chování jako krádež, násilný útok na druhou osobu atd., jsou hodnoceny jako delikventní a kriminální, ať se jich dopustí adolescent či dospělí.

Prevalenci delikventního a kriminálního chování průběžně monitoruje Policie ČR (2015), výsledky statistik jsou dostupné na webových stránkách. V České republice odpovídá hranice zletilosti dosažení věku 15 let a dospělosti, tedy plné právní zodpovědnosti, pak věku 18 let. Z právního hlediska se dělí nedospělí jedinci na: a) nezletilé (1-14 let); b) mladistvé (15-17 let). Česká republika vykázala za rok 2015 v oblasti kriminality dětí a adolescentů 8 594 trestných skutků, což značí pokles o více než 10,0 % oproti roku 2014. Nejvíce zastoupená je mezi nezletilými a mladistvými oblast majetkových deliktů (krádeže, vloupání atd.). Mravnostní delikty byly za rok 2015 u mladistvých i nezletilých na srovnatelné úrovni, a to na rozdíl od uplynulých let, kdy překvapivě více trestných činů v této kategorii páchaly spíše nezletilí (kromě vražd) (Policie ČR, 2017). Z šetření Dolejše, Skopala, Suché a kolektivu (2014) pak vyplývá, že 27,2 % oslovených adolescentů ve věku 11-15 let v životě někdy něco ukradlo, 17,7 % dotázaných kradlo v obchodě, 15,4 % z nich v životě odcizilo peníze rodičům nebo příbuzným a 15,9 % poškodila cizí majetek jen tak pro zábavu. Jako alarmující se zdá být taktéž problém

nedostatečné informovanosti a právního povědomí u českých adolescentů, jak ukazují například výsledky šetření Vacka, Šejvla a Miovskeho (2008). Z této studie vyplývá, že značné procento oslovených adolescentů (9. ročník ZŠ a 1-4. ročník SŠ) nemá dostatečné znalosti o problematice základních právních aspektů konzumace, prodeje, nákupu či držení psychoaktivních látek. Správnou odpověď na otázku, zda je podle zákona zakázáno kouřit marihuanu či hašiš, našlo pouze 20,1 % dotázaných. Obdobnou otázku směřovanou na užívání pervitinu nebo heroinu zodpovědělo správně 16,6 %. Ani povědomí o tom, od kolika let lze legálně konzumovat alkohol a cigarety, není na dobré úrovni, správnou odpověď uvedlo v případě cigaret 16,3 % a alkoholu 9,6 % respondentů.

Delikventní a kriminální chování je závažným problémem, snaha mu předcházet by měla být prioritní pro celou společnost. Adolescenti dopouštějící se deliktů, tedy porušení zákona, tvoří poměrně malé, ale stabilní procento populace dospívajících, systematické zvyšování informovanosti je prvním krokem k prevenci, nemělo by být však krokem jediným a konečným. Lze jen doufat v nárůst efektivních intervenčních, a především preventivních, programů na českých základních a středních školách.

2.2.3 Šikana

Šikana je dnes běžně užívaným pojmem, a to jak mezi odborníky z různých vědních oborů, tak v širší veřejnosti. O šikanování se mluví v souvislosti se školním či pracovním prostředím. Hartl a Hartlová (2010, 580) definují šikanu jako „tělesné, psychické či spojené ponižování nebo týrání jedinců, průvodci šikany bývají jedinci tělesně silnější, starší, vyspělejší, výše postavení či v početní převaze“. Jedním z „duchovních otců“ šikany (*bullying*) jakožto vědeckého termínu je Olweus (1978, in Janošová, Kollerová, Zábrodská, Kressa, Dědová, 2016), který jako jeden z prvních intenzivně zkoumal agresivitu u školních dětí. Šikana tedy úzce souvisí s pojmy agrese a agresivní chování. Jak sumarizuje Grob a Jaschinski (2003), agresivní, násilné a hostilní chování lze dále diferencovat, a to z různých hledisek. Z pohledu použití fyzického násilí rozlišují: a) verbální agresi (bez fyzického kontaktu); b) tělesnou agresi (použití fyzické síly a kontaktu). Podle objektu, na který je agresivní chování zaměřeno, existují taktéž dvě formy agresivního chování: a) externí agrese (zaměřena na jiného člověka); b) autoagrese (zaměřená na vlastní osobu). Z hlediska použité strategie lze agresivní chování dělit na: a) přímou agresi (tělesný či verbální útok vykoná agresor sám); b) nepřímou agresi (agresor je spíše organizátorem útoků než faktickým

vykonavatelem). Jak upozorňuje Janošová a kolektiv (2016), především v posledním desetiletí se často hovoří o tzv. kyberšikaně. Ta přímo souvisí s nástupem a rozšířením informačních a komunikačních technologií (internet apod.), nejde o novou formu šikany jako takovou, spíše o šikanu již zmíněných forem odehrávající se v novém prostředí – kyberprostoru. Definice šikany je v současné odborné literatuře velmi široká, panuje však shoda, že jde o agresivní chování, které dále splňuje všechna následující kritéria: a) záměrnost; b) opakovanost; c) nerovnováha sil (Janošová et al., 2016).

Stejně jako u předchozích forem rizikového chování i šikana úzce souvisí s normou, a to jak společenskou, tak normou konkrétního kolektivu. Tento princip přibližuje například tzv. teorie úzkosti ze sociálního vyloučení (*social exclusion anxiety*), podle které jsou děti na začlenění ve skupině existenciálně závislé a případné ohrožení tohoto začlenění vede k rozvoji úzkosti. Tedy „děti neustále pomocí manévrování ve vztahu k normám třídy usilují o začlenění do skupiny (inkluzi) a současně se snaží vyhnout vyčlenění (exkluzi)“ (Søndergaard, 2012, in Janošová et al., 2016, 53). Kolář (2001), jeden z českých autorů, který se tématem šikany dlouhodobě zabývá, popisuje dopady šikany na oběť. Počáteční i pokročilá stadia šikany mají dalekosáhlé důsledky a mohou narušit harmonický vývoj osobnosti, identity i kognitivních funkcí oběti. Sociokulturní přístup autorů Teräsahjo a Salmivalli (2003) ke školní šikaně pak dále zdůrazňuje, že šikana není jen záležitostí šikanujících a šikanovaných dětí, ale celé třídy, potažmo sociální skupiny. To v praxi znamená, že kromě aktivních aktérů šikany, tedy agresora, oběti a zastánce, se na průběhu a vývoji šikany odráží i komplexní síť vztahů. Zásadní je také konstrukce šikany v dětských kolektivech, tedy to, jak sami děti o šikaně smýšlí a hovoří. Autoři provedli v souvislosti s tímto tématem studii, která přináší zajímavé výsledky. I děti, které v dotaznících zaujaly negativní postoje k šikaně, se šikanou reálně aktivně účastnily. V doplňujících rozhovorech si daný rozpor mezi vlastním postojem a chováním dokázaly omluvit (Teräsahjo, Salmivalli, 2003).

Jaký je reálný výskyt šikany na českých školách je složitá otázka. Naměřenou prevalenci do značné míry ovlivňuje zvolená metodologie výzkumu, na což upozorňuje Janošová a kolektiv (2016). To podle nich dokazují i rozporuplné výsledky dvou velkých screeningů na české populaci obdobně starých školáků z roku 2001/2002. Havlínová a Kolář (2001, in Janošová et al., 2016) uvádí v daném roce zjištění šikany u 41,0 % dotázaných. Zatímco mezinárodní šetření Světové zdravotnické organizace (Craig, Harel, 2004, in Janošová et al., 2016) ve spolupráci s českým týmem Csémyho a kolektivu dochází k závěru,

že v tomtéž roce bylo šikanováno pouze 6,0 % českých školáků. Hlavní příčinou tohoto posunu je pravděpodobně odlišné pojetí ve faktoru opakování agresivního chování, první studie se dotazovala na zkušenost se šikanou v uplynulém školním roce, kdežto druhé šetření se zaměřovalo na ubližování v četnosti dvakrát až třikrát za měsíc během posledních dvou měsíců. Janošová a kolektiv (2016) zdůrazňuje, že nesoulad informací může mít negativní vliv, pokud je bez metodologického rámce uveden útržkovitě v médiích, což pak může zapříčinit zbytečnou mediální paniku a chaos. Mnohé další studie regionálního charakteru přináší taktéž zajímavé informace o míře šikany na českých školách. Vacek (2008) uvádí, že poměrně častá je především verbální šikana, tu v podobě zesměšňování zažije jednou a vícekrát do měsíce 32,6 % dotázaných žáků, ve formě urážení pak 37,1 %. S tělesnou šikanou ve formě fyzického ubližování se setkává, dle této studie, jednou a vícekrát do měsíce 13,4 % oslovených. Velmi poutavá, zejména v kontextu této práce, je studie z Karlovarského kraje, která na reprezentativním vzorku žáků základních a středních škol zkoumala, kromě různých forem rizikového chování, i postoje dotázaných vůči národnostním menšinám. Majoritní česká národnostní skupina tvořila 92,4 % výzkumného souboru, dále byla zastoupena národnost ukrajinská, vietnamská, německá, romská, slovenská a jiná. Ze studie vyplývá, že negativní postoj k obyvatelům asijského původu zaujímá 7,8 % oslovených, postoj neutrální pak 2,7 % a pozitivní 26,3 %. 63,2 % dotázaných svůj postoj neuvadlo (Lepík, Dolejš, Miovský, Vacek, 2010). Hostilní chování směřované na jedince s jinou etnickou či národnostní příslušností je diskutováno v České republice především v souvislosti s etnikem romským. Tento problém je však, především v některých oblastech republiky, aktuální i pro etnikum vietnamské a nelze jej opomíjet.

Jak tedy vidíme, šikana je aktuálním problémem, který negativně ovlivňuje všechny zúčastněné strany i širší sociální skupinu, ve které se odehrává. V dnešní době rychle se šířících informací se však můžeme setkat i s druhým pólem, tedy nadužíváním pojmu šikana a šíření mnohdy přehnané paniky. Samotný jazykový konstrukt šikany ve společnosti je významným aspektem, na což poukazuje sociokulturní přístup ke školní šikaně. Zdůrazněme závěrem, že v problematice rizikového chování u adolescentů hrají zásadní roli různé faktory z roviny biologické, psychologické, sociální i kulturní. Právě rizikovými faktory na úrovni osobnosti se bude podrobněji zabývat další část této práce.

3 OSOBNOST A RIZIKOVÉ OSOBNOSTÍ RYSY

Ve výzkumné části práce jsou použity inventáře a dotazníky přinášející informace o vybraných osobnostních rysech respondentů. Právě tato kapitola dodává teoretický rámec, který je zásadní pro uchopení výsledků části praktické. Cílem je nastínit vývoj postoje psychologie k tématu osobnosti, představit teorii osobnostních rysů a uvést koncept rizikových osobnostních rysů. V závěru bude pak pozornost věnována čtyřem konkrétním osobnostním rysům (depresivita, úzkostnost, impulzivita, agresivita), které představují faktory související se vznikem různých forem rizikového chování.

3.1 Osobnost a osobnostní rysy

Téma osobnosti je pro psychologii jako vědní obor tak zásadní, že dnes „psychologie osobnosti“ figuruje jako samostatná disciplína vymezující se například vůči „obecné psychologii“. Z amerického pohledu je milníkem pro vznik psychologie osobnosti rok 1937, kdy Allport vydává publikaci „Osobnost: Psychologická interpretace“ (*Personality: A psychological interpretation*) a Stagner přichází s knihou „Psychologie osobnosti“ (*Psychology of personality*). V evropském kulturním prostoru je teoretický postoj k pojmu osobnosti do značné míry ovlivněn dlouhou tradicí filozofie. Touto problematikou se zabývali již učenci starověku, Hippokrates či Galenos z Pergamu hovořili o temperamentu, Theofratos zase o charakteru. Značnou roli pak hrají i další intelektuální koncepce o člověku z časového období od 18. století až do počátku 20. století. Psychologie osobnosti, jakožto moderní disciplína, je ovlivněna mnoha obory, ať už jde o tvarovou a experimentální psychologii, psychometrii, logiku, genetiku či antropologii. Přístup k bádání se tedy odvíjí od konkrétního psychologického pojetí, hlubinná psychologie se zaměřuje na psychodynamické procesy, odehrávající se v nitru osobnosti, psychologie rysů se snaží identifikovat a popsat jednotlivé faktory a konstituční elementy osobnosti a humanistická psychologie cílí svůj zájem na Já, osobnostní rozvoj a jeho podmínky (Cakirpaloglu, 2012). Právě díky rozmanitosti v teoretickém přístupu k osobnosti je velmi obtížné ji nadefinovat. Cakirpaloglu (2013, 5) na toto téma dodává, že „neexistuje teorie osobnosti všeobecně platná a uznávaná, ve většině definic je však obsaženo, že osobnost představuje „souhrn, souvislost či propojení charakteru, temperamentu, schopností a také konstitučních vlastností člověka“, a dále uvádí, že dnes existuje kolem patnácti reprezentativních koncepcí osobnosti. Elegantní

je pojetí Balcara (1991, 13), ten definuje osobnost jako „vnitřní jednotu a strukturovanost obsahu duševního života lidského jedince, a to v daném okamžiku i v průběhu času, kdy jde o totožnost jedince po duševní stránce se sebou samým v různých obdobích a za různých okolností jeho života, dalším znakem osobnosti je její individuální svéráz, psychologická odlišnost jedince od ostatních příslušníků svého rodu“.

Cakirpaloglu (2013) zdůrazňuje, že vývoj osobnosti je celoživotní biopsychosociální proces, který je ovlivněn: a) biologickými činiteli; b) sociálními a kulturními činiteli; c) subjektivními činiteli. Za biologické faktory lze v tomto smyslu považovat dědičnost, vlivy kongenitální, tedy změny působící na plod během těhotenství (matčín stres, nevhodný životní styl atd.), dále vlivy konstituční neboli změny odehrávající se na fyziologické úrovni po narození. Významným biologickým činitelem jsou i nervová a endokrinní soustava, v neposlední řadě pak tělesná konstituce, která se promítne i v rámci sociální percepce a hodnocení fyzických vlastností jedince. Primární skupina, společnost a kultura jsou činiteli spadajícími do druhé zmíněné kategorie. Proces utváření osobnosti se odehrává v jistém situačním kontextu, jde o vzájemnou interakci jedince s prostředím, tedy okolí působí na jedince, a naopak jedince má vliv na své okolí. Mezi subjektivní činitele patří především imperativ vůle, člověk si uvědomuje sebe, své okolí, jeho snažení je intencionální, čímž může docházet ke změně světa, ale i vlastní osobnosti (Cakirpaloglu, 2013).

Jak již bylo zmíněno, teoretické i obsahové vymezení pojmu osobnosti se do značné míry odvíjí od přístupu autora a psychologického směru. Pro tuto práci je zásadní tzv. rysová psychologie osobnosti, někdy také označovaná jako faktorový přístup. O rysech pojednává již Allport (1937, in Smékal, 2002) a říká, že rysy jsou dispozice, které soustřeďují nebo řídí specifické fyzické reakce, dále zahrnují rozmanitá uzpůsobení a postoje, včetně percepčních reakčních dispozic, osobnostních konstruktů a kognitivních stylů. V užším smyslu se rysy definují jako „tendence reagovat v určitých situacích určitým způsobem, jsou spíše adaptivními a instrumentálními charakteristikami osobnosti, které determinují způsoby chování, nežli cíli chování“ (Smékal, 2002, 50). Ústřední postavou pro vývoj rysové psychologie osobnosti byl Raymond Cattell, který se podílel na vytváření metody faktorové analýzy. Právě ta je psychometrickým nástrojem, umožňujícím zkoumání osobnostních rysů a jejich vzájemných vztahů (Revelle, 2009). Podle Cakirpaloglu (2012) vyústil Cattellův faktorový přístup osobnosti v jednu z nejrozvinutějších teorií osobnostní dynamiky. Osobnostní rysy jsou pak dále diferencovány na: a) primární čili zdrojové/pramenné (*source traits*); b) sekundární (*surface traits*). Primární faktory, jsou souborem 16 dichotomií (otevřenost – rezervovanost; vysoká inteligence – nízká inteligence; stabilní – emocionální;

prosazující se – poddajný; lehkomyšlný – střízlivý; svědomitý – neodpovědný; smělost – bojácnost; měkkost – pevnost postojů; podezřívavost – důvěřivost; snílek – pragmatik; vypočítavost – naivita; ustaraný – sebejistý; volnomyšlenkář – tradicionalista; samostatný – nesamostatný; sebekontrola – slabá sebekontrola; vysoké ergické napětí – nízké ergické napětí). Tyto dichotomie určují variabilitu individuálního projevu, a právě na jejich základě Cattell později vytvořil proslulý osobnostní inventář 16PF. Rysy sekundární jsou výsledkem další podrobnější faktorové analýzy, vycházející z primárních osobnostních rysů, které neposkytovaly dostatečné informace o pozadí lidských psychických a behaviorálních projevů. Tentokrát jde o pět univerzálně přítomných dichotomií v osobnosti člověka (extraverze – introverze; úzkostnost – integrace; senzitivita – rozumovost; rezignace – vzdornost; inteligence – mentální tupost). Osobnost jedince je vždy unikátní kombinací zmíněných rysů, svou roli hraje i jejich směr a intenzita, to vše pak rozpoutává vnitřní dynamiku osobnosti, ale i vnější dynamiku při konfrontaci s ostatními jedinci či společenskými normami. Podle modality projevu daného rysu je lze dále diferencovat na: a) dynamické rysy (vyjadřují vztah jedince k jistému obsahu a cíli); b) rysy temperamentu (udávají konstituční způsob individuálních projevů jako je rychlost a intenzita reakce apod.); c) rysy schopností (poukazují na úspěšnost jedince dospět k vytyčenému cíli). Každá ze zmíněných skupin rysů má pro osobnost jedince svou specifickou funkci (Cakirpaloglu, 2012; Cattell, 1967; Revelle, 2009). Významným výstupem faktorové analýzy je dodnes hojně využívaný pětifaktorový model (*Big-Five factor structure*), který popisuje osobnost pomocí pěti univerzálních rysů, a to extraverze, vstřícnost, otevřenost, svědomitost a neuroticismus. Osobnostní inventář NEO – Big Five je pak cenným diagnostickým nástrojem, se kterým se v praxi často setkáváme (Cakirpaloglu, 2012; Goldberg, 1992).

Faktorové pojetí osobnosti je podrobováno kritice, a to především kvůli povaze faktorů, které jsou výtvořeny matematickou dedukcí osobnosti, což podle Cakirpaloglu (2012, 38) pro některé psychology představuje jen „umělé pseudovědecké konstrukty nemající význam pro psychologické uchopení skutečné osobnosti“. I přesto je faktorový přístup pro psychologii osobnosti bezpochyby klíčovým. To, že se opírá se o faktorovou analýzu, tedy matematický výpočet, a je tedy založen na objektivním přístupu a principech formální logiky, umožňuje nejen přehlednost a uchopitelnost, ale i nesporný přínos pro psychologickou praxi klinickou i výzkumnou.

3.2 Rizikové osobnostní rysy

V předchozích kapitolách bylo pojednáno o rizikovém chování a bylo také zmíněno, že existují protektivní a rizikové faktory, které mohou jeho vznik a průběh značně ovlivnit. Rizikové osobnostní rysy jsou tedy faktory na úrovni osobnosti, které potenciálně zvyšují pravděpodobnost vzniku rizikových forem chování. Zájmem mnohých psychologických studií se stala souvislost mezi určitými osobnostními rysy a rizikovým chováním. Počet výzkumů tohoto charakteru je dnes značně rozsáhlý, odkažme proto ilustrativně jen na některé z nich. Existují studie, formulující výzkumný problém spíše obecně a zaměřující se na hledání souvislosti mezi osobnostními rysy a různými formami rizikového chování (Gullone, Moor, 2000; Nicholson, Soane, Fenton- O'Creevy, Willman, 2005). Jiné výzkumy se zaměřují na vliv konkrétních osobnostních rysů na určité rizikové formy chování, jako je řízení motorových vozidel pod vlivem psychoaktivních látek (Ulleberg, Rundmo, 2003), závislost na internetu (Dong, Wang, Yang, Zhou, 2013), rizikové sexuální chování (Hoyle, Fejfar, Miller, 2000). Zmíňme ještě publikaci autorů Dolejš, Skopal, Suchá a kolektiv (2014), kteří se systematicky věnují výzkumu rizikových, ale i protektivních, osobnostních rysů. Dále také vytvářejí nové diagnostické metody, některé z nich byly použity i v praktické části této práce. Na základě dosavadních poznatků lze za rizikové osobnostní rysy považovat například depresivitu, úzkostnost, impulzivitu a agresivitu (Dolejš, Skopal, Suchá et al., 2014), kterým se bude podrobněji věnovat následující část textu. Informace o rizikových osobnostních rysech je zásadní pro tvorbu a realizaci preventivních programů pro adolescenty a celková znalost osobnostního nastavení jedince značně přispívá k zvyšování efektivity těchto programů.

3.2.1 Depresivita

Pod pojmem depresivita si můžeme představit tendenci jedince reagovat sklesle, prožívat zvýšenou míru smutku a negativních emocí. Jakožto osobnostní rys je depresivita pojímána jako kategorie charakteristická depresivními příznaky, které jsou však v populaci běžné a nevyžadují hospitalizaci či psychiatrickou léčbu. (Hecht, 1990; Křivohlavý, 2013; Praško, Buliková, Sigmundová, 2010). Depresivitu lze považovat za poměrně stabilní osobnostní charakteristiku v čase, jak dokazuje například studie autorů Sund, Larsson, Wichstrøm (2001), kteří provedli výzkum na reprezentativním vzorku norských adolescentů ve věku 13-14 let. Použili Dotazník nálady a pocitů MFQ (*Mood and Feelings Questionary*),

který administrovali celkem třikrát a výsledky poukazují na dobrou test-retest korelaci, a to jak po třech týdnech ($r = .84$), tak po třech měsících ($r = .80$). Skupina autorů Holsen, Kraft, Vittersø (2000) přichází s šestiletým longitudiálním výzkumem, který se zaměřoval na míru depresivity a její stability u adolescentních dívek a chlapců (13-19 let). Ze studie vyplývá, že mezi stabilitou depresivity u dívek a chlapců existují statisticky významné rozdíly, zatímco u chlapců byl průměrný skóre depresivity obdobný po celou dobu, děvčata vykazovala mírné zvýšení depresivity v období střední adolescence. Celkově však u testovaných adolescentů nedocházelo k signifikantním rozdílům v průběhu času v míře depresivity. Autoři taktéž upozorňují na to, že míra depresivity byla nejstabilnější u adolescentů, kteří měli vyšší počáteční skóre. Jiný longitudinální výzkum, zaměřený na adolescenty ve věku 13-19 let, taktéž prokazuje stabilitu depresivity v čase a dále zmiňuje, že vyšší míra depresivity v adolescenci je často asociovaná s rozmanitou škálou problémů v mladém dospělosti (Devine, Kempton, Forehand, 1994).

Poukažme též na patologii spojenou s extrémní mírou depresivity. Jako hlavní charakteristika figuruje depresivita v některých poruchách nálady, kdy sklíčenost, negativní prožívání a ztrátu energie považuje MKN-10 (2014) jako hlavní symptomy kategorie depresivní fáze (F 32) či periodické depresivní poruchy (F 33). Depresivitu lze pozorovat i u perzistentních afektivních poruch (F 34), u cyklothymie se střídá depresivní ladění s euforickými stavy, dysthymie je pak typická vleklými depresivními poklesy nálady (MKN-10, 2014). Jak upozorňuje Praško, Buliková a Sigmundová (2010), deprese je závažným duševním onemocněním, které nelze podceňovat, zároveň ale není vhodné pacienty s touto symptomatikou nikterak stigmatizovat. Autoři zmiňují, že je zásadní k depresivní symptomatice přistupovat s porozuměním, jelikož jistá míra smutku je zcela běžná a záleží také na situačních podmínkách, například silný smutek jako reakce na tragické události v rodině či trauma nelze automaticky považovat za patologii. Na druhé straně dodávají, že prevalence je poměrně vysoká, klinickou depresí onemocní ročně 5 % obyvatelstva nezávisle na věku a ženy onemocní dvakrát častěji než muži.

Depresí a depresivitou se dlouhodobě zabýval Beck (1972), který vytvořil koncept dnes známý jako tzv. kognitivní teorie deprese. Identifikoval tři hlavní kognitivní komponenty deprese, a to: a) negativní pohled na sebe samu; b) negativní pohled na svět; c) negativní pohled na budoucnost. Autor se dále zabýval terapeutickými technikami, ale i vývojem diagnostických metod, určenými k posuzování míry depresivity a závažnosti stavu pacienta. Známa a dodnes používaná je Beckova sebesposuzovací škála depresivity pro dospělé BDI-II, kterou do českého prostředí uvedl Preiss a Vacíř (1999). Právě z jejího

anglického originálu do značné míry vycházeli autoři při tvorbě nové metody s názvem Škála depresivity Dolejš, Skopal, Suchá (v tisku), která je zaměřená na posuzování depresivity u adolescentů. Zmíněná metoda byla využita ve výzkumné části této práce a bude blíže specifikována v samostatné podkapitole. Z hlediska osobnostních rysů je pak důležitá spojitost neuroticismu, tedy jednoho z faktorů Big-Five, a depresivity. Na jejich příčinnou souvislost poukazuje například studie autorů Kendler, Kuhn a Presco (2004).

3.2.2 Úzkostnost

Úzkostnost neboli anxiozita je poměrně stálý osobnostní rys, který je spojen s prožíváním úzkosti, tedy „nepříjemného emočního stavu provázeným psychickými i tělesnými znaky odpovídající strachu, aniž je známá příčina“ (Hartl, Hartlová, 2010, 649). Jistá míra úzkosti je běžná, dalo by se říci dokonce prospěšná, jelikož právě díky ní je organismus schopen rychle reagovat na případné změny nebo nebezpečí. Jakožto rys osobnosti představuje tedy úzkostnost inklinaci jedince prožívat i každodenní situace jako více ohrožující, znepokojující a tísnivé, a to bez zjevné příčiny (Praško, 2005). Úzkost byla dlouho považovaná za jednotný fenomén, Lang (1985) přichází s konceptem, že se odehrává jakožto reakce na třech úrovních, a to: a) úroveň motorického chování (motorické projevy jako třes, gestikulace atd.); b) úroveň verbálně-kognitivní (představuje starostlivé očekávání, vzpomínky, představy a jejich verbální vyjádření); c) fyziologická úroveň (především zvýšená aktivace sympatiku). Je tedy evidentní, že úzkost je komplexní reakcí na biopsychosociální rovině.

Přehnaně zvýšená trvalá přítomnost úzkosti, potažmo extrémně vysoký skóre osobnostního rysu úzkostnosti, je též záležitostí psychopatologie osobnosti. Uvedme jako transparentní příklad z MKN-10 (2014) kategorii jiné anxiózní poruchy (F 41), vyznačující se manifestní úzkostí, která nesouvisí s danou situací či konkrétním podnětem. Diagnóza generalizované úzkostné poruchy (F 41.1) je podle Praška (2005) pátou nejčastější psychiatrickou poruchou s celoživotní prevalencí 5 až 15 %. Dále však zdůrazňuje, že jelikož jistá míra obav a starostí patří k lidské existenci, není vždy snadné odhadnout, zda jde již o patologii či nikoliv. Rozhodujícím ukazatelem pak podle něj bývá zvládání běžných pracovních, rodinných a dalších povinností (Praško, 2005).

Úzkostnost nepatologického charakteru je běžným jevem v populaci dospělých i adolescentů, i tak však může přinášet spojitost s rizikovými a maladaptivními formami

chování. Zásadní je vnímání úzkosti pro školní prostředí, například Říčan (1995) uvádí, že úzkostnější děti se častěji stávají obětí šikany. Srovnání úzkostnějších jedinců s těmi neúzkostnými vyplývá, že úzkostnější jedinci mají signifikantně horší úroveň zvládnutí stresu, nižší míru sebehodnocení, častěji vnější místo kontroly (*locus of control*), vyšší školní situační úzkost a vyšší tendenci k hněvání (Medved'ová, 1995, in Dolejš, Skopal, 2016b).

Z obecného popisu osobnostních rysů je evidentní, že jednotlivé rysy se mohou navzájem ovlivňovat, existují mezi nimi jisté spojitosti. V této souvislosti je pro úzkostnost důležitý osobnostní rys neuroticismus, který je jedním z faktorů Big-Five a je obecně považován za příčinný faktor úzkostnosti (Castellanos, Conrod, 2006; Hink et al., 2013). Dolejš a Skopal (2016b) zmiňují, že ačkoliv je neuroticismus jedním z hlavních rizikových faktorů, je nosné se zaměřit i na osobnostní rysy nižšího řádu, jako je právě úzkostnost. Právě za tímto účelem vytvořili zmínění autoři Škálu úzkostnosti Dolejš a Skopal, která je cenným diagnostickým a screeningovým nástrojem pro měření úzkostnosti mezi adolescenty. Tato škála byla využita ve výzkumné části práce, bližší informace budou k nalezení v dalších částech textu.

3.2.3 Impulzivita

Impulzivitu jakožto relativně stálý osobnostní rys, lze chápat jako „sklon osobnosti jednat náhle, nepromyšleně, bez úvahy o následcích“ (Hartl, Hartlová, 2010, 217). Dolejš a Skopal (2016a) zmiňují, že faktor impulzivity je v různých podobách obsažen v mnohých teoretických konstruktech osobnosti. Například pro Eysencka a Eysenckovou (1985, in Dolejš, Skopal, 2016a) je impulzivita součástí tendence vyhledávat dobrodružství, riskovat (*venturesomeness*) a vyhledávat vzrušení (*sensation seeking*), a co víc, vnímají ji jako specifický aspekt psychotocismu. Impulzivita dále také figuruje v „trojrozměrném“ modelu osobnosti, jakožto komponenta extraverte a souvisí s tzv. superfaktorem vyhledávání nového (*novelty seeking*), který v sobě obsahuje vyžadování vzrušení, preferenci jednat na základě aktuálních pocitů, a to bez většího ohledu na pravidla či omezení (Cloninger, Przybeck, Svrakic, 1991, in Dolejš, Skopal, 2016a). Aktuální poznatky o impulzivitě z oblasti neurověd upozorňují na biologickou podstatu impulzivity, především pak její spojitost s neurobiologickými deficity, jako je snížená úroveň serotoninu, typická je i odlišná aktivita v kortexu a nelze opomíjet ani vlivy dědičnosti. Impulzivita je příznačná sníženou schopností seberegulace a nedostatečnou rozvahou o následcích vzhledem k sociálním normám (Skopal, Dolejš, 2016a).

Nahlédneme-li to Mezinárodní klasifikace nemocí MKN-10 (2014), zjistíme, že i zde se vyskytuje impulzivita jako součást některých kategorií. Z hlediska patologie osobnosti jde například o některé specifické poruchy osobnosti (F 60), konkrétně o emočně nestabilní poruchu osobnosti (F 60.3), která se dělí na dva podtypy, a to typ impulzivní (F 60.30), projevující se „zkratovitým impulzivním jednáním bez ohledu na následky“ (Cakirpaloglu, 2013, 130) a typ hraniční (F 60.31), do jejíhož klinického obrazu spadá nestabilita, prudkost a impulzivita s příznaky sebeohrožujících tendencí (Cakirpaloglu, 2013; MKN-10, 2014). Impulzivita je taktéž jedním ze základních projevů hyperkinetické poruchy (F 90), a to prakticky u všech jejích podkategorií, jak uvádí MKN-10 (2014, 250) „hyperkinetické děti jsou často neukázněné a impulzivní, náchylné k úrazům a dostávají se snadno do konfliktů s disciplínou pro bezmyšlenkovité porušování pravidel spíše, než by úmyslně vzdorovaly“.

Dolejš a Skopal (2016a) na základě prostudování mnohých výzkumů uvádí, že impulzivita může souviset s různými formami rizikového chování, jako je zneužívání alkoholu a jiných psychoaktivních látek, patologické hráčství, návykové chování vůči internetu, násilné chování atd. Autoři zdůrazňují, že všechny studie popisují impulzivitu jako poměrně stálý osobnostní rys, který lze korigovat cílenou terapeutickou prací či jinými intervencemi. Ty by pak měly zohledňovat konkrétní projevy impulzivity u daného jedince, aby jejich efektivita byla optimální. Dále Dolejš a Skopal (2016a) zmiňují, že existuje pestrá škála dotazníkových nástrojů a inventářů pro měření impulzivity, které se zaměřují buďto na impulzivitu jako takovou nebo na její jednotlivé aspekty. Ve výzkumné části byla využita metoda Škála impulzivity Dolejš a Skopal (2016a), která bude v této práci blíže popsána později.

3.2.4 Agresivita

Posledním z uvedených rizikových osobnostních rysů je agresivita. Je nutné rozlišovat mezi pojmy agrese a agresivita. Agresi definují Hartl a Hartlová (2010, 18) jako „útok, útočné či výbojné jednání jedince vůči osobě, předmětu či překážce na cestě k uspokojení potřeby“ a dále zdůrazňují její evoluční a biologický aspekt, jde tedy o pud a součást instinktivní výbavy umožňující přežití. Autoři dále zmiňují, že zastánci sociálního učení vidí agresi jako naučenou reakci. Agresivita je pak sklonem či tendencí k agresi a agresivnímu chování. Agresivitu lze vnímat jako: a) reakci na pocit ohrožení; b) trvalejší osobnostní rys; c) symptom duševní poruchy nebo choroby (Hartl, Hartlová, 2010, 19). Agresivitu jako v čase poměrně stabilní rys dokládají například autoři Huesmann, Eron,

Lefkowitz, Walder (1984), kteří provedli na rozsáhlém souboru longitudinální výzkum zaměřený na vývoj míry agresivity. Ukázalo se, že na počátku studie osmiletí jedinci vykazující vyšší míru agresivity, skórovali v agresivitě výše i po 22 letech. Tento výzkum potvrdil též předpoklad, že vyšší míra agresivity v dětském věku je prediktorem různých forem rizikového chování, ať už jde o kriminalitu, zneužívání psychoaktivních látek či násilné chování.

Tradičně je vyšší míra agresivity spojována s mužským pohlavím, což někteří autoři (Fleig, 1995; Vágnerová, 2012) spojují s biologickými faktory, jako je vyšší hladina testosteronu, mužského pohlavního hormonu. Vágnerová (2012, 447) na toto téma dodává, že „zvýšená hladina testosteronu posiluje potřebu vyhledávat vzrušení, chovat se dominantně a asertivně, resp. až agresivně“. Autorka však zmiňuje i sociální a kulturní aspekty a říká, že především v období dospívání je agresivní chování více tolerováno u chlapců než u dívek, ty ji nemohou naplno projevit, jelikož by to bylo společností hodnoceno jako nevhodné až nepřijatelné. Dolejš, Skopal, Suchá a kolektiv (2014) výzkumně potvrzují tato genderová specifika na vzorku adolescentů ve věku 11-15 let, byla totiž zjištěna vyšší míra fyzické i verbální agresivity u chlapců, zatímco dívky vycházely oproti chlapcům více hostilní. Suchá (2016) se zabývala souvislostí agresivity a dalších osobnostních charakteristik (depresivita, sebehodnocení a impulzivita), výzkum realizovala na souboru studentů gymnázií ve věku 15-19 let. Dochází k závěrům, že agresivita statisticky významně souvisí s impulzivitou ($r = .56$) a i zde se potvrzuje vyšší míra celkové, verbální i fyzické agresivity u chlapců.

Jeden z významných diagnostických nástrojů pro měření agresivity je Inventář Busse a Perryho – The Buss & Perry Aggression Questionnaire (BPAQ), který měří celkovou agresivitu jedince pomocí čtyř dílčích komponent, a to: a) hněv/vztek; b) fyzická agresivita; c) hostilita; d) verbální agresivita. Tento přístup umožňuje nejen kvantifikaci agresivity jako takové, ale přináší i nástin konkrétních forem agresivního chování daného jedince (Dolejš, Skopal, Suchá et al., 2014). Ve výzkumné části práce byl využita nová metoda Škála Agresivity Dolejš, Suchá, Skopal, která bude více přiblížena v další části textu.

4 VIETNAMSKÉ ETNIKUM A KULTURNÍ KONTEXT

Tato práce se zabývá rizikovými osobnostními rysy u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR v souvislosti s rizikovým chováním. V úvodu již byla zmíněna motivace pro bližší zkoumání této problematiky, je však vhodné připomenout některé zásadní aspekty. Vietnamské etnikum má významný podíl na počtu cizinců v ČR a především v některých jejích oblastech (příhraničí, Praha) hraje zásadní roli. Cílem této kapitoly je poskytnout základní informace o Vietnamu, vietnamské kultuře, nastínit problematiku migrace z Vietnamu do ČR, včetně jejích historických aspektů, popsat aktuální situaci v ČR, podat základní přehled o organizacích, věnujících se česko-vietnamské spolupráci, a sumarizovat dosavadní poznatky na poli výzkumu o vietnamském etniku v ČR.

4.1 Základní fakta o Vietnamu

Vietnam je zemí rozmanitou, a to po stránce kulturní, historické i geografické. Leží na východním pobřeží poloostrova Zadí Indie a má rozlohu 331 114 km². Krajina při pobřeží má spíše nížinatý charakter, ve vnitrozemí je pak typický hornatý reliéf. Důležitou roli sehraávají pro život obyvatelstva řeky, ty jsou významným zdrojem vody a obživy, fungují však také jako dopravní cesty. Vzhledem k důležitosti sektoru zemědělství je ve Vietnamu klíčovým faktorem také podnebí. Vietnam spadá do monzunové oblasti, zimní monzun přináší na severu chladnou a vlhkou zimu, na jihu pak naopak teplé a suché počasí. Letní monzun je spojen především s horkem a vlhkem. Ve Vietnamu se čas řídí lunárním kalendářem, začátek roku je tedy pohyblivý a spadá většinou na některý den na konci ledna či začátku února. Nový rok je pak jednou z nejvýznamnějších oslav roku (Kocourek, Pechová, 2006).

Zmíňme stručně i některé historické události, které přispěly k podobě Vietnamu, jak ho známe dnes. Čína, jakožto velký a mocný soused Vietnamu, provázel a ovlivňoval kulturní, náboženský, hospodářský i politický vývoj Vietnamu. Čína představovala hrozbu, ale i zdroj inspirace. Časté byly vojenské střety a snaha ze strany Číny o podmanění území Vietnamu, v průběhu dvou tisíciletí střídavě méně či více úspěšná. Je však jednoznačné, že si Vietnam zachoval svůj osobitý ráz a zaměňovat čínskou a vietnamskou kulturu by bylo hrubým neporozuměním dané problematiky. Novější dějiny jsou spjaté s evropskou kolonizací, působení Francie přineslo mnohé změny, které jsou patrné dodnes (např.

zavedení latinky pro přepis vietnamštiny). Přeskočíme-li do 20. století, kromě hrůz druhé světové války je pak pro Vietnam zásadní dekolonizační proces a neblaze proslulá Vietnamská válka, která přerostla v mezinárodní konflikt a táhla se až do poloviny 70. let. Po skončení tohoto ozbrojeného konfliktu, který měl ničivý dopad na obyvatelstvo a hospodářství Vietnamu, se vlády již sjednocené země ujal Ho Či Min a Vietnam se stal oficiálně Vietnamskou socialistickou republikou (dále jen VSR), tedy komunistickým režimem, kde vládne jedna strana. Revoluční dění konce 80. let v Evropě se Vietnamu příliš nedotklo, i když jisté společenské a hospodářské zlepšení přinesly reformy Doi Moi. V devadesátých letech pak došlo k jistému uvolnění a pozitivním změnám na poli mezinárodního obchodu, což nastartovalo rychlý ekonomický růst Vietnamu. Zásadní roli hraje pro Vietnam i členství ve WTO a společenství ASEAN. I politická situace se na úrovni každodenního života částečně uvolnila, a to především v oblasti podnikání, cestování i přístupu k internetu a informacím, které sice procházejí stále jistou cenzurou, ale jsou dostupné. S korupcí a byrokracií se obyvatelstvo Vietnamu musí potýkat stále, což je zásadním faktorem např. v oblasti zdravotnictví či vzdělání (Kocourek, Pechová, 2006).

Podle údajů Generálního statistického úřadu Vietnamu (2015) měla v roce 2015 VSR přes 91 milionů obyvatel. Vietnamská ambasáda v ČR (2017) na svých webových stránkách uvádí některé demografické údaje. Co se složení obyvatelstva týká, kromě vietnamského etnika, které tvoří 86,0 % populace, žije na území Vietnamu dalších 54 etnických skupin. Dále je zdůrazněna informace, že ve Vietnamu jsou vyznávány různé náboženské směry (zhruba 10 milionů buddhistů, 6 milionů příslušníků katolické církve, milion protestantů a asi 70 tisíc muslimů), ale největší část obyvatelstva nevyznává žádné oficiální náboženství, klade důraz především na zachování tradice a uctívání předků. Právě rodina a vlastní původ jsou důležitou hodnotou vietnamské společnosti. Freidingerová (2014) pak upozorňuje na probíhající společenské změny, především zvyšující se urbanizaci, která souvisí s přechodem od ryze zemědělské společnosti k industrializaci. Tyto společensko-ekonomické faktory pak ovlivňují také migraci obyvatelstva.

4.2 Vietnamská kultura

Vietnamská kultura se po mnohá staletí dostávala do frekventovaného kontaktu s různorodými vlivy. Jak již bylo zmíněno, Vietnam je poměrně rozsáhlou zemí s vysokým počtem obyvatel, existují velké rozdíly mezi severem a jihem Vietnamu (díky geografickým

i politicko-historickým aspektům), proto samozřejmě nelze popsat jednotný obraz národní kultury a nelze vztáhnout uvedené informace na všechny. Cílem tohoto textu je spíše nastínit kulturní rámec, zdůraznit hodnoty, které jsou pro vietnamskou společnost důležité a které si vietnamští migranti často přinášejí do cílové země pobytu a jsou jimi ovlivněny i další generace.

Rodina hrála a dodnes hraje významnou roli ve vietnamské společnosti. Freidingerová (2014) zdůrazňuje, že je důležité vnímat rozdíl mezi evropským a vietnamským pojetím pojmu rodina. Ve Vietnamu jsou do pojmu rodina zahrnuti i příslušníci, které bychom z evropského pohledu označili jako širší příbuzenstvo. Nukleární charakter evropských rodin tak není aktuálním pojetím pro rodiny vietnamské, ty vždy uvažují o rodině v širším kontextu, což je také zásadním faktorem při migračním procesu. Jak píše Koucourek a Pechová (2006), na důležitost rodiny poukazuje například i tradiční svátek ducha rodinného krbu. Uctívání předků je běžnou praxí v rodinném životě, často tak ve vietnamských domácnostech můžeme vidět oltáře s fotografiemi předků a dary (např. ovoce, zapálené vonné tyčinky). Důležitou hodnotou je také úcta ke starším, což se projevuje nejen v rodinném systému, ale i v jazyce, oslovit někoho ve vietnamštině je poměrně složité, existuje mnoho pravidel a závisí vždy na vašem postavení vůči dané osobě. Prioritní také je dělat rodině čest a přispívat k udržení jejího dobrého jména.

Podle Vasiljeva (in Koucourek, Pechová, 2006, 82) je úcta ke vzdělání „asi nejpozitivnějším dědictvím tradiční vietnamské kultury“. Vliv konfucianství sehrál svou roli a projevuje se mimo jiné tím, že nejprve se mají osvojit dobré mravy a pak teprve vzdělání. Disciplína a snaha dostává pak každoročně vietnamské žáky do mezinárodních soutěží. Vzdělanost a s ní spojený společenský status je tedy ve vietnamské společnosti zcela klíčový.

Jak již bylo řečeno chod vietnamského roku řídí lunární kalendář. Každý rok nese název jednoho z 12 zvířat zvěrokruhu, což se cyklicky opakuje. Zvířata zvěrokruhu (krysa, býk, tygr, kočka, drak, had, kůň, koza, opice, kohout, pes, prase) nesou hlubokou symboliku, která však zasahuje i do každodenního života a výrazně ovlivňuje i významná životní rozhodnutí, jako např. volba partnera, finanční investice či pořízení potomka. To dokazují i demografická data. Údaje ČSÚ (2017) ukazují, že v roce 2012 bylo v ČR narozeno 1104 dětí vietnamského občanství, což je výrazně vyčnívající počet oproti rokům okolním (2010 to bylo 862 dětí, 2011 pak 893 dětí, 2013 opět pokles na 965 dětí). Rok 2012 byl rokem

draka, který je spojován se silou a hojností a je obecně velmi pozitivně vnímán, tudíž nárůstu porodnosti zrovna v tomto roce se nelze divit.

Nelze samozřejmě každého nositele vietnamské kultury považovat za uctíváče kultu předků a striktního vyznavače lunárního kalendáře, to by bylo zjednodušující, nevhodné a nepřesné, je však dobré při kontaktu s vietnamským etnikem mít uvedené kulturní aspekty na vědomí.

4.3 Vietnamská migrace do českých zemí

Vietnamská migrace do českých zemí má dnes již dlouholetou tradici. Její charakter se v předrevolučním čase výrazně lišil od podoby současné migrace. Změnily se motivy i celý průběh migračního procesu. Jak probíhal historický vývoj vietnamské migrace na naše území a jaké faktory ho v průběhu dějin ovlivňovaly, se pokusí nastínit následující část textu. Pro zájemce odkazujeme především na práci Broučka (2001) a Freidingerové (2014), obě práce velmi přehledně a podrobně pojednávají o vietnamské migraci do českých zemí a následném procesu adaptace.

4.3.1 Migrace před rokem 1989

Počátky vietnamské migrace na naše území jsou spojeny s prvními mezinárodními smlouvami mezi VSR a tehdejší Československou socialistickou republikou v polovině 50. let minulého století. Vietnamští občané, vesměs mladého věku, přijížděli do Československa za účelem získání vzdělání, jelikož situace ve Vietnamu nebyla v této oblasti optimální. Návrat těchto dočasných migrantů do Vietnamu byl součástí plánu na zvýšení úrovně kvalifikovaných pracovních sil. Počty Vietnamců v zemích východního bloku však nebyly až do roku 1975 nijak závratné, jednalo se o pár stovek jedinců, mezi kterými byly i děti (Kocourek, 2001, Freidingerová, 2014). Jak podotýká Martínková (2006, in Freidingerová, 2014) je u nás poměrně známý případ tzv. chrastavských dětí, což byli potomci vojáků severovietnamské armády, kteří přišli do Československa za vzděláním a na ozdravný pobyt, který se nakonec protáhl na několik let, některé z těchto dětí zde zůstaly do dospělosti. Zvýšení intenzity migrace nastalo po sjednocení Vietnamu. To šlo především o dočasnou pracovní migraci, která trvala průměrně čtyři až sedm let. Pobyt zahrnoval

nejčastěji kurz jazyka, četná politická a bezpečnostní školení, celkově pobyt provázela striktní pravidla, jako zákaz intimního kontaktu se členy majoritní společnosti či vycházení pouze v malých skupinkách. Např. těhotenství s českým mužem bylo pro vietnamskou dělnici důvod k deportaci. I v kontextu socialistické organizace migrace vznikaly migrační sítě, které byly příznačné vysokou úrovní informovanosti o cílové zemi, sdílením poznatků a vzájemných rad. Tato pracovní migrace byla již ekonomicky motivovaná, jelikož migranti mohli do Vietnamu svým rodinám posílat svůj plat i nějaké zboží z cílové země, VSR si však strhávala jisté procento z platu každého vietnamského dělníka pracujícího v zahraničí. Revoluční rok 1989 zcela zamíchal děním a uvedl mnoho pracovních migrantů vietnamského etnika do nepříjemné situace, dilema návratu či vyhoštění z rodného Vietnamu byla v té době aktuální otázkou. Po pádu komunismu v Československu byly zrušeny doposud platné smlouvy (Brouček, 2003; Koucourek, 2001; Freidingerová, 2014).

4.3.2 Migrace po roce 1989

Po dočasném ochlazení vztahů mezi VSR a nově demokratickým Československem začíná po roce 1991 nová éra migrace vietnamského etnika. Jak zdůrazňuje Koucourek (2001), tato migrace má již jiný charakter, jedná se především o ekonomicky motivovaný přesun, nejde už o vzdělání, získání kvalifikace a následný návrat do Vietnamu. Cílem migrantů je především finanční zisk, a to často za účelem zlepšení životní úrovně nejen jich samotných, ale i celé rodiny ve Vietnamu. Často nejprve přichází ti, kteří již v Československu byli v předrevolučním období, zpravidla je po čase následovali jejich dospělí příbuzní. Nehledě na původní vzdělání se většina vietnamských migrantů pak živila drobným obchodem. Se vznikem České republiky se postupně stabilizovala socio-ekonomická situace, což bylo vhodným okamžikem pro přizvání dalších rodinných příslušníků, včetně dětí. Tak začala nabývat vietnamská migrace rodinný charakter a počet občanů VSR na českém území konstantně rostl (Kušniráková, Plačková, Van Anh, 2013). Zajímavý aspekt zmiňuje Freidingerová (2014), a to oficiální politiku VSR nazývanou „exportem pracovních sil“. Odchodu Vietnamců do zahraničí za účelem výdělků je pro VSR určitou strategií snižování nezaměstnanosti, jelikož je každoročně třeba vytvořit pro mladé lidi velký počet pracovních míst, na což nejsou finanční kapacity. V podstatě je tak migrace určité části obyvatelstva pod výše zmíněnou nálepkou tolerována, ba i podporována. Tato politika je aktuální zejména v novém tisíciletí.

4.4 Vietnamské etnikum v ČR

O vietnamském etniku v ČR se často hovoří jako o tzv. vietnamské komunitě, jak zdůrazňuje Freidingerová (2014, 29) pojem komunita v tomto kontextu nemusí nutně odkazovat na „pevnou vnitřní kohezi skupiny, v níž se všichni navzájem znají“. Z tohoto důvodu pro označení občanů VSR žijících v ČR, ale i dětí těchto migrantů (s českým, vietnamským nebo nově od změny zákona v roce 2014 i obojím občanstvím), je v této práci používán především pojem vietnamské etnikum žijící v ČR, což je v souladu s některými dalšími autory (např. Brouček, 2003). Pojem Vietnamci dále odkazuje podle kontextu na etnickou či státní příslušnost.

Podle nejnovějších dostupných údajů ČSÚ (2017) bylo na území ČR přihlášeno v roce 2015 celkem 56 900 občanů VSR (44,5 % žen, 55,6 % mužů), z toho 56 713 absolvovalo pobyt na 12 měsíců a více. S podílem 13,0 % jsou Vietnamci třetí nejpočetnější skupinou cizinců na území ČR, a to za Ukrajinci a Slováky. Vietnamci jsou také hned po Ukrajincích druhou nejpočetnější skupinou cizinců v ČR s trvalým pobytem, tím disponovalo v roce 2015 dokonce 46 969 občanů VSR. Nejvíce Vietnamců žije v hlavním městě Praha, z toho téměř polovina spadá pod Prahu 4, což je v souladu s faktem, že v městské části Praha-Libuš se nachází centrum SAPA, které je hlavní tepnou vietnamského obchodu a kultury v ČR. Z hlediska krajů ČR pak dominuje v absolutních číslech Ústecký kraj, dále pak Karlovarský kraj (především Cheb), Plzeňský kraj (především Plzeň, Tachov a Domažlice), Jihomoravský kraj (především Brno) a kraj Moravskoslezský (především Ostrava). V roce 2015 bylo na území ČR 22 928 Vietnamců s platným živnostenským oprávněním, což sice znamenalo mírný pokles oproti předchozím rokům, ale stále to poukazuje na ekonomické důvody migrace. Za rok 2015 bylo na úřadech práce evidováno 5 098 Vietnamců (ČSÚ, 2017).

4.5 Vnitřní diferenciaci vietnamského etnika v ČR

Co se vnitřní diferenciaci vietnamského etnika v ČR týká, je zásadní příslušnost k migrační kohortě, tedy ke skupině lidí přicházejících v obdobném čase. Brouček (2003) ve své práci popisuje skupiny migrantů přicházejících před rokem 1989 a po něm, informace o tzv. jedenapůlté a druhé generaci, tedy o potomcích imigrantů, nejsou dostatečně rozpracována. Proto se zaměříme na vnitřní diferenciaci vietnamského etnika u nás, tak jak o ní pojednává

Freidingerová (2014, 94), která přichází s následujícím orientačním dělením, a to na: a) starousedlíky; b) potomky vietnamských imigrantů (tedy tzv. „české Vietnamce“ a „vietnamské Čechy“); c) nově příchozí (ekonomičtí) migranti.

Starousedlíci představují skupinu migrantů, kteří přišli do českých zemí buďto za dob socialismu nebo pak v 90. letech. Ti měli poměrně složitou pozici, v zemi nebyla v době jejich příchodu prakticky žádná etnická síť, přesto se jim postupně podařilo vybudovat dobře fungující systém maloobchodu, který prošel v posledních letech značnou proměnou. Výhradním zbožím 90. let byly textilie, obuv a podobné komodity, s příchodem nového tisíciletí se začaly etablovat obchody s potravinami, ovocem a zeleninou. Někteří jedinci soustředili svou ekonomickou činnost na překlad, zprostředkování informací a služeb (např. vyřízení dokladů). V této skupině se setkáváme s tzv. mýtem návratu, tedy snem či plánem se do Vietnamu vrátit, až si dotyčný vydělá dostatek kapitálu pro sebe i celou rodinu. Vazby na českou majoritní společnost nejsou tedy nijak intenzivní a dalo by se říci, že se ve většině případů omezují na vztah prodejce a zákazníka. Původní trend stánků a tržnic postupně slábl a dnes jsou běžnou praxí především kamenné obchody. Většina starousedlíků má osvojenou češtinu (na různé úrovni), žije rodinným životem a má v ČR trvalý pobyt, typická jsou ryze vietnamská manželství, i když se objevují v podstatně menší míře i manželství smíšená. Starousedlíci často zprostředkovávají kontakt mezi Vietnamem a ČR, do Vietnamu se také často vracejí, mimo jiné za účelem návštěvy rodiny či péče o rodiče. Starousedlíci jsou hrdými nositeli vietnamské kultury a tradiční hodnoty pak předávají (často poměrně striktní výchovou) na své potomky, kteří tvoří v podstatě druhou jmenovanou skupinu a jsou v diametrálně odlišné situaci (Freidingerová, 2014).

Dostáváme se k potomkům vietnamských imigrantů, což je pro tuto práci klíčová skupina, jelikož představuje cílovou skupinu výzkumné části práce. Jedná se o děti, které se v ČR narodily, o těch se běžně hovoří jako o tzv. druhé generaci, a dále o děti, které přišly do ČR v raném dětství, popř. v průběhu docházky na první stupeň ZŠ, což je tzv. jednaapůltá generace. O této skupině se z hlediska nacionálně-etnicko-kulturní identity taktéž hovoří jako o „českých Vietnamcích“ a „vietnamských Češích“, což koresponduje s mírou vlastní identifikace s jednou či druhou kulturou (Kušniráková, Plačková, Van Anh, 2013, 23). Obvykle jedinci spadající do této skupiny mluví plynule česky, vietnamsky umí zpravidla hovořit, se čtením a psaním je to vesměs horší. Mají také přátele z řad Čechů i Vietnamců a stojí doslova na pomezí dvou kultur. Častým jevem, vzhledem k časové vytíženosti rodičů, byly české „chůvy“ či „babičky“ v dětství, to do značné míry ovlivňuje mnohé zvyklosti

příslušníků této skupiny. Návštěvu Vietnamu většina z nich absolvovala, ale nemusí to být nutně pravidlem, záleží na motivovanosti rodičů a jejich finančních možnostech. V této skupině dochází ke dvojí tendenci, na straně jedné jsou děti imigrantů do značné míry ovlivněny smýšlením rodičů a jejich hodnotami (např. vzdělání), na straně druhé má vliv vrstevnická skupina a integrované hodnoty české společnosti (Freidingerová, 2014).

Nově příchozí migranti jsou motivováni především ekonomicky, tedy finančním ziskem. Proces jejich adaptace je velmi odlišný od předchozích dvou skupin, a to i z důvodu, že zájem o hlubší integraci do české společnosti je velmi nízký. Vesměs jsou tito migranti jen chudě jazykově vybaveni a motivace k učení češtiny je, vzhledem k touze po návratu do Vietnamu po dosažení finančních cílů, taktéž nízká. Situaci často komplikují i dluhy, které vznikly, aby mohla být vůbec cesta do ČR uskutečněna. Skupinu lze dále diferencovat na dospělé rodinné příslušníky starousedlíků, kteří přicházejí z vlastní iniciativy nebo na pobídku svých příbuzných. Očekávání o přínosu migrace nebývají u členů této skupiny naplněná a často přichází zklamání. Jejich ekonomické aktivity jsou často spjaty s činností starousedlíků. Druhou podskupinou jsou noví pracovní migranti, jejich pobyt v ČR je vesměs časově omezený. Tato migrace je reakcí na poptávku po levné pracovní síle, ale i důsledkem již zmíněné politiky exportu pracovních sil VSR. Cesta do ČR byla často u těchto migrantů zprostředkována oficiálními i neoficiálními náborovými agenturami. Ekonomická krize a počáteční dluhy způsobily nepříznivou životní situaci mnohých migrantů, což sekundárně ještě zhoršilo proces jejich integrace do majoritní společnosti. V extrémních případech docházelo k páchání vědomé i nevědomé trestné činnosti (např. produkce a prodej psychoaktivních látek), což ale nelze tak jednoduše zevšeobecnit a už vůbec ne vztáhnout na veškeré vietnamské etnikum v ČR (Freidingerová, 2014). Vietnamské etnikum u nás sice vykazuje kriminální činnost, podle ČSÚ (2017) však bylo v roce 2013 obviněno 222 a odsouzeno 208 osob vietnamské státní příslušnosti, což zdaleka nedosahuje vysokého podílu na počtu vietnamského etnika u nás (ČSÚ, 2017).

4.6 Organizace česko-vietnamské spolupráce

Vietnamské etnikum má na českém území poměrně dlouhou tradici a významné postavení, jak přiblížily předchozí části textu. Problematikou vietnamského etnika v ČR a celkově česko-vietnamskou spoluprací se v České republice zabývá poměrně velké množství organizací. Svaz Vietnamců v České republice, Asociace Čechů vietnamského

původu, Česko-vietnamská společnost, Vietnamsko-česká protidrogová liga či sdružení INFO-DRÁČEK jsou různé spolky a organizace, které se věnují pestré škále aktivit, co je však spojuje je problematika česko-vietnamského soužití a spolupráce. Obecně lze říci, že se všechny výše jmenované organizace aktivně usilují o zlepšení a usnadnění komunikace mezi vietnamským etnikem v ČR a majoritní společností. Výčet není absolutní, česko-vietnamská problematika je stále aktuálnější, což se odráží i na počtu organizací, cílem této části práce je přiblížit aktivity a smýšlení těchto organizací, a to skrze bližší popis tří vybraných případů česko-vietnamské spolupráce.

Česko-vietnamská společnost (dále jen ČVS), dostupná na webových stránkách www.cvs-praha.cz, je celostátně působící občanské sdružení přátel Vietnamu žijících v ČR. Patří k nejstarším a největším organizacím svého druhu u nás a tematikou se zabírá již téměř dvě dekády. Mezi hlavní cíle ČVS patří pomoc při integraci vietnamského etnika do majoritní české společnosti a všestranná podpora česko-vietnamské spolupráce, především v oblasti kultury, vědy, techniky, turistiky, hospodářství a obchodních kontaktů. Aktivní pomoc Vietnamcům žijícím v ČR patří mezi hlavní poslání ČVS. V neposlední řadě je cílem systematický boj proti vietnamské narkomafii v ČR. ČVS intenzivně informuje odbornou i laickou veřejnost o problematice vietnamského etnika v ČR, podporuje překladatelské, studijní a vědecké činnosti související s tématem vietnamského etnika v ČR a v neposlední řadě je aktivní na poli předkládání návrhů, stanovisek a peticí vládním i nevládním organizacím. Právě poslední bod přinesl již v minulosti své úspěchy, a to prosazením uznání Vietnamců jakožto národnostní menšiny z hlediska zákona a možnost dvojího občanství pro děti Vietnamců narozené na našem území (ČVS, 2017)

„Žijeme spolu, žijeme bez drog...“, tak zní heslo Vietnamsko-české protidrogové ligy, která vznikla v roce 2013. Hlavním důvodem k jejímu založení byl zhoršující se stav v oblasti nelegální výroby a prodeje psychotropních látek v ČR. Na této nelegální aktivitě se podílejí i někteří příslušníci vietnamského etnika. Ředitel projektu Karel Šebek zdůrazňuje, že díky malému počtu Vietnamců, kteří se podílí na kriminálních aktivitách, může být v ohrožení mediální a společenský obraz celé vietnamské komunity v ČR, což může sekundárně způsobit mnohé, avšak zcela zbytečné, problémy v sociálních vazbách mezi Vietnamci a majoritní společností. Vznikl tedy projekt „Prevence drogové kriminality v příhraničí“, který se zaměřuje na vietnamskou komunitu v souvislosti s rizikovými a kriminálními činnostmi. V rámci projektu vznikla informační videa v češtině i vietnamštině, dále cenné materiály o protidrogové prevenci též v obou jazycích a v neposlední řadě

anonymní nahlašovací linka, která je prostředkem pro aktivní boj s drogovou kriminalitou (Vietnamsko-česká protidrogová liga, 2017).

Klub Hanoi je bezesporu jedním z nejvýznamnějších informačních portálů o vietnamském etniku v ČR, o vietnamské kultuře a Vietnamu vůbec. Dnes již dobře etablovaný spolek vznikl v roce 2002 jako neformální organizace studentů vietnamistiky na FF UK. Původní záměr, tedy prostřednictvím internetových stránek www.klubhanoi.cz informovat širokou veřejnost o dění ve Vietnamu a vietnamské komunitě u nás, je do dnes čile realizován. Portál přináší zajímavé články ze života vietnamského etnika u nás a pomáhá tak českým občanům lépe pochopit danou problematiku. Velmi přínosný je pak i seznam k tématu vztažené literatury. V posledních letech navíc došlo k obohacení činnosti spolku v podobě organizace jazykových a integračních kurzů či zprostředkování poradců pro interkulturní komunikaci na profesionální úrovni (Klub Hanoi, 2017).

4.7 Dosavadní výzkumy o vietnamském etniku v ČR

Odkažme hned v úvodu na podrobný seznam odborné literatury, beletrie, cestopisných knih, dokumentárních i dalších filmů zabývajících se vietnamskou tematikou, který je dostupný na webových stránkách klubu Hanoi. Není ambicí ani cílem provádět absolutní výčet doposud provedených výzkumných šetření, která se věnovala problematice vietnamského etnika v ČR. Stejně jako historie vietnamské migrace, tak i zájem o ní, má u nás již dlouholetou tradici. Tématem se zabývali mnozí autoři již v předrevoluční éře, především pak koncem 80. let (např. Secká, 1987; Vasiljev, 1986). Tématem těchto prací byla zejména náplň pobytu vietnamských imigrantů, pracovní podmínky, ale i postoj k vietnamskému etniku ze strany majoritní společnosti. S příchodem nových porevolučních vln vietnamských imigrantů se počet výzkumných prací ještě zvýšil. S jistým zjednodušením lze doposud vzniklé práce rozdělit do několika hlavních tematických okruhů.

Jeden přístup se zaměřuje na vietnamské etnikum u nás především z hlediska etnologického, kulturně-antropologického a sociologického (např. Brouček, 2003; Freidingerová, 2014; Martínková, 2007; Uherek, Korecká, Pojarová, 2008). Středobodem těchto prací je pak sonda do vietnamské kultury, migrační a adaptační strategie vietnamského etnika, postavení vietnamského etnika vůči české majoritní společnosti a naopak. Některé z těchto prací, především Kocourek a Pechovou (2006), mají značný

pedagogický přesah a přinášejí užitečné informace a rady z oblasti interkulturního vzdělávání.

Dalším tematickým okruhem řady prací je kriminalita vietnamského etnika v ČR (např. Drbohlav, 2008; Hofírek, Nekorjak, 2007; Nožina, Kraus, 2009; Pechová, 2007; Vlček, 2008). Organizovaný zločin, kriminální sítě, nelegální ekonomické aktivity či vykořisťování a obchod s lidmi provozovaný vietnamským etnikem v ČR je tedy zásadním tématem, které by se nemělo opomíjet, zdůrazněme však opět, že se tyto aktivity týkají jen zlomku vietnamských občanů žijících u nás.

Poslední skupinou jsou psychologické práce zabývající se především formováním a vývojem identity u vietnamských adolescentů žijících v ČR, popřípadě jejich vnímáním domova, tyto práce mají vesměs kvalitativní design a přináší hlubší pohled do dané problematiky (např. Hubertová, 2016; Nguyenová, 2015; Sataryová, 2014).

Všem zájemcům o danou problematiku lze tedy vřele doporučit nejen prostudování výše uvedených studií, ale také sledování aktualit na webových stránkách organizací vietnamsko-české spolupráce. Dále jsou také velmi inspirativní některé dokumentární pořady ČT (dostupné online), jmenujme na tomto místě např. Asijské bojovnice (2012), pojednávající o generačních problémech, nebo Banánové děti (2009), které se zabývají otázkami nacionálně-etnicko-kulturní identity u příslušníků jedenapůlté a druhé generace vietnamského etnika v ČR.

VÝZKUMNÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A CÍLE VÝZKUMU

5.1 Definice výzkumného problému

Tato práce se zaměřuje na problematiku rizikových osobnostních rysů u adolescentů vietnamského etnika žijících v České republice a jejich souvislost s rizikovým chováním. Jak jasně vyplývá z teoretické části práce, vietnamské etnikum tvoří v mnohých regionech České republiky neopomenutelnou část obyvatelstva. Zájem odborných kruhů o tematiku vietnamského etnika má u nás poměrně dlouhou tradici, takže existují vědecké práce z různých oborů (např. Uherek, Korecká, Pojarová, 2008; Nožina, Kraus, 2009; Freidingerová, 2014), které jsou zacíleny i na adolescenty vietnamského etnika žijících v ČR. Psychologické práce na dané téma jsou většinou kvalitativního designu a zaměřují se především na vývoj a utváření identity u vietnamských adolescentů žijících a u nás (např. Hubertová, 2016; Nguyenová, 2015; Sataryová, 2014). Tyto práce přinášejí bezesporu cenné poznatky a hlubinný vhled do vývoje adolescenta na pomezí dvou kultur, konkrétně vietnamské a české. S adolescencí, jakožto vývojovým obdobím, se dále pojí téma rizikového chování a rizikových osobnostních rysů, což je výzkumným problémem mnohých prací v kontextu populace českých adolescentů (např. Dolejš, 2010; Dolejš et al., 2014; Vacek, 2008; Suchá, 2016; Skopal, 2012; Lepík et al., 2010). Screening rizikového chování, identifikace a následné měření míry rizikových osobnostních rysů má jasný přesah do školní praxe, a především pak do oblasti primární prevence. Proto vznikla potřeba blíže prozkoumat zmíněná témata u adolescentů vietnamského etnika studujících na českých základních, středních i vysokých školách. Výzkumný problém této práce se tedy vztahuje k adolescentům vietnamského etnika žijících v ČR, jejich rizikovému chování, rizikovým osobnostním rysům (agresivita, impulzivita, depresivita, úzkostnost) a dalším demografickým a sociokulturním faktorům.

5.2 Výzkumné cíle, otázky a hypotézy

Tato práce si klade za cíl přiblížit skupinu vietnamských adolescentů žijících v České republice a popsat základní demografické a sociokulturní údaje. Hlavním cílem je pak najít souvislosti mezi jednotlivými rizikovými osobnostními rysy navzájem, dále pak vztahy mezi těmito rysy a rizikovým chováním. Ve středu zájmu jsou taktéž rozdíly z hlediska pohlaví u

zmíněných proměnných a v neposlední řadě srovnání populace adolescentů vietnamského etnika studujících na českých školách s českými adolescenty.

Pro ověření výše zmíněných cílů byly stanoveny následující hypotézy, které jsou rozděleny do čtyř tematických skupin:

a) Hypotézy ověřující statisticky významnou souvislost mezi jednotlivými rizikovými osobnostními rysy u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR

H1: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi celkovou agresivitou a impulzivitou u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.

H2: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi celkovou agresivitou a depresivitou u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.

H3: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi celkovou agresivitou a úzkostností u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.

H4: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi impulzivitou a depresivitou u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.

H5: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi impulzivitou a úzkostností u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.

H6: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi depresivitou a úzkostností u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.

b) Hypotézy ověřující statisticky významnou souvislost mezi jednotlivými rizikovými osobnostními rysy u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR a rizikovým chováním

H7: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi celkovou agresivitou a celkovým skórem rizikového chování u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.

H8: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi impulzivitou a celkovým skórem rizikového chování u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.

H9: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi depresivitou a celkovým skórem rizikového chování u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.

H10: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi úzkostností a celkovým skórem rizikového chování u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.

c) Hypotézy ověřující statisticky významné rozdíly z hlediska pohlaví u rizikových osobnostních rysů i rizikového chování u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR

H11: Existuje statisticky významný rozdíl v celkové agresivitě mezi chlapci a dívkami vietnamského etnika žijících v ČR.

H12: Existuje statisticky významný rozdíl v impulzivitě mezi chlapci a dívkami vietnamského etnika žijících v ČR.

H13: Existuje statisticky významný rozdíl v depresivitě mezi chlapci a dívkami vietnamského etnika žijících v ČR.

H14: Existuje statisticky významný rozdíl v úzkostnosti mezi chlapci a dívkami vietnamského etnika žijících v ČR.

H15: Existuje statisticky významný rozdíl v celkovém skóru rizikového chování mezi chlapci a dívkami vietnamského etnika žijících v ČR.

d) Hypotézy ověřující statisticky významné rozdíly v rizikových osobnostních rysech a rizikovém chování mezi adolescenty vietnamského etnika žijících v ČR a českými adolescenty

H16: Existuje statisticky významný rozdíl v celkové agresivitě mezi adolescenty vietnamského etnika žijících v ČR a českými adolescenty.

H17: Existuje statisticky významný rozdíl v impulzivitě mezi adolescenty vietnamského etnika žijících v ČR a českými adolescenty.

H18: Existuje statisticky významný rozdíl v depresivitě mezi adolescenty vietnamského etnika žijících v ČR a českými adolescenty.

H19: Existuje statisticky významný rozdíl v úzkostnosti mezi adolescenty vietnamského etnika žijících v ČR a českými adolescenty.

H20: Existuje statisticky významný rozdíl v celkovém skóru rizikového chování mezi adolescenty vietnamského etnika žijících v ČR a českými adolescenty.

6 METODOLOGICKÝ RÁMEC

6.1 Typ výzkumu

Pro zpracování tématu rizikových osobnostních rysů u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR a jejich souvislosti s rizikovým chováním byl zvolen kvantitativní výzkumný design. Jde tedy o deduktivní postup vycházející z určitých teoretických konceptů, na základě kterých se stanoví výzkumné cíle, otázky a hypotézy. Hypotézy se dále ověřují pomocí statistických metod a dle výsledku se buďto přijmou, anebo zamítnou. Výsledky se interpretují v kontextu teoretických poznatků, zásadní je kritické myšlení a zohlednění možných chyb výzkumu (intervenující proměnné, systematická chyba výzkumu, nereprezentativní vzorek atd.), které je nutné vždy řádně zmínit a oddiskutovat (Hendl, 2010).

Pro realizaci výzkumu je nezbytné nejprve vypracovat technicko-ideový plán popisující celkový koncept projektu, především pak informace o metodách a sběru dat, základní rešerši odborné literatury a dosavadních výzkumů s relevantní tematikou, dále pak stanovit časovou a finanční rozvahu, v neposlední řadě se zamyslet nad etickými stránkami výzkumu a možnými riziky, která se mohou během výzkumu objevit. Klíčová je formulace výzkumného problému a následné vytyčení výzkumných cílů a z nich vyplývajících hypotéz.

6.2 Metody získávání dat

Pro získání informací o míře jednotlivých rizikových osobnostních rysů (depresivita, úzkostnost, impulzivita, agresivita) a formách rizikového chování u respondentů bylo použito několik standardizovaných diagnostických nástrojů od kolektivu autorů Dolejš, Skopal, Suchá. V úvodní části dotazníku pak bylo položeno několik otázek vlastní konstrukce, které se zaměřovaly na demografické a sociokulturní údaje respondentů. V následné části textu budou metody sběru dat popsány blíže.

6.2.1 Sociokulturní a demografické údaje o respondentovi

Dotazníkové šetření bylo uvedeno sérií otázek, které se zaměřovaly na základní demografické a sociokulturní údaje respondentů. Tyto informace byly nezbytné pro komplexní uchopení problematiky vietnamských adolescentů žijících v ČR. Podle typu zjišťovaných informací lze dělit otázky na: a) demografické (věk, pohlaví, typ navštěvované vzdělávací instituce, místo narození, délka pobytu v ČR, státní občanství); b) sociokulturní (např. úroveň vietnamštiny a češtiny, preference vietnamštiny či češtiny pro komunikaci s rodinou a přáteli, subjektivní hodnocení spokojenosti a úspěšnosti ve vlastním životě, subjektivní hodnocení důležitosti názoru rodičů a komunity). Celkem šlo o 17 otázek vlastní konstrukce, plné znění je k nalezení v přílohách.

6.2.2 Škála depresivity Dolejš, Skopal, Suchá

Posouzení míry depresivních příznaků bylo provedeno pomocí Škály depresivity Dolejše, Skopala a Suché (v tisku). Pro tuto metodu se pak dále užívá zkratka SDDSS. Jedná se o metodu, která se zaměřuje na depresivní symptomy, jako je například únava, pesimistické ladění či poruchy spánku. Škála tedy neměří depresivitu jakožto osobnostní rys, ale spíše stav. Jde o sebesposuzovací škálu, obsahující 20 položek. Respondenti volí jednu z následujících odpovědí: a) rozhodně nesouhlasím, b) nesouhlasím, c) souhlasím, d) rozhodně souhlasím. Hrubý skór nabývá hodnoty 20 až 80 bodů. Příkladem položky je věta: „*V poslední době nemám zájem o ostatní lidi*“.

Metoda ideově vychází z Beckovy škály depresivity (BDI-II, Beck, Steer & Brown, 1996). SDDSS na rozdíl od BDI-II je určena pro screening depresivních symptomů u adolescentů, byla tedy testována i na neklinické populaci. Autoři SDDSS vycházeli z anglického originálu BDI-II a spolu s dalšími překladateli převedli položky do českého jazyka. Překladů vzniklo několik a byly dále podrobeny lingvistické analýze. Následovala revize, upravení a doplnění položek tak, aby jejich výpovědní hodnota byla co nejvyšší pro českou populaci a cílovou skupinu adolescentů. Cronbachova alfa dosahuje u SDDSS hodnoty .91, co se týče korelace mezi jednotlivými položkami, v průměru lze hovořit o středně silném vztahu ($r = .31$) (Dolejš, Skopal, Suchá, Charvát, v tisku).

6.2.3 Škála úzkostnosti Dolejš a Skopal

Míra úzkostnosti byla u respondentů měřena pomocí Škály úzkostnosti Dolejš a Skopal (2013), označovaná též zkratkou SUDS. Škála obsahuje 24 položek, z toho 3 položky jsou inverzní. Respondenti se u každé položky rozhodují, do jaké míry se mohou s daným výrokiem identifikovat, možnosti odpovědí jsou: a) rozhodně nesouhlasím, b) nesouhlasím, c) souhlasím, d) rozhodně souhlasím. Minimální možný počet bodů, které může proband získat je 24, maximální pak 96 bodů. Výrok „*Příliš se strachuji o věci, které nejsou důležité*“ je pak příkladem konkrétní položky.

Autorský tým sestavil původně soubor 800 otázek, který zahrnoval otázky z jiných českých i zahraničních diagnostických nástrojů, ale i otázky vlastní konstrukce. Pomocí matematicko-statistické analýzy bylo určeno 24 položek, diagnostikujících úzkostnost jako stálejší osobnostní rys. Tyto položky mají těsný vztah k celkovému skóru úzkostnosti, korelace se pohybují v rozmezí $r = .37$ až $r = .67$, jedná se tedy o středně silný vztah na hladině významnosti 0,001. Faktorová zátěž jednotlivých položek osciluje od hodnoty 0,35 do hodnoty 0,70 (Dolejš, Skopal, 2016b).

Standardizační studie byla provedena ve školním roce 2013/2014 na českých adolescentech ve věku 11-15 let, a to v celkovém počtu 4183. Bylo zjištěno, že míra úzkostnosti s věkem roste, a to jak u chlapců, tak i dívek, přičemž u dívek je tento nárůst znatelnější. Průměrné hodnoty hrubých skóru se pak u české populace (11-15 let) pohybují v rozmezí 50 až 58 bodů, směrodatná odchylka činí ± 10 hrubých bodů (Dolejš, Skopal, 2016). Škála byla použita již v několika výzkumných projektech, kromě bakalářských a diplomových prací (např. Laštůvková, 2015), to byl pak především projekt slovenských autorů Čerešník a Gatíala (2014). Ti provedli standardizaci pro slovenskou populaci, a to jak pro SUDS, tak i pro další diagnostické nástroje (např. SIDS, VRCHA). Dále proběhla standardizační studie na českých gymnazistech, která přinesla normy pro adolescenty 15-19 let (Dolejš, Skopal, 2015). Ukazuje se, že v této věkové kategorii průměrný hrubý skór dosahoval hodnoty 53,85 bodů a směrodatná odchylka pak 10,68 bodů. Škála se jeví jako reliabilní, v několika studiích byla naměřena obdobná hodnota Cronbachovy alfy. Ke shodným výsledkům vedlo šetření Dolejše a kol. (2014) a Čerešníka a Gatíala (2014), kdy hodnota Cronbachovy alfy činila .80. Studie Dolejše a kol. (2015), provedená na více než dvou tisících studentů českých gymnázií, pak hodnotu Cronbachovy alfy udává rovnou .90 (Dolejš, Skopal, 2016b).

6.2.4. Škála impulzivity Dolejš a Skopal

Impulzivita, jakožto rizikový osobnostní rys, byla měřena pomocí Škály impulzivity Dolejše a Skopala (2013), k nalezení také pod zkratkou SIDS. Škála obsahuje 24 položek, u pěti z nich se jedná o položky inverzní. Respondenti volí u každé z položek jednu z následujících odpovědí: a) rozhodně nesouhlasím, b) nesouhlasím, c) souhlasím, d) rozhodně souhlasím. Minimální možný počet bodů, které může proband získat je 24, maximální pak 96 bodů. Příkladem položky je věta: „*Je pro mě těžké kontrolovat sám/sama sebe*“.

Autorský tým sestavil soubor 800 otázek, zahrnující otázky z dalších českých i zahraničních diagnostických nástrojů, ale i otázky vlastní konstrukce. Pomocí matematicko-statistické analýzy bylo určeno 24 položek, které diagnostikují impulzivitu jakožto stálější osobnostní rys. Všechny položky mají poměrně těsný vztah k celkovému skóru impulzivity, korelace se pohybují většinou v pásmu středně silného vztahu, konkrétně v rozmezí $r = .22$ až $r = .63$, při hladině významnosti v hodnotě 0,001. Faktorová zátěž jednotlivých položek uvádí hodnoty od 0,19 po 0,65 (Dolejš, Skopal, 2016a).

SIDS je tedy screeningový diagnostický nástroj, poskytující informaci o impulzivité jedince. Jde o vysoce reliabilní metodu, standardizační studie realizovaná na českých adolescentech ve věku 11-15 let Dolejšem a kol. (2014), udává hodnotu Cronbachovy alfy .87. Suchá a Dolejš (2016) pak ve svém výzkumu uvádí taktéž vysokou spolehlivost SIDS, s Cronbachovou alfou .85. Z této studie dále vyplývá, že čeští gymnazisté dosahovali v průměru 57,73 hrubých bodů se směrodatnou odchylkou $\pm 9,38$. Normy pro slovenskou populaci adolescentů ve věku 11-15 let přináší studie pak Čerešníka a Gátiala (2014).

6.2.5 Škála agresivity Dolejš, Suchá, Skopal

Pro zjištění míry agresivity u respondentů byl užit Dotazník agresivity Dolejše, Suché a Skopala (2013), který obsahoval 48 položek. V rámci výsledných analýz bylo pracováno již jen s 30 položkami, které odpovídají aktuálnější verzi této diagnostické metody, a to Škály agresivity Dolejše, Suché a Skopala (2016), dále zvané jen SADSS. Ta přímo vychází z Dotazníku agresivity Dolejše, Suché a Skopala (2013), jde tedy o jeho zredukovanou verzi, a to bez osmnácti položek, které nedostatečně sytily celkovou úroveň

agresivity. Respondenti se u každé z položek rozhodovali pro jednu z následujících možností: a) rozhodně nesouhlasím, b) nesouhlasím, c) souhlasím, d) rozhodně souhlasím, a to podle toho, do jaké míry se mohli s daným výrokem ztotožnit. Pro SADSS je minimální možný počet bodů 30, maximální pak 120 bodů.

Pro měření agresivity se často používá metoda BPAQ (Buss, & Perry, 1992), vznikla však potřeba vytvořit diagnostický nástroj, který by byl přímo určený pro české kulturní podmínky. Proto byla vytvořena metoda SADSS. Po rozsáhlé odborné rešerši bylo definováno 177 výroku, vyjadřujících tendenci k agresivnímu chování. Z těch bylo po dílčích výzkumných projektech, sběru dat a statistických analýzách vybráno 30 položek, které sytí celkový skóre agresivity. Každá položka pak patří do jednoho z následujících faktorů: a) fyzická agresivita (typické jsou takové fyzické aktivity, které zapříčiňují poškození jiné osoby, skupiny osob či věcí, např. různé potyčky, bitky, které doprovází chvaty či kopy, či používání nástrojů jako jsou nože, tyče, pistole atd.; celkem jde o 12 položek; příklad položky: „*Když mě někdo uhodí, oplatím mu to ještě větší silou.*“); b) hněv (jde o emoční stav, související s napětím, podrážděností, mrzutostí, typická je aktivace autonomního nervového systému a celková připravenost projevit se agresivně; celkem jde o 13 položek; příklad položky: „*Často mě dokáže někdo rozčlít.*“); c) hostilita (neboli nepřátelství, které se projevuje v postojích, v citění či v chování; celkem jde o 5 položek; příklad položky: „*Lidé ke mně nemají úctu.*“) (Suchá, Dolejš, 2016).

Škála je spolehlivým nástrojem pro měření agresivity u adolescentů, ve studii provedené na českých gymnazistech ve věku 15-19 let (Suchá, Dolejš, 2016) byla naměřena Cronbachova alfa v hodnotách od .80 do .92, přičemž nejvyšších hodnot dosahovala celková agresivita a faktor hněvu. Vztah jednotlivých faktorů a celkové agresivity se dá považovat za poměrně úzký, nejméně sytil celkový skóre agresivity faktor hostilita ($r = .53$), nejtěsnější je pak vztah faktoru hněv a celkové agresivity ($r = .87$), faktor fyzická agresivita má pak taktéž úzkou spjitost s celkovou agresivitou, a to $r = .80$. Průměrně dosahovali čeští gymnazisté (15-19 let) 60,06 hrubých bodů v celkové agresivitě se směrodatnou odchylkou $\pm 12,73$ bodu (Suchá, Dolejš, 2016).

6.2.6 Výskyt rizikového chování u adolescentů

Rizikové chování bylo měřeno diagnostickým nástrojem Výskyt rizikového chování u adolescentů (Dolejš, Skopal, 2015), označovaný též jako dotazník VRCHA. Metoda přináší dva typy informací o rizikovém chování respondenta, a to výskyt rizikového chování v období dopívání, například otázky jako: „*Byl jsi někdy za školou?*“. Druhý typ otázek se zaměřuje na aktuální rizikovost adolescenta (vztahující se k přítomnému stavu a posledním 30 dnům), příkladem otázky je: „*Kouřil/a jsi během posledních 30 dnů cigarety?*“. Dotazník obsahuje celkem 18 otázek, na které respondent volí z odpovědí: a) ANO; b) NE. Minimální možný počet bodů je 0, maximální 18 bodů.

Dotazník VRCHA vznikl faktorovou a korelační analýzou, z původních 40 položek se tedy vybralo 18, které je možné dále dělit do tří skupin, podle toho, s jakou formou rizikového chování souvisí, jde o: a) abúzus (rizikové jednání v oblasti užívání návykových látek, alkoholu, cigaret a pohlavního styku; celkem jde o 7 otázek); b) delikvenci (otázky týkající se krádeží, ničení cizího majetku či podvodů; celkem obsahuje 7 otázek); c) šikanu (otázky zacílené na přítomnost fyzické či verbální agrese a kyberšikany; celkem jde o 4 otázky). Podle dosaženého skóru lze pak hovořit o míře rizikovosti adolescenta, která se dále diferencuje do následujících kategorií: a) nerizikovost (není třeba odborné intervence, doporučuje se zaměřením na prevenci); b) běžná rizikovost (jde především o experimenty s alkoholem a méně rizikové formy chování, doporučuje se realizovat specializované preventivní programy a pravidelně monitorovat výskyt rizikových aktivit u adolescentů); c) zvýšená rizikovost (doporučuje se odborná intervence a individuální poradenství, zanedbaná by neměla být ani práce s celou rodinou); d) vysoká rizikovost (doporučuje se intenzivní odborná intervence a individuální poradenství a terapie; práce s rodinou je opět zcela zásadní) (Dolejš, Skopal, 2015).

Dotazník VRCHA byl použit již v několika výzkumných projektech, a to např. ve standardizační studii pro populaci českých adolescentů ve věku 11-15 (Dolejš et al., 2014), dále ve studii zaměřující se na populaci adolescentů, kteří byli klienty NZDM (Zemanová, Dolejš, 2015), normy pro populaci slovenských adolescentů pak přináší výzkumný projekt Čerešníka a Gatiala (2014). Ze zmíněných projektů vyplývá, že veškeré faktory (šikana, delikvence, abúzus) jsou v poměrně úzkém vztahu k celkovému skóru rizikového chování. Nejnižší korelaci pozorujeme u faktoru šikana ($r = .47$ až $.65$), celkový skór rizikového

chování pak s faktorem abúzus dosahuje hodnoty korelačního koeficientu .80 a s faktorem delikvence .82 (Dolejš, Skopal, 2015).

7 REALIZACE VÝZKUMU

7.1 Sběr dat

Nástroje popsané v předchozích kapitolách byly převedeny do elektronické podoby a samotný sběr dat byl pak realizován prostřednictvím webového portálu survio.com. Pro sběr dat byly použity nepravděpodobnostní metody výběru výzkumného souboru, konkrétně šlo o techniku sněhové koule (*snow ball technique*) a somosběr. Nepravděpodobnostní metody sběru dat nejsou pro kvantitativně orientovaný výzkum optimální, přesto byly použity, a to zejména kvůli obtížné dostupnosti cílové skupiny. Sběr dat probíhal od září 2015 do května 2016. Nejprve byly osloveny přímo kontaktní osoby mezi adolescenty vietnamského etnika žijícího v ČR, a to přes e-mail a sociální síť Facebook. Ty pak šířily odkaz na dotazník dále, opět především pomocí Facebooku. Odkaz na dotazník byl po domluvě taktéž umístěn na facebookovou stránku organizace Klub Hanoi, což přineslo metodou samosběru další respondenty, kterým téma práce přišlo zajímavé a z vlastní iniciativy dotazník vyplnili. Je tedy nutné konstatovat, že výzkumný soubor není reprezentativní. Jak ukazuje analýza serveru survio.com, čas vyplnění všech 150 položek značně osciloval, 52 % respondentů stačilo méně než 30 minut, 25 % dotázaných pak zodpovídalo položky 30 až 60 minut a 23 % respondentů potřebovalo na vyplnění více než 60 minut. Podotkněme, že tento fakt může být ovlivněn řadou faktorů, např. rychlost prohlížeče, čtenářské tempo či další souběžně vykonávané činnosti na internetu.

7.2 Popis souboru

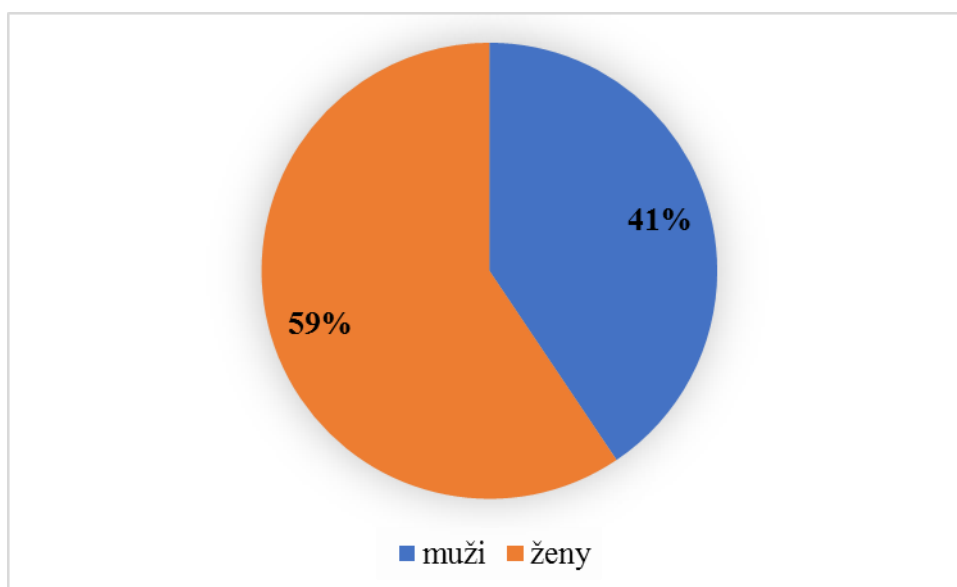
Celkem se výzkumu účastnilo 76 adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR, z toho 43 žen a 33 mužů. Data sedmi respondentů byla vyřazena z důvodu nevyplnění nebo pouze částečného vyplnění některého z dotazníků. Po vyřazení těchto respondentů byl konečný počet výzkumného souboru 69 osob, z toho 41 žen a 28 mužů. Výzkum byl zaměřen na adolescenty vietnamského etnika, kteří studují na ZŠ, SŠ či VŠ v České republice, tím byl nepřímo omezen i věk, i když hranice shora není studiem na VŠ prakticky pevně stanovena. Studenti VŠ jsou v kontextu práce považováni za adolescenty, což je podrobněji teoreticky ukotveno v kapitole 1, která mj. pojednává o „protahování“ adolescence a jejím prolínání s mladou dospělostí. Věk participantů se tedy pohyboval v rozmezí 12-26 let (průměr 19,03 let, SD = 3,09), podrobnější údaje o věku a pohlaví respondentů přináší

tabulka 1 a grafy 1 a 2. Výzkumný soubor odpovídá zhruba 1,1 % výběrového souboru, tedy populaci adolescentů vietnamského etnika studujících ZŠ, SŠ, VŠ v České republice¹.

Tabulka 1: Výzkumný soubor z hlediska věku a pohlaví

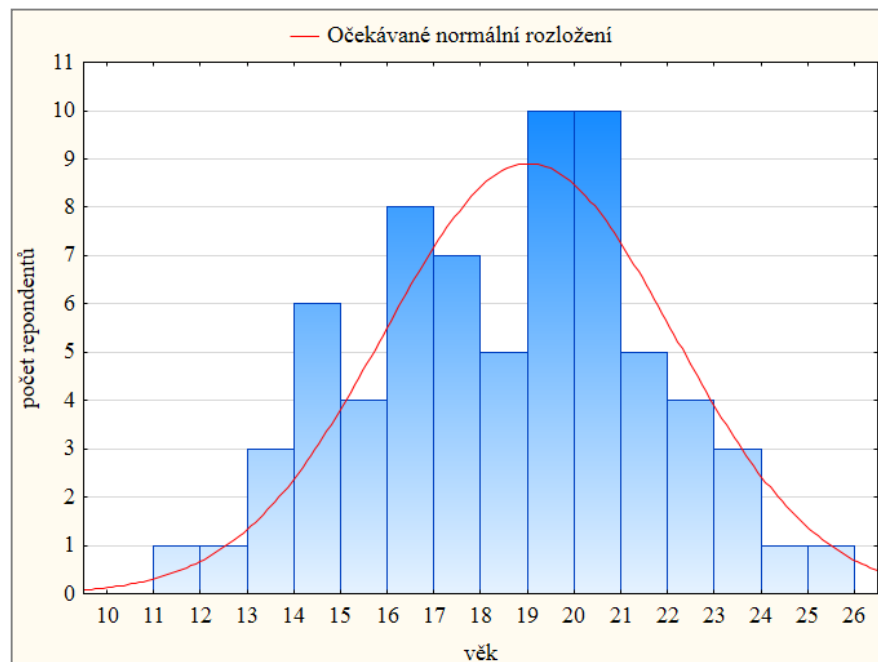
	počet respondentů	věk průměr	věk SD	věk MAX	věk MIN
ženy	41	18,22	2,91	24	12
muži	28	20,21	3,01	26	13
celý soubor	69	19,03	3,09	26	12

Graf 1: Zastoupení pohlaví ve výzkumném souboru

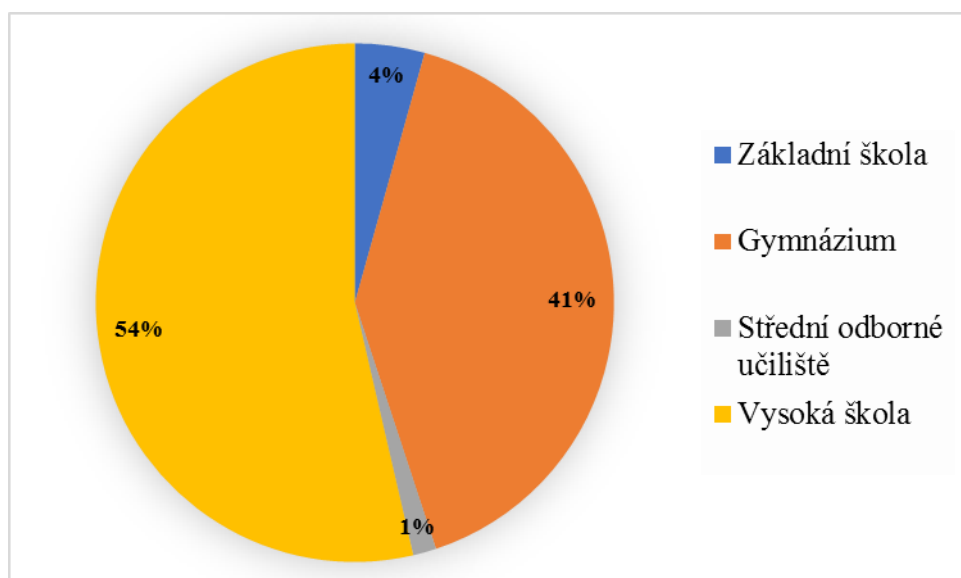
¹ Podle údajů ČSÚ (2010) navštěvovalo ve školním roce 2009/2010 české školy celkem 6060 studentů a žáků vietnamské státní příslušnosti. V tomto čísle nejsou zahrnuti adolescenti vietnamského etnika žijících v ČR, kteří již v této době měli české státní občanství, což údaj mírně zkreslí. Taktéž nebylo možné použít aktuálnější údaje, a to z důvodu změny metodiky sběru dat ČSÚ, z roku 2010 jsou poslední dostupné informace o počtech žáků a studentů cizí státní příslušnosti.

Graf 2: Věkové rozložení respondentů

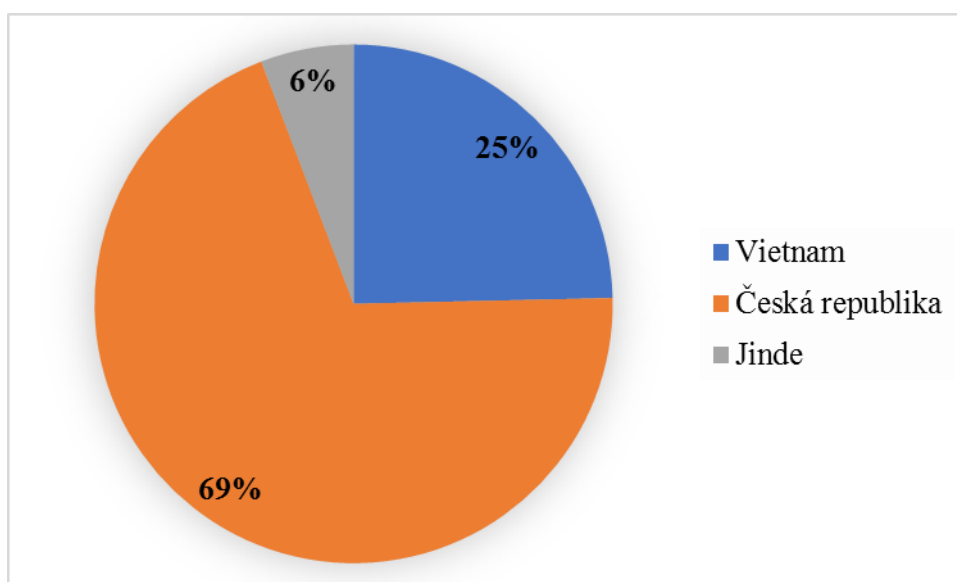
Z hlediska typu navštěvované vzdělávací instituce byla ve výzkumném souboru nejvíce zastoupena vysoká škola, a to celkovým podílem 54 %. Dále pak 41 % respondentů navštěvovalo gymnázium (víceletou či klasickou formu), 4 % základní školu (druhý stupeň) a 1 % střední odborné učiliště. Mezi respondenty se nikdo nehlásil ke studiu na střední odborné škole ani vyšší odborné škole.

Graf 3: Typ navštěvované vzdělávací instituce

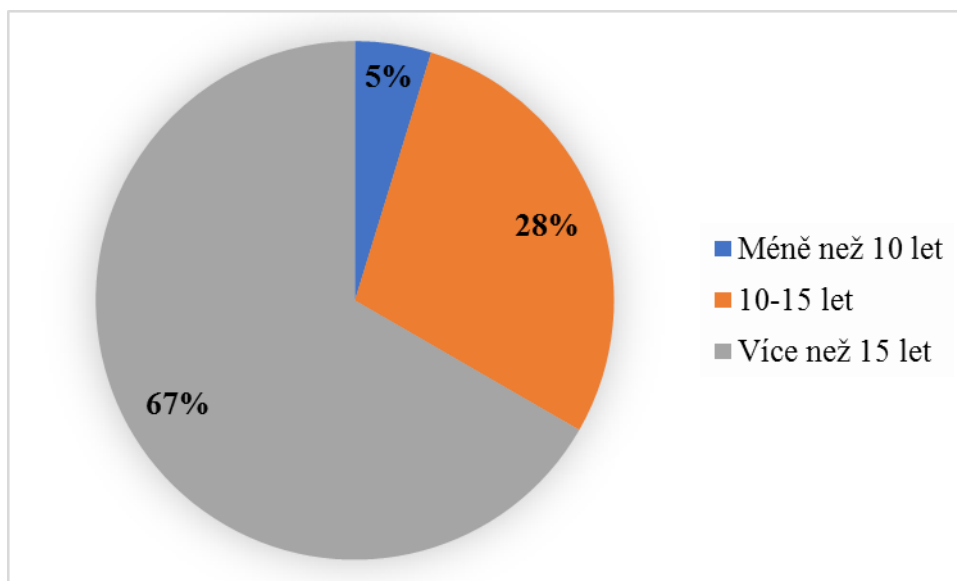

Další demografické údaje, které jsou z hlediska této práce zajímavé, jsou místo narození, délka pobytu v ČR a občanská příslušnost respondentů. Z šetření vyplývá, že 69 % respondentů se narodilo v ČR, 25 % ve Vietnamu a 6 % v jiných zemích (mezi uvedenými bylo např. Německo a Slovensko). Z respondentů, kteří se narodili mimo ČR pouze 5 % žije na našem území méně než 10 let, k pobytu v rozmezí 10-15 let se hlásilo 28 % respondentů a více než 15 let pak v ČR žije 67 % dotázaných. K české státní příslušnosti se hlásilo 10 % respondentů a k vietnamské 39 %. Podíl respondentů s českým i vietnamským státním občanstvím činí pak 51 %.

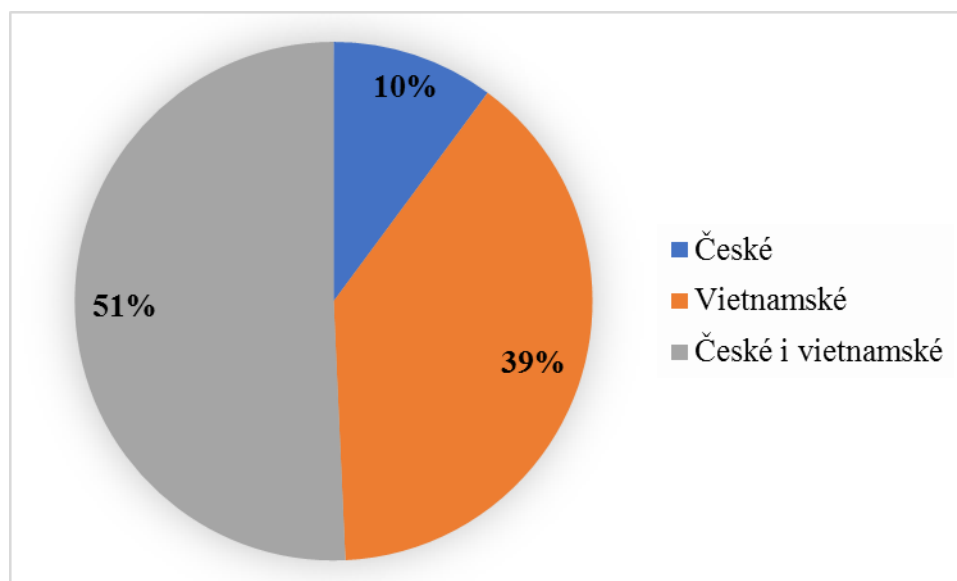
Graf 4: Místo narození respondentů

Graf 5: Délka pobytu v ČR u respondentů s místem narození mimo ČR

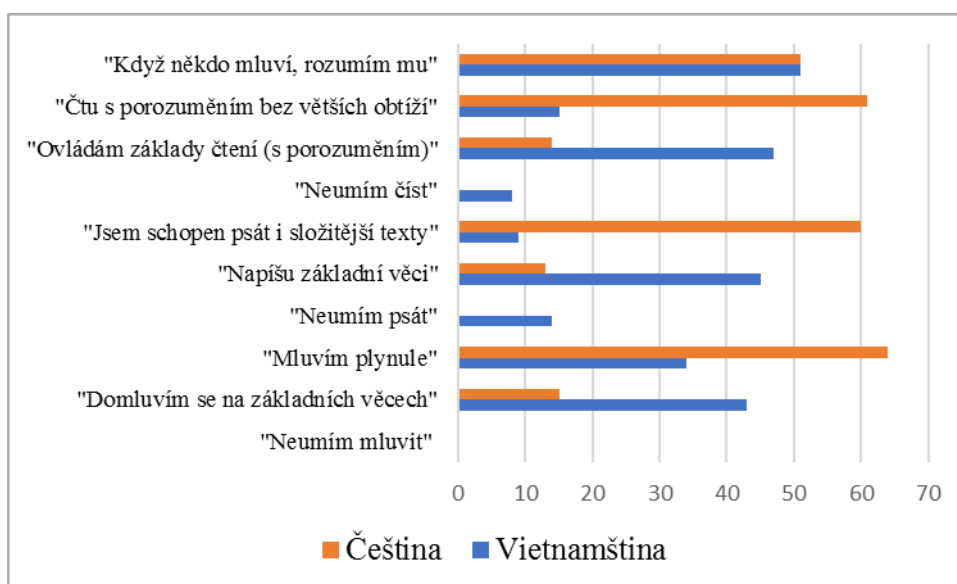
Graf 6: Státní občanství respondentů

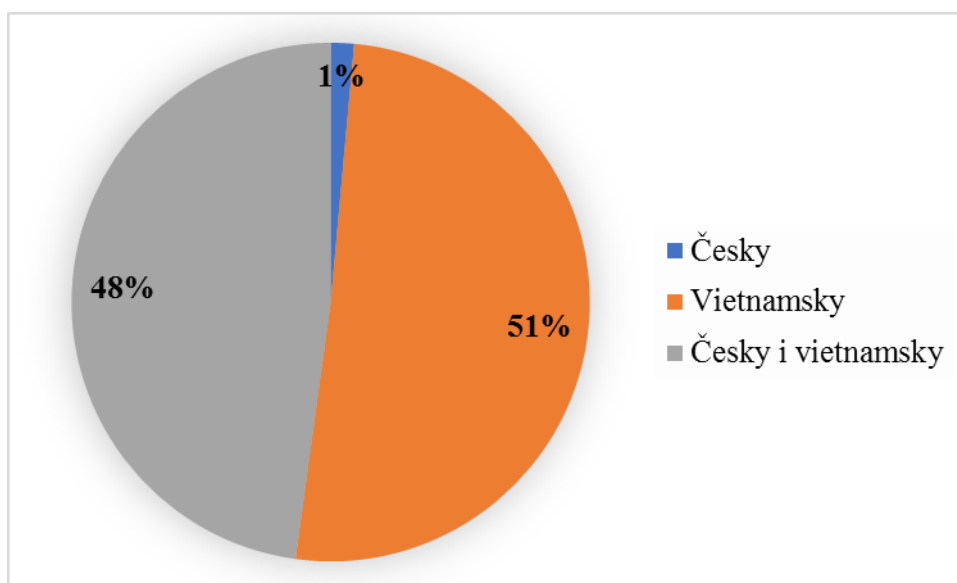
Zajímavým ukazatelem je i jazyková vybavenost respondentů a preferovaný jazyk při komunikaci s rodiči a přáteli. Respondenti sami hodnotili svou úroveň češtiny a vietnamštiny pomocí kategorií, které se zaměřovali na porozumění čteného, mluveného i psaného slova (podrobněji viz. „Graf 7“). Respondenti mohli zvolit vždy více z těchto kategorií. Z šetření vyplývá, že všichni respondenti mají alespoň základy obou jazyků, tedy češtiny i vietnamštiny. Z respondentů neumí 20 % vietnamsky psát a 12 % číst, naopak

mluvenou podobu vietnamštiny ovládají všichni dotázaní. S napsáním základních věcí ve vietnamštině pak nemělo problém 65 % respondentů a 68 % ovládá základní čtení s porozuměním ve vietnamštině. Za plynulou označilo svoji vietnamštinu 49 % respondentů. Dále se ukázalo, že s českým jazykem respondenti neměli problém, plynulou češtinou hovoří 93 % dotázaných, 87 % je schopno psát česky i složitější texty a 88 % čte s porozuměním v češtině bez větších obtíží. Preferovaný jazyk pro komunikaci s rodinou a příbuznými je v 51 % případů vietnamština, ve 48 % případů pak vietnamština i čeština. Pouze česky se s rodinou baví jen 1 % dotázaných. S přáteli a vrstevníky se 39 % respondentů baví výhradně česky, 61 % pak česky i vietnamsky. Jen vietnamštinu pro komunikaci s přáteli nevyužívá žádný z dotázaných.

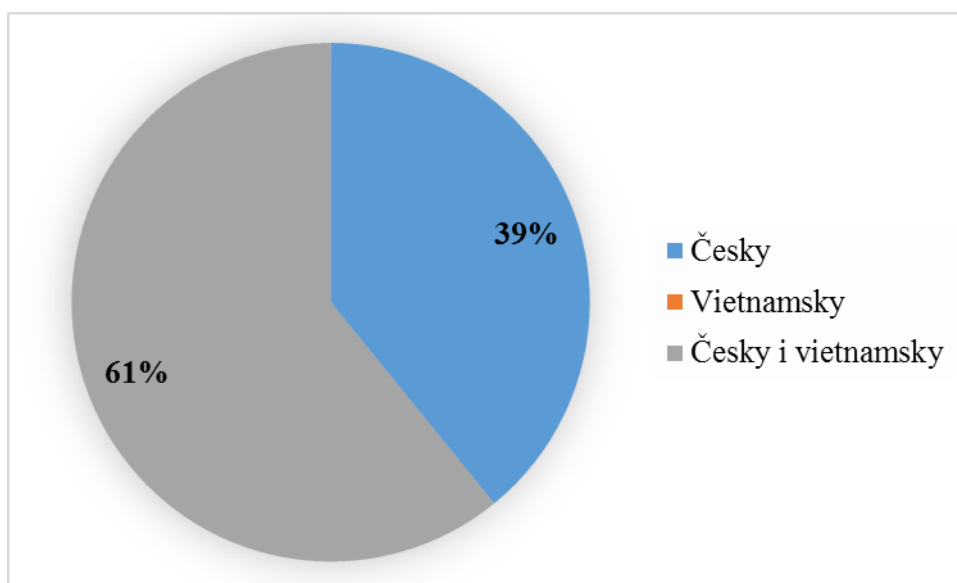
Graf 7: Znalosti vietnamského a českého jazyka

Graf 8: Preferovaný jazyk pro komunikaci s rodinou

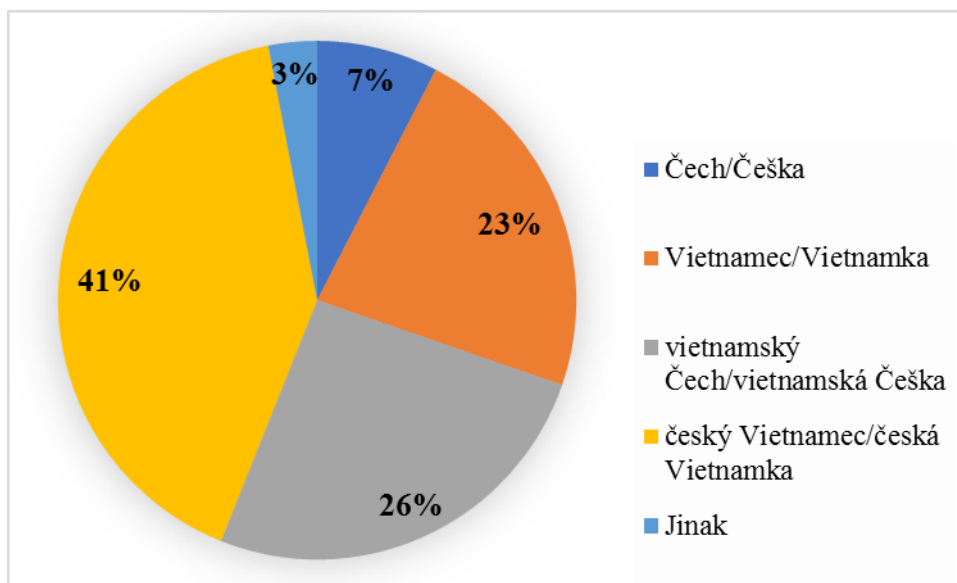
Graf 9: Preferovaný jazyk pro komunikaci s přáteli

Vzhledem k tématu práce je velmi poutavé i vlastní hodnocení respondentů své nacionálně-kulturně-etnické identity. Práce, které se tématem identity u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR zabývaly podrobněji (např. Kušniráková, Plačková, Van Anh, 2013; Nguyenová, 2015) přicházejí s označením „vietnamský Čech/vietnamská Češka“ a „český Vietnamec/česká Vietnamka“. Ve výzkumném souboru se 7 % identifikovalo jako „Čech/Češka“, dále 23 % jako „Vietnamec/Vietnamka“, 26 % jako

„vietnamský Čech/vietnamská Češka“ a 41 % jako „český Vietnamec/česká Vietnamka“. Ani jednu z uvedených možností nezvolilo 3 % respondentů, ti se ke své identitě mohli volně vyjádřit v poznámce, jedna respondentka například uvádí, že je „stejně Češka jako Vietnamka“.

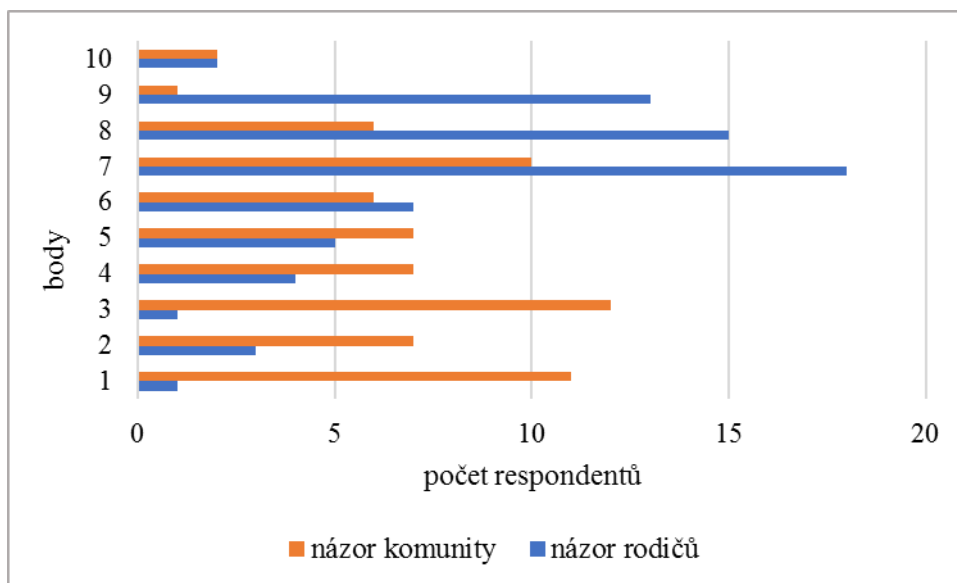
Graf 10: Hodnocení vlastní nacionálně-kulturně-etnické identity

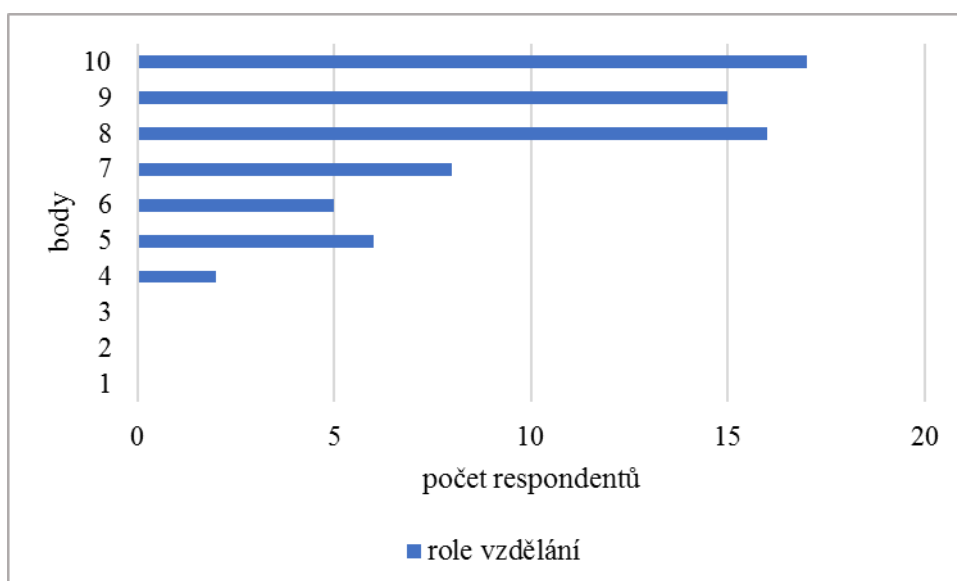
Za zásadní sociokulturní faktor se dá považovat i hodnota, kterou adolescenti vietnamského etnika žijících v ČR přikládají názoru svých rodičů a názoru „vietnamské komunity“. Zkoumán byl také osobní význam vzdělání pro respondenty, a to především proto, že vzdělání hraje ve vietnamské kultuře tradičně významnou roli. Respondenti tedy hodnotili na škále od jedné do deseti (1 = nehraje žádnou roli, 10 = je pro mě velmi důležité) subjektivně vnímanou hodnotu zmíněných faktorů. Pro lepší uchopení výsledků rozdělme tedy škálu na tři části, bodové hodnocení 1-3 považujeme za nízké, body 4-7 za střední a body 8-10 pak za vysoké hodnocení důležitosti daného faktoru. Konkrétní četnosti jednotlivých bodů pro faktory důležitost názoru rodičů, názoru komunity a vzdělání jsou k nalezení v grafu 11 a 12. Lze konstatovat, že názor rodičů hraje pro respondenty zásadní roli, vysokou hodnotu důležitosti mu připisuje 43 % dotázaných, střední hodnotu 49 %, nízkou hodnotu pak jen 8 % participantů. Naopak je tomu u důležitosti názoru vietnamské komunity, vysokou hodnotu ji připisuje jen 14 % respondentů. Podíl dotázaných, kteří hodnotí názor komunity jako středně důležitý, činí 43 % a stejně tak 43 % respondentů mu pak připisuje

důležitost nízkou. U faktoru důležitosti vzdělání pro vlastní život vidíme zajímavé výsledky, které potvrzují roli vzdělání jakožto tradiční hodnoty vietnamské kultury. Vysokou hodnotu důležitosti vzdělání přisuzuje 70 % respondentů, 30 % pak hodnotu střední, nízkou hodnotu pro tento faktor ne zvolil žádný z dotázaných.

Graf 11: Subjektivně vnímaná důležitost názoru rodičů a komunity

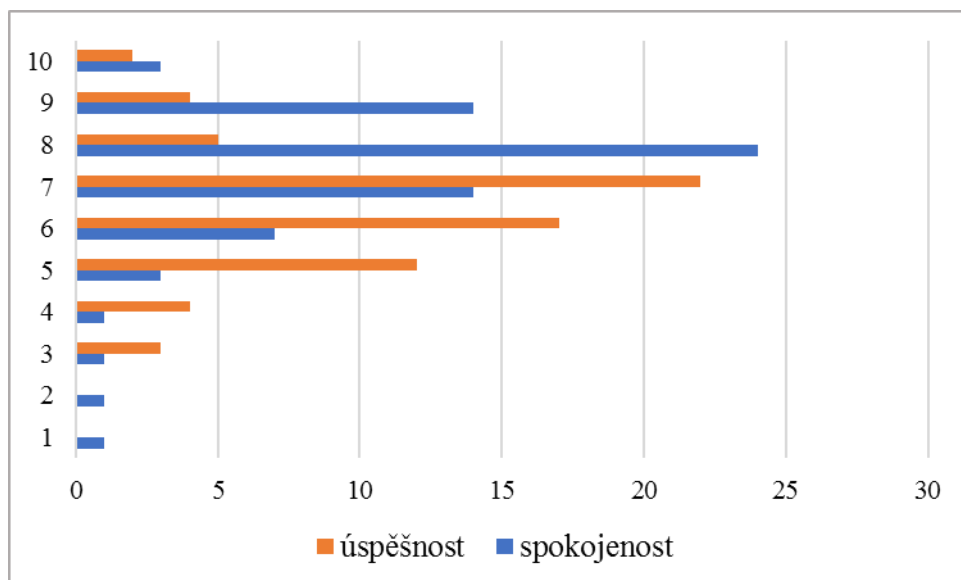

Graf 12: Subjektivně vnímaná důležitost vzdělání pro vlastní život

Obdobně byli respondenti tázáni na subjektivní hodnocení spokojenosti a úspěšnosti ve svém vlastním životě. Škála i její dělení je stejná jako u předešlých proměnných. Z šetření vyplývá, že nízké hodnocení spokojenosti s vlastním životem uvádí pouze 4 % respondentů a 36 % pak udává střední hodnocení spokojenosti. Podíl vysokého hodnocení na faktoru spokojenosti s vlastním životem činí 60 %. U hodnocení úspěšnosti vlastního života je podíl nízkého hodnocení stejný jako u spokojenosti, tedy 4 %. Střední hodnocení udává pro svoji životní úspěšnost 80 % respondentů a 16 % dotázaných pak hodnotí svou životní úspěšnost jako vysokou. Porovnání jednotlivých bodových ohodnocení pro spokojenost a úspěšnost ve vlastním životě přináší graf 13.

Graf 13: Subjektivně vnímaná spokojenost a úspěšnost ve vlastním životě

7.3 Metody zpracování a analýzy dat

Jak již bylo zmíněno, sběr dat probíhal od září 2015 do května 2016 prostřednictvím online dotazníku na webovém portále survio.cz. Pro následnou práci s daty byly použity programy Microsoft Office Excel 2016 a Statistica 12 (od firmy StatSoft).

Při zpracování dat bylo využito popisných statistik, zejména pro zjištění středních hodnot a směrodatných odchylek některých proměnných. Jelikož výzkumný soubor nelze považovat za reprezentativní, především kvůli metodě sběru dat, byly dále pro ověřování stanovených hypotéz užity neparametrické metody programu Statistica 2012.

K ověřování hypotéz o souvislosti byl použit test Spearmanova korelačního koeficientu. Jak uvádí Dostál (2016) Spearmanův korelační koeficient je vysoce robustní neparametrickou metodou, která kvantifikuje vztah mezi dvěma proměnnými (ordinálního či metrického charakteru). Jeho hodnoty se pohybují v intervalu od -1 do 1, krajní hodnoty koeficientu pak značí plnou monotónní závislost a nula naopak nepřítomnost této závislosti.

Pro ověřování hypotéz o rozdílu mezi pohlavím ve výzkumném souboru byl využit Mannův-Whitneyův U test, tedy varianta Wilcoxonova testu pro dva nezávislé výběry. Dostál (2016) upozorňuje na pozoruhodnou statistickou sílu této testové metody. Obvykle se pak Mannův-Whitneyův U test používá v případech, kdy by za splnění podmínek parametrických testových metod byl použit t-test pro dva nezávislé výběry. Výhodou je, že při použití Mannova-Whitneyova U testu nemusí být splněna podmínka normality rozložení a lze navíc pracovat i s ordinálními proměnnými.

U hypotéz srovnávajících výzkumný soubor s českou populací bylo využito testu rozdílu průměrů v kalkulátoru programu Statistica 12. Poznamenejme, že v tomto bodě měla být splněna podmínka normálního rozložení daných proměnných u výzkumného souboru, což u ostatních hypotéz předpokládáno nebylo (a byly užity neparametrické metody). Přesto byla tato cesta zvolena, jelikož umožní alespoň orientační srovnání adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR s českou populací adolescentů.

7.4 Etika výzkumu

Možným bodem k polemice je samotné označení cílové skupiny, tedy adolescentů, kteří mají své kořeny ve Vietnamu, vyrůstají ve vietnamských rodinách, žijí však v České republice od narození či poměrně raného věku, stojí tak na pomezí kultury české a vietnamské. Jak tyto adolescenty označit, aby užitý pojem byl obsahově správný a nebyl nikterak negativně konotovaný, to byl poměrně nesnadný úkol. Jedná se totiž o komplikovanou otázku nacionálně-kulturně-etnické identity, jejíž koncept byl zmíněn v teoretické části práce. Nabízelo se několik možností. Občané VSR žijící v České republice mají v současné době statut národnostní menšiny, šlo tedy použít pojem „adolescenti vietnamské menšiny“. To by však nebylo příliš přesné, vzhledem k tomu, že práce cílí hlavně na tzv. jedenapůltou a druhou generaci, jejíž příslušníci mají mnohdy občanství české či

české i vietnamské. Dále šlo použít pojem „adolescenti z vietnamské komunity“, zde je z odborného hlediska problematické slovo „komunita“, což již bylo blíže diskutováno v úvodu kapitoly 4.4. Po zvážení možností bylo, pro potřeby této práce, vyhodnoceno jako nejvýstižnější označení „adolescenti vietnamského etnika žijících v ČR“, který zohledňuje vlastní identifikaci respondentů s vietnamskými kořeny i českým prostředím, což je v souladu s dalšími autory (např. Brouček, 2003; Freidingerová, 2014).

Dále z etického hlediska nenastaly v průběhu výzkumu žádné problémy. Sběr dat ani samotné provedení výzkumné části práce nebylo v rozporu s etickými pravidly. Všichni respondenti se účastnili výzkumu anonymně, dobrovolně a bez nároku na odměnu. V úvodu testové baterie byl přiložen průvodní dopis (k nalezení v příloze) objasňující motivaci a záměr výzkumu, obsaženy byly též informace o předpokládané době vyplnění, zdůrazněná byla báze dobrovolnosti a možnost kdykoli od vyplňování odstoupit, což však v případě online šetření není pro respondenta problém. Uveden byl taktéž e-mail na autorku práce, pro případ dotazů či nejasností. Žádný dotaz však doposud vznesen nebyl.

8 VÝSLEDKY

Tato část práce referuje o výsledcích, které byly získány pomocí jednotlivých diagnostických nástrojů, tedy Škály depresivity Dolejš, Skopal, Suchá, Škály úzkostnosti Dolejš a Skopal, Škály impulzivity Dolejš a Skopal, Škály agresivity Dolejš, Suchá, Skopal a dotazníku Výskyt rizikového chování u adolescentů. Statistiky týkající se demografických a sociokulturních údajů respondenta byly již uvedeny v kapitole o popisu výzkumného souboru. V této části budou taktéž dále blíže popsány vztahy mezi jednotlivými proměnnými. V průběhu textu se objevují informace o procesu ověřování stanovených hypotéz, které jsou následně přijímány, anebo zamítány. Pro lepší orientaci čtenáře uvádí poslední podkapitola rekapitulaci hypotéz.

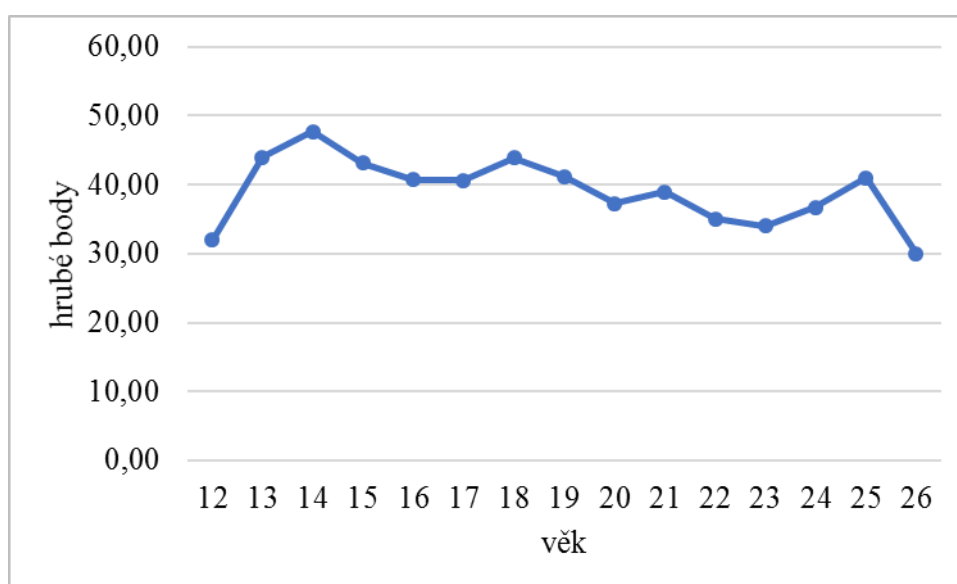
8.1 Výsledky Škály depresivity Dolejš, Skopal, Suchá

V tomto inventáři je možné získat 20 až 80 hrubých bodů. Minimum se u výzkumného souboru rovnalo 20 bodům, a to jak u dívek, tak i chlapců. Nejvyšší hodnota byla rovna 70 hrubých bodů a byla naměřena u dívek, u chlapců bylo maximum 60 bodů. Průměrný hrubý skóre celého výzkumného souboru činil 39,57 bodů se směrodatnou odchylkou $\pm 8,32$ bodu. Zaměříme-li se na další střední hodnoty, vidíme, že modus i medián se rovnají a dosahují u celého výzkumného souboru hodnoty 41 hrubých bodů. Více informací je k nalezení v tabulce 2. Vývoj depresivity vzhledem k věku pak zobrazuje graf 14.

Tabulka 2: Popisná statistika dat u škály SDDSS

	N platných	Průměr	Medián	Modus	Četnost (modu)	Minimum	Maximum	Rozptyl	Sm.odch.	Směrod. (Chyba)
SDDSS_HS_dívky	41	39,56	41	41	9	20	70	66,20	8,14	1,27
SDDSS_HS_chlapci	28	39,57	41	Vícenás.	3	20	60	76,25	8,73	1,65
SDDSS_HS_celý soubor	69	39,57	41	41	11	20	70	69,22	8,32	1,00

Graf 14: Vývoj depresivity vzhledem k věku

Jedním z výzkumných cílů bylo zjistit rozdíly z hlediska pohlaví u sledovaných proměnných. Jelikož byl výzkumný soubor nereprezentativní a nelze tedy počítat s normálním rozložením, k ověření rozdílu mezi pohlavím v míře depresivity byl využit Mann-Whitneyův U test. V míře depresivity nebyl u výzkumného souboru zjištěn statisticky signifikantní rozdíl ($U = 558,5$, $Z = 0,18$, $p = .8508$) a medián se u obou pohlaví rovnal. Proto se zamítá hypotéza „H13: Existuje statisticky významný rozdíl v depresivitě mezi chlapci a dívkami vietnamského etnika žijících v ČR.“, a to na hladině významnosti $p < 0.05$.

Část výzkumného souboru ($n = 26$) pak byla porovnána s odpovídající populací českých adolescentů. Šlo o adolescenti vietnamského etnika žijících v ČR, kteří splňovali dvě podmínky: a) spadali do věkové kategorie 15-19 let; b) navštěvovali gymnázium. Údaje o českých gymnazistech ve věku 15-19 let pak pochází ze standardizační studie ke škále SDDSS, která byla provedena na 2367 respondentech (Suchá, Dolejš, 2016). Průměrný hrubý skór výzkumného souboru činil 41,23 bodů se směrodatnou odchylkou $\pm 7,50$ bodu. U českých gymnazistů se pak průměr rovnal 36,54 hrubých bodů se směrodatnou odchylkou $\pm 9,29$ bodu. Při srovnání obou skupin dosahuje naměřená p hodnota rovna .0104, v míře depresivity u českých adolescentů a výzkumného souboru existuje statisticky významný rozdíl. Hypotéza „H18: Existuje statisticky významný rozdíl v depresivitě mezi adolescenty vietnamského etnika žijících v ČR a českými adolescenty.“ je proto na hladině významnosti

$p < 0.05$ přijata. Jako statisticky významně depresivnější se jeví adolescenti vietnamského etnika žijících v ČR oproti populaci českých adolescentů.

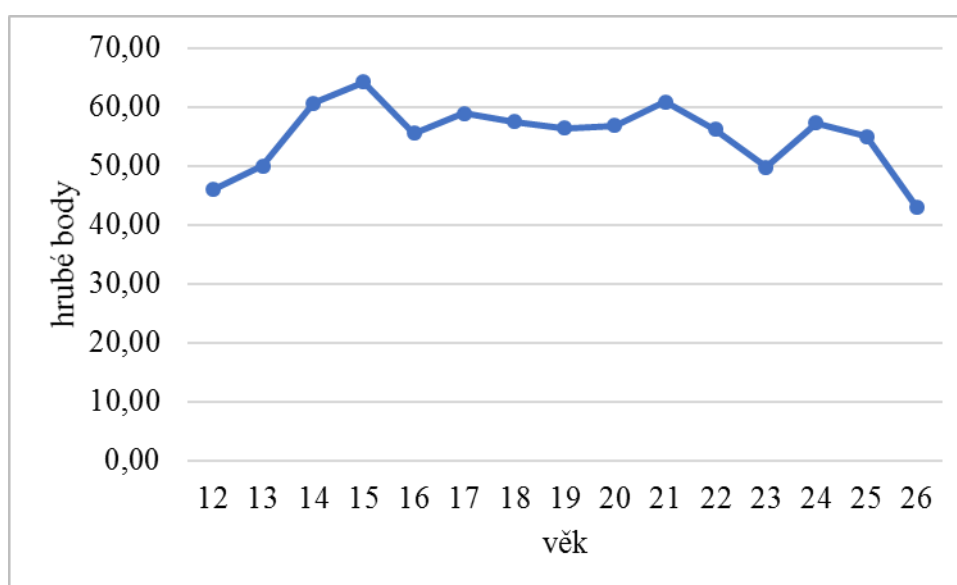
8.2 Výsledky Škály úzkostnosti Dolejš a Skopal

Škálou SUDS byla měřena úzkostnost u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR. Ve škále je možné dosáhnout od 24 do 96 hrubých bodů. Maximální dosažený hrubý skóre činil u dívek 92 bodů a u chlapců 73 bodů, minimální pak u dívek 38 bodů a u chlapců 39 bodů. Průměrný hrubý skóre dosahoval u celého výzkumného souboru 57,51 bodů se směrodatnou odchylkou $\pm 8,54$ bodů. Medián i modus se pak rovnali 56 hrubým bodům. Tabulka 3 pak přináší detailnější informace o popisné statistice a graf 15 pak názorně ukazuje vývoj míry úzkostnosti z hlediska věku.

Tabulka 3: Popisná statistika dat u škály SUDS

	N platných	Průměr	Medián	Modus	Četnost (modu)	Minimum	Maximum	Rozptyl	Sm.odch.	Směrod. (Chyba)
SUDS_HS_dívky	41	57,32	56	56	7	38	92	74,82	8,65	1,35
SUDS_HS_chlapci	28	57,79	59	59	4	39	73	72,54	8,52	1,61
SUDS_HS_celý soubor	69	57,51	56	56	8	38	92	72,87	8,54	1,03

Graf 15: Vývoj úzkostnosti vzhledem k věku

Hypotéza „H14: Existuje statisticky významný rozdíl v úzkostnosti mezi chlapci a dívkami vietnamského etnika žijících v ČR.“ se na základě výsledků Mann-Whitneyova U testu zamítá ($U = 508,5$, $Z = 0,79$, $p = .4260$), a to na hladině významnosti $p < 0.05$. Přestože medián u chlapců činil 59 bodů a u dívek 56 bodů, rozdíl v míře úzkostnosti mezi chlapci a dívkami vietnamského etnika žijících v ČR není statisticky významný.

Obdobně jako v předchozím případě i u úzkostnosti byla zaměřena pozornost na srovnání českých gymnazistů ($n = 2387$) a gymnazistů vietnamského etnika žijících v ČR ($n = 26$), v obou případech šlo o věkovou kategorii 15-19 let. Průměrný hrubý skóre českých gymnazistů, dle studie Dolejše a Skopala (2015), dosahoval 53,85 bodů se směrodatnou odchylkou $\pm 10,68$ bodů. Průměrný hrubý skóre u odpovídající části výzkumného souboru činil 58,12 bodů se směrodatnou odchylkou $\pm 8,32$ bodu. Byla naměřena p hodnota rovna .0404, proto je rozdíl mezi skupinami na hladině významnosti $p < 0.05$ statisticky významný. Přijímá se tedy hypotéza „H19: Existuje statisticky významný rozdíl v úzkostnosti mezi adolescenty vietnamského etnika žijících v ČR a českými adolescenty.“, jelikož se adolescenti vietnamského etnika žijící v ČR prokázali jako statisticky signifikantně úzkostnější v porovnání s českou populací.

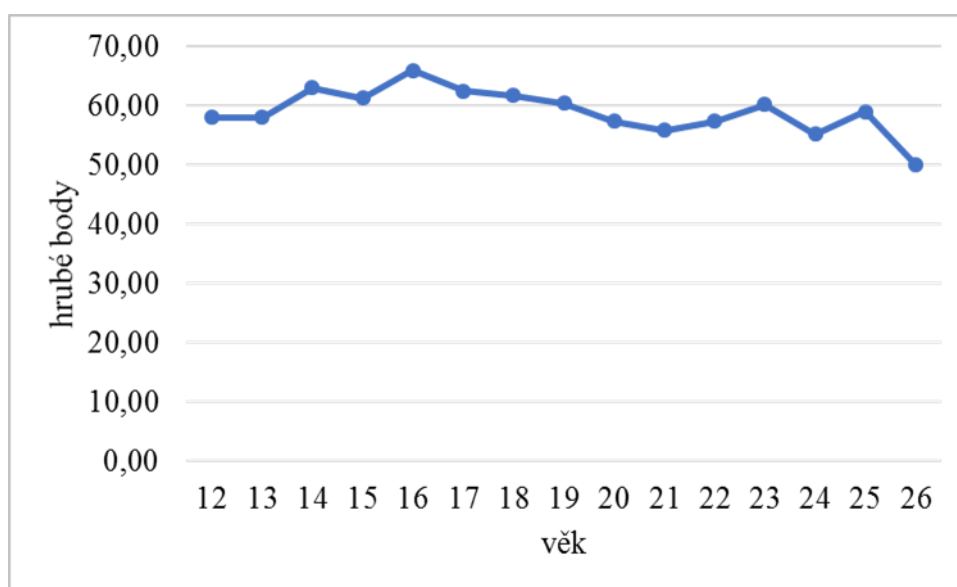
8.3 Výsledky Škály impulzivity Dolejš a Skopal

Impulzivita byla měřena pomocí škály SIDS, ve které je možné získat 24 až 96 bodů. Maximální dosažený hrubý skóre činil 74 bodů u chlapců a 72 bodů u dívek. Průměrný skóre celého výzkumného souboru se pak rovnal 59,46 hrubým bodům se směrodatnou odchylkou $\pm 8,34$ hrubých bodů, medián dosahoval hodnoty 60 bodů a modus byl vícenásobný. Jednotlivé střední hodnoty dosahují různých hodnot u dívek a chlapců. Průměrný hrubý skóre u dívek činil 60,02 bodů, medián 61 bodů a modus pak 69 bodů. U chlapců byl naměřen průměr 58,64 hrubých bodů, medián se rovnal 60 hrubým bodům a modus 63 hrubým bodům. Podrobnější popisná statistika je k nalezení v tabulce 4 a vývoj impulzivity vzhledem k věku zobrazuje graf 16.

Tabulka 4: Popisná statistika dat u škály SIDS

	N platných	Průměr	Medián	Modus	Četnost (modu)	Minimum	Maximum	Rozptyl	Sm.odch.	Směrod. (Chyba)
SIDS_HS_dívky	41	60,02	61	69	5	33	74	65,12	8,07	1,26
SIDS_HS_chlapci	28	58,64	60	63	4	33	72	77,57	8,81	1,66
SIDS_HS_celý soubor	69	59,46	60	Vícenás.	6	33	74	69,58	8,34	1,00

Graf 16: Vývoj impulzivity vzhledem k věku

I přes odlišné hodnoty mediánu u dívek a chlapců ve výzkumném souboru, nebyl Mann-Whitneyovým U testem prokázán statisticky signifikantní rozdíl v míře impulzivity na hladině významnosti $p < 0.05$ ($U = 520,5$, $Z = -0,65$, $p = .5158$). Hypotéza „H12: Existuje statisticky významný rozdíl v impulzivitě mezi chlapci a dívkami vietnamského etnika žijících v ČR.“ se proto zamítá.

Opět proběhlo srovnání gymnazistů vietnamského etnika žijících v ČR ($n=26$) a českých gymnazistů ($n=2354$) ve věku 15 až 19 let, a to se zaměřením na míru jejich impulzivity. Údaje o českých gymnazistech pochází ze studie realizované Suchou a Dolejšem (2016). Průměrný hrubý skóre dosažený u českých gymnazistů byl roven 57,73 bodům se směrodatnou odchylkou $\pm 9,38$ bodů. U odpovídající části výzkumného souboru činil průměr 63,50 hrubých bodů se směrodatnou odchylkou $\pm 6,17$ bodu. Naměřená p hodnota se rovnala .0018, proto se hypotéza „H17: Existuje statisticky významný rozdíl v impulzivitě mezi adolescenty vietnamského etnika žijících v ČR a českými adolescenty.“

přijímá, a to na hladině významnosti $p < 0.01$. Gymnazisti vietnamského etnika žijících v ČR jsou tedy oproti českým gymnazistům statisticky velmi významně impulzivnější.

8.4 Výsledky Škály agresivity Dolejš, Suchá, Skopal

Škála SADSS kvantifikovala míru agresivity u výzkumného souboru. Je v ní možné získat 30 až 120 bodů. Jak již bylo zmíněno, celkovou úroveň agresivity sytí tři jednotlivé faktory, a to: a) fyzická agresivita; b) hněv; c) hostilita. Zaměřme se nejprve na popis výsledků u celkové agresivity. Průměrný hrubý skór činil pro výzkumný soubor u celkové agresivity 64,26 bodů se směrodatnou odchylkou $\pm 13,43$ bodů, medián byl pak roven 63 hrubým bodům a modus byl vícenásobný. Podrobné výsledky sděluje tabulka 5.

Tabulka 5: Popisná statistika dat u škály SADSS

	N platných	Průměr	Medián	Modus	Četnost (modu)	Minimum	Maximum	Rozptyl	Sm.odch.	Směrod. (Chyba)
SADSS_HS_dívky	41	66,44	67	70	4	35	87	154,75	12,44	1,94
SADSS_HS_chlapci	28	61,07	60	Vícenás.	3	35	90	207,40	14,40	2,72
SADSS_HS_celý soubor	69	64,26	63	Vícenás.	5	35	90	180,43	13,43	1,62

Medián u dívek se rovnal 67 hrubým bodům a u chlapců 60 hrubým bodům. Mann-Whitneyův U test neprokázal v míře celkové agresivity mezi chlapci a dívkami statisticky signifikantní rozdíl ($U = 439,0$, $Z = -1,64$, $p = .1005$), a to na hladině významnosti $p < 0.05$. Hypotéza „H11: Existuje statisticky významný rozdíl v celkové agresivitě mezi chlapci a dívkami vietnamského etnika žijících v ČR.“ se proto zamítá.

Srovnajme opět gymnazisty vietnamského etnika žijících v ČR ($n=26$) a české gymnazisty ($n = 2347$) ve věku 15 až 19 let, tentokrát v míře jejich celkové agresivity. Průměrný hrubý skór českých gymnazistů, dle studie Suché a Dolejše (2016), dosahoval 60,06 bodů se směrodatnou odchylkou $\pm 12,973$ bodů. Průměrný hrubý skór u odpovídající části výzkumného souboru činil 71,15 bodů se směrodatnou odchylkou $\pm 11,45$ bodu. Byla naměřena p hodnota rovna .0001, proto lze rozdíl mezi skupinami považovat na hladině významnosti $p < 0.001$ za statisticky významný. Přijímá se tedy hypotéza „H16: Existuje statisticky významný rozdíl v celkové agresivitě mezi adolescenty vietnamského etnika

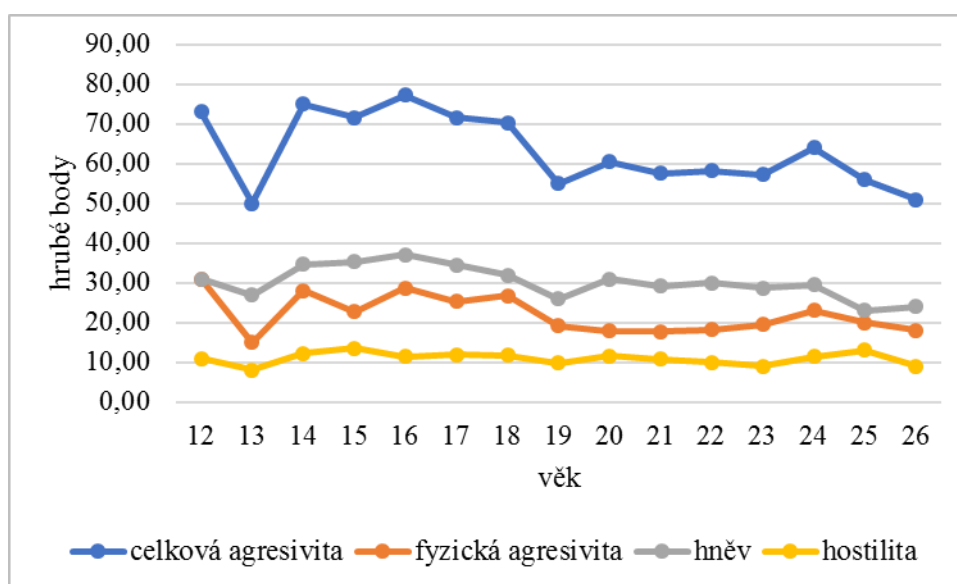
žijících v ČR a českými adolescenty.“, jelikož gymnazisté vietnamského etnika žijící v ČR průměrně dosahují o více než 11 hrubých bodů v porovnání s českými gymnazisty.

Podívejme se na výsledky výzkumného souboru podle jednotlivých faktorů, které sytí celkovou agresivitu. U faktoru fyzická agresivita je možné získat 12 až 48 bodů, průměr dosažený ve výzkumném souboru byl roven 21,75 hrubým bodům se směrodatnou odchylkou $\pm 6,44$ hrubých bodů. Medián pak činil 21 bodů a modus byl vícenásobný. Faktor hněv dosahoval u výzkumného souboru průměrné hodnoty 31,29 bodů (je možné získat od 13 do 52 bodů) se směrodatnou odchylkou $\pm 6,87$ bodů. U hostility, kde je rozsah bodů v rozmezí od 5 do 20, byl průměrný hrubý skóre u výzkumného souboru roven 11,22 bodům se směrodatnou odchylkou $\pm 2,62$ bodů. V tabulce 6 jsou k nalezení podrobnější informace. Graf 17 pak zobrazuje vývoj celkové agresivity i jejích jednotlivých faktorů vzhledem k věku.

Tabulka 6: Popisná statistika dat u škály SADSS dle faktorů

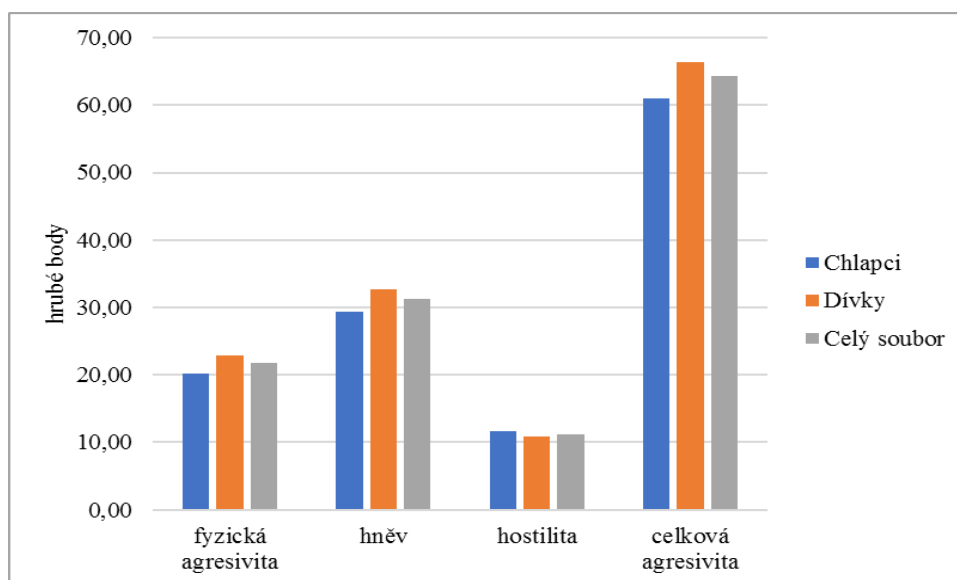
	N platných	Průměr	Medián	Modus	Četnost (modu)	Minimum	Maximum	Rozptyl	Sm.odch.	Směrod. (Chyba)
SADSS fyzická agresivita HS	69	21,75	21	Vícenás.	6	12	34	41,45	6,44	0,78
SADSS hněv HS	69	31,29	32	26	7	15	43	47,15	6,87	0,83
SADSS hostility HS	69	11,22	11	10	16	5	19	6,88	2,62	0,32

Graf 17: Vývoj agresivity vzhledem k věku

Graf 18 přináší názorné srovnání průměrných hrubých skóre, které byly dosaženy v jednotlivých faktorech (fyzická agresivita, hněv, hostilita) i celkové agresivitě, a to z hlediska pohlaví. Průměr hrubých bodů dívek dosahoval vyšších hodnot u fyzické agresivity, hněvu a celkové agresivity, jako více hostilní se pak jeví dle průměru chlapci. Medián a modus se u chlapců a dívek taktéž lišil u jednotlivých faktorů. Při ověření rozdílů z hlediska pohlaví Mann-Whitneyovým U testem se však žádný z rozdílů mezi chlapci a dívkami neprokázal jako statisticky významný, a to na hladině významnosti $p < 0.05$ (fyzická agrese: $U = 434,5$, $Z = -1,70$, $p = .0883$; hněv: $U = 1593,5$, $Z = 1,93$, $p = .0523$; hostilita: $U = 469,0$, $Z = 1,28$, $p = .2030$).

Graf 18: Průměrný hrubý skór u škály SADSS dle faktorů a pohlaví

8.5 Výsledky Výskytu rizikového chování u adolescentů

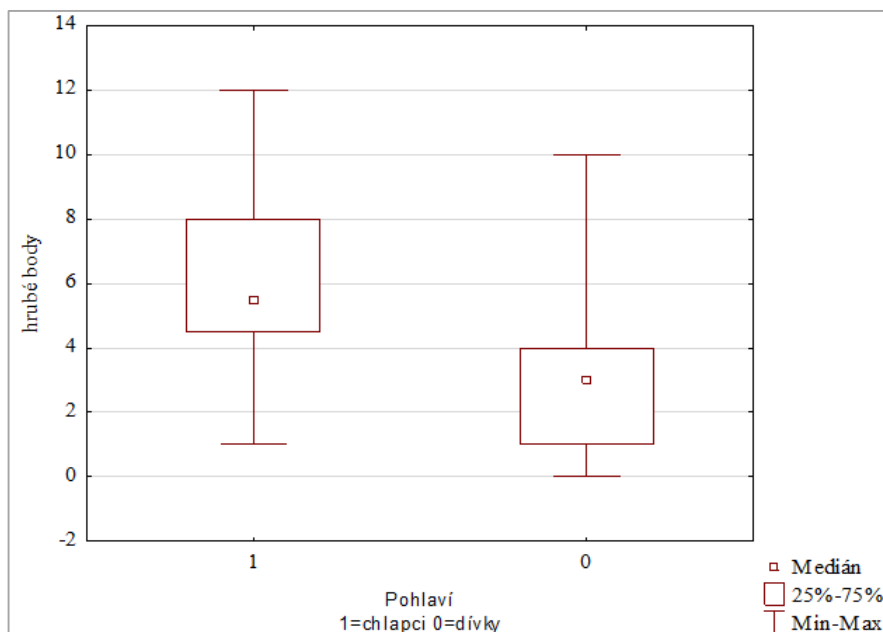
Dotazník VRCHA zjišťoval míru rizikového chování u výzkumného souboru. V dotazníku je možné získat body v rozmezí od 0 do 18. Celková úroveň rizikového chování je sycena třemi následujícími faktory: a) abúzus; b) šikana; c) delikvence. Nejprve však popíšeme míru celkového rizikového chování u respondentů. Průměrný hrubý skór činil pro výzkumný soubor 4,38 bodů se směrodatnou odchylkou $\pm 3,07$ bodů, medián byl pak roven 4 bodům a modus byl vícenásobný. Podrobnější informace přináší tabulka 7.

Tabulka 7: Popisná statistika dat u dotazníku VRCHA

	N platných	Průměr	Medián	Modus	Četnost (modu)	Minimum	Maximum	Rozptyl	Sm.odch.	Směrod. (Chyba)
VRCHA_HS_dívky	41	3,24	3	Vícenás.	7	0	10	8,14	2,85	0,45
VRCHA_HS_chlapci	28	6,04	6	5	7	1	12	6,92	2,63	0,50
VRCHA_HS_celý soubor	69	4,38	4	Vícenás.	9	0	12	9,44	3,07	0,37

Medián celkového rizikového chování činil u dívek 3 hrubé body a u chlapců 6 hrubých bodů. Mann-Whitneyův U test tedy prokázal v míře celkového rizikového chování statisticky signifikantní rozdíl mezi chlapci a dívkami ($U = 259,5$, $Z = 3,84$, $p = .0001$), a to na hladině významnosti $p < 0.001$. Hypotéza „H15: Existuje statisticky významný rozdíl v celkovém skóru rizikového chování mezi chlapci a dívkami vietnamského etnika žijících v ČR.“ se proto přijímá. Pro výzkumný soubor tedy platí, že míra celkového rizikového chování je u chlapců statisticky velmi významně vyšší než u dívek, což názorně zobrazuje graf 19.

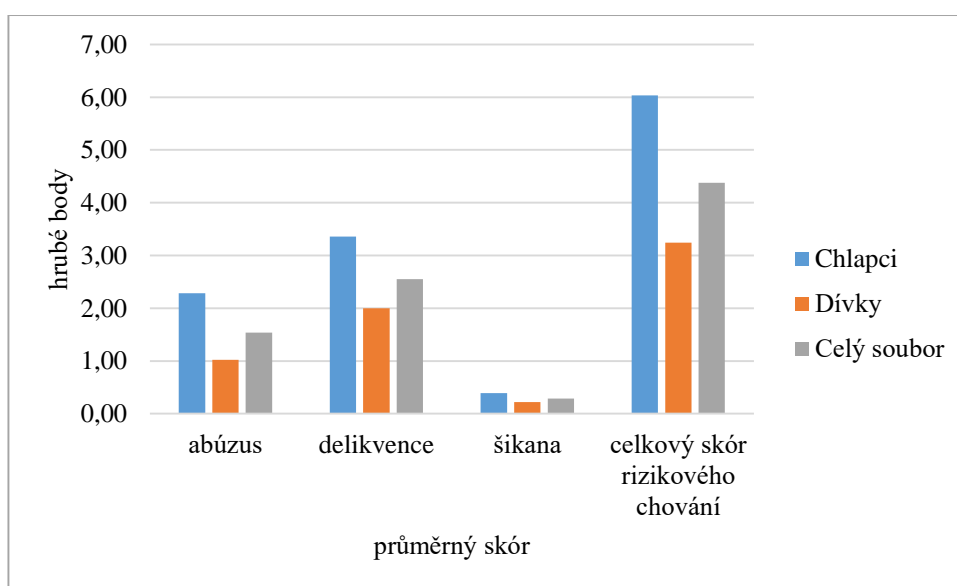
Graf 19: Krabicový graf celkového skóru rizikového chování dle pohlaví

Statisticky významné rozdíly z hlediska pohlaví byly shledány i u některých jednotlivých faktorů, které sytí celkové rizikové chování. Mann-Whitneyův U test prokázal, že existuje statisticky signifikantní rozdíl na hladině významnosti $p < 0.01$ u faktoru abúzus mezi chlapci a dívkami ($U = 312,0$, $Z = 3,20$, $p = .0011$). I u faktoru delikvence byl na hladině významnosti $p < 0.01$ statisticky signifikantní rozdíl mezi chlapci a děvčaty ($U = 327,5$, $Z = 3,05$, $p = .0022$). U faktoru šikana se statisticky významný rozdíl z hlediska pohlaví

neprokázal ($U = 505,5$, $Z = 0,83$, $p = .4050$). Mann-Whitneyův U test pracuje se srovnáním mediánů, zajímavý je však i přehled průměrných hrubých skóre dle pohlaví, které byly dosaženy v jednotlivých faktorech i celkovém rizikovém chování, což pro přehlednost znázorňuje graf 20. V tabulce 8 jsou k nalezení popisná statistika jednotlivých faktorů u dotazníku VRCHA. Vývoj celkového rizikového chování i jeho faktorů z hlediska věku pak zobrazuje graf 21.

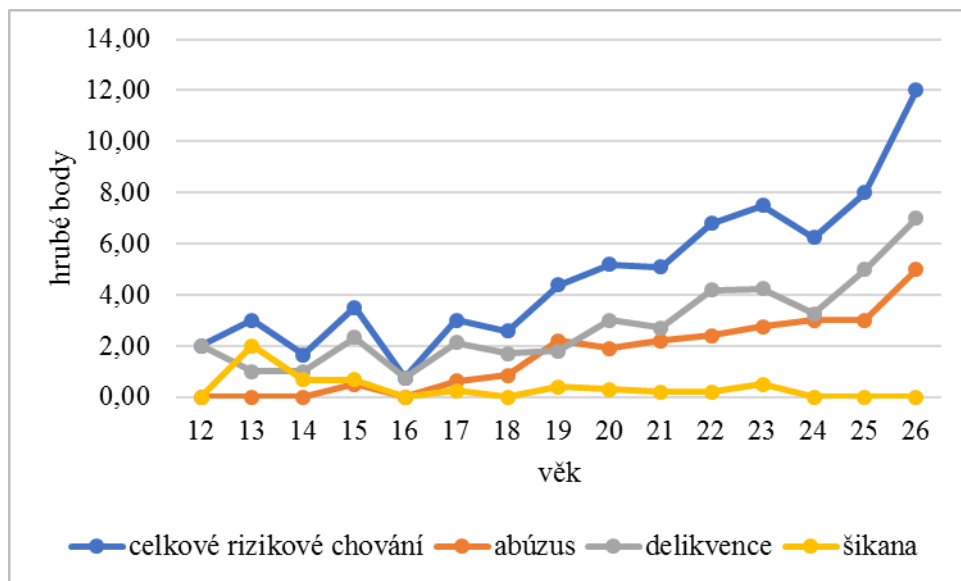
Graf 20: Průměrný hrubý skór v dotazníku VRCHA dle faktorů a pohlaví u výzkumného souboru

Tabulka 8: Popisná statistika dat u dotazníku VRCHA dle faktorů

	N platných	Průměr	Medián	Modus	Četnost (modu)	Minimum	Maximum	Rozptyl	Sm.odch.	Směrod. (Chyba)
VRCHA_abúzus_HS	69	1,54	1	0	26,00	0	5	2,58	1,60	0,19
VRCHA_delikvence_HS	69	2,55	2	2	15,00	0	7	3,31	1,82	0,22
VRCHA_šikana_HS	69	0,29	0	0	54,00	0	2	0,36	0,60	0,07

Graf 21: Vývoj rizikového chování vzhledem k věku

I u celkového rizikového chování byly porovnání gymnazisté vietnamského etnika žijících v ČR a českých gymnazistů ve věku 15-19 let. Průměrný hrubý skóre v dotazníku VRCHA u odpovídající části výzkumného souboru (n=26) činil 2,50 bodů se směrodatnou odchylkou $\pm 2,44$ bodů. U českých gymnazistů (n=2378) byl pak průměr 4,63 se směrodatnou odchylkou $\pm 3,12$ bodů (Dolejš, Skopal, 2015). Naměřená p hodnota činila .0005, proto se hypotéza „H20: Existuje statisticky významný rozdíl v celkovém skóre rizikového chování mezi adolescenty vietnamského etnika žijících v ČR a českými adolescenty.“ přijímá, a to na hladině významnosti $p < 0.001$. Lze tedy konstatovat, že čeští gymnazisté dosahují statisticky velmi významně vyšší míry rizikového chování než gymnazisté vietnamského etnika žijících v ČR. Přehledné srovnání adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR s českou populací pak přináší tabulka 9, kde jsou k nalezení odpovědi v procentech u jednotlivých otázek dotazníku VRCHA.

Tabulka 9: Dotazník VRCHA srovnání jednotlivých odpovědí u českých adolescentů a výzkumného souboru

Položky dotazníku „Výskyt rizikového chování u adolescentů“	Čeští adolescenti 11-15 let		Vietnamští adolescenti 11-15 let		Vietnamští adolescenti 12-26 let	
	ANO v %	NE v %	ANO v %	NE v %	ANO v %	NE v %
Pil/a jsi během posledních 30 dnů nějaký alkoholický nápoj?	31,19	68,81	9,09	90,91	46,38	53,62
Kouřil/a jsi nebo jinak užil/a někdy během svého života marihuanu („trávu“) nebo hašíš?	10,86	89,14	63,64	36,36	76,81	23,19
Kouřil/a jsi během posledních 30 dnů cigarety?	10,88	89,12	27,27	72,73	40,58	59,42
Měl/a jsi někdy během svého života pohlavní styk?	5,55	94,45	27,27	72,73	56,52	43,48
Vykouříš denně více než 5 cigaret?	3,04	96,96	9,09	90,91	11,59	88,41
Byl/a jsi někdy během posledních 30 dnů opilý/á tak, že jsi měl/a problémy s chůzí, s mluvením, zvracel/a jsi nebo sis nepamatoval/a, co se stalo?	3,93	96,07	45,45	54,55	34,78	65,22
Užil/a jsi někdy během života léky, aniž bys je potřeboval/a (zdravotní problémy) a aniž by o tom věděli rodiče?	8,95	91,05	27,27	72,73	17,39	82,61
Zfalšoval/a jsi někdy podpis rodičů?	29,87	70,13	0,00	100,00	30,43	69,57
Ukradl/a jsi někdy peníze rodičům nebo někomu jinému?	11,89	88,11	0,00	100,00	13,04	86,96
Byl/a jsi někdy během svého života „za školou“?	8,3	91,7	9,09	90,91	42,03	57,97
Ukradl/a jsi někdy něco někomu?	23,31	76,69	18,18	81,82	4,35	95,65
Poškodil/a jsi někdy během života cizí majetek jen tak pro zábavu?	14,96	85,04	9,09	90,91	14,49	85,51
Měl/a jsi někdy „opletačky“ s policií kvůli tomu, co jsi udělal/a?	7,36	92,64	0,00	100,00	2,90	97,10
Ukradl/a jsi někdy něco v obchodě?	10,71	89,29	0,00	100,00	7,25	92,75
Už sis někdy během života záměrně fyzicky ublížil/a?	25,16	74,84	0,00	100,00	7,25	92,75
Byl/a jsi někdy během posledních 30 dnů středem hrubých a vulgárních urážek od spolužáků?	17,61	82,39	0,00	100,00	2,90	97,10
Ublížil ti někdo nebo tě zesměšňoval v posledních 30 dnech na internetu (sociální sítě, nevhodná videa, blogy a jiné)?	7,12	92,88	27,27	72,73	4,35	95,65
Ublížil ti některý ze spolužáků během posledních 30 dnů?	11,68	88,32	9,09	90,91	24,64	75,36

Poznámka: a) údaje o jednotlivých odpovědích českých adolescentů ve věku 11-15 let pochází ze studie Dolejše, Skopala a Suchá (2014, 26); b) označení „Vietnamští adolescenti 12-15 let“ odkazuje na věkově odpovídající část výzkumného souboru, tedy adolescenty vietnamského etnika žijících v ČR, konkrétně jde o 11 respondentů (8 žen, 3 muži), věkový průměr činil 14,27 let se směrodatnou odchylkou $\pm 1,00$ roku; c) označení „Vietnamští adolescenti 12-26 let“ odkazuje na celý výzkumný soubor; d) údaje o jednotlivých odpovědích pro české gymnazisty 15-19 let nebyly v době vzniku práce k dispozici, proto není tato kategorie popsána ani u odpovídající části výzkumného souboru.

8.6 Vztahy mezi proměnnými

V rámci této práce byly pomocí korelační analýzy posuzovány vzájemné vztahy mezi jednotlivými proměnnými u celého výzkumného souboru (n=69). Tabulka 10 přináší informace o vzájemných vztazích faktorů depresivita, úzkostnost, impulzivita a celková agresivita. Pro korelaci byla použita hladina významnosti $p < 0.01$ a $p < 0.001$ a Spearmanův korelační koeficient, který nabýval hodnoty od .16 do .70.

Tabulka 10: Korelace faktorů depresivita, úzkostnost, impulzivita a celková agresivita

proměnná	depresivita_SDDSS	úzkostnost SUDS	impulzivita_SIDS	celková agresivita SADSS
depresivita_SDDSS	1	0,66***	0,33**	0,37**
úzkostnost SUDS	0,66***	1	0,16	0,32**
impulzivita_SIDS	0,33**	0,16	1	0,70***
celková agresivita SADSS	0,37**	0,32**	0,70***	1

Poznámka: „***“ značí hladinu významnosti $p < 0.001$ a „**“ značí $p < 0.01$

Na základě těchto výsledů se na hladině významnosti $p < 0.001$ přijímají následující hypotézy:

- H1: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi celkovou agresivitou a impulzivitou u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.²
- H6: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi depresivitou a úzkostností u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.

Dále se pak na hladině významnosti $p < 0.01$ přijímají tyto hypotézy:

- H2: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi celkovou agresivitou a depresivitou u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.
- H3: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi celkovou agresivitou a úzkostností u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.
- H4: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi impulzivitou a depresivitou u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.

Zamítá se hypotéza:

- H5: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi impulzivitou a úzkostností u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.

Byla tedy zjištěna statisticky velmi vysoce významná pozitivní souvislost mezi depresivitou a úzkostností, dále pak mezi celkovou agresivitou a impulzivitou, při podrobnější analýze byly nalezeny středně silné až silné korelace (r_s nabýval hodnot od .43 do .63) mezi všemi sytícími faktory celkové agresivity a impulzivitou, nejsilnější vztah byl

² Při podrobnější analýze bylo zjištěno, že existuje velmi vysoce statisticky významná souvislost mezi impulzivitou a všemi faktory sytící celkovou agresivitou. Na hladině významnosti $p < 0.001$ nabýval Spearmanův korelační koeficient pro vztah impulzivity a fyzické agrese hodnotu .60, pro impulzivitu a hněv hodnotu .63 a pro impulzivitu a hostilitu pak šlo hodnotu .43.

mezi impulzivitou a faktorem hněv. Statisticky velmi významný pozitivní vztah pak existuje mezi faktorem celková agresivita a depresivitou, celkovou agresivitou a úzkostností, taktéž mezi faktory impulzivita a depresivita. Statisticky významný vztah mezi impulzivitou a úzkostností se u výzkumného souboru nepotvrdil.

Pozornost byla zaměřena na vztah proměnných depresivita, úzkostnost, impulzivita a celková agresivita a celkového rizikového chování u výzkumného souboru (n=69). Pro ověření stanovených hypotéz byla použita opět Spearmanova korelace, naměřené hodnoty jsou k nalezení v tabulce 11.

Tabulka 11: Korelace faktorů depresivita, úzkostnost, impulzivita a celková agresivita s celkovým rizikovým chováním

proměnná	celkové rizikové chování VRCHA
depresivita_SDDSS	-0,05
úzkostnost_SUDS	0,08
impulzivita_SIDS	-0,17
celková agresivita SADSS	-0,33**

Poznámka: „**“ značí hladinu významnosti $p < 0.01$

Na základě těchto výsledů se zamítají všechny následující hypotézy, jelikož nebyla prokázána pozitivní souvislost u žádné z proměnných s celkovým rizikovým chováním, a to na hladině významnosti $p < 0.01$:

- H7: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi celkovou agresivitou a celkovým skórem rizikového chování u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.
- H8: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi impulzivitou a celkovým skórem rizikového chování u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.
- H9: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi depresivitou a celkovým skórem rizikového chování u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.
- H10: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi úzkostností a celkovým skórem rizikového chování u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.

Korelační analýza nepotvrdila žádnou z předpokládaných pozitivních souvislostí mezi faktory depresivita, úzkostnost, impulzivita, celková agresivita a celkovým rizikovým

chováním. Byl však nalezena statisticky velmi významná střední negativní korelace mezi celkovým rizikovým chováním a celkovou agresivitou u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.

8.7 Rekapitulace hypotéz

V rámci výzkumné části této práce bylo celkem ověřováno 20 hypotéz, jednalo se jak o hypotézy o rozdílu, tak i o souvislosti. Hypotézy byly buďto oboustranné, anebo jednostranné, podle toho, z jakých teoretických předpokladů se vycházelo. V této části práce pak bylo seznámeno s výsledky výzkumu, možné interpretace výsledků v kontextu širších vědeckých poznatků přinese diskuse. Pro přehlednost uvedme sumarizaci hypotéz v tabulce 12.

Tabulka 12: Rekapitulace hypotéz

Hypotézy ověřující statisticky významnou souvislost mezi jednotlivými rizikovými osobnostními rysy u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR	
H1: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi celkovou agresivitou a impulzivitou u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.	přijato***
H2: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi celkovou agresivitou a depresivitou u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.	přijato**
H3: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi celkovou agresivitou a úzkostností u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.	přijato**
H4: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi impulzivitou a depresivitou u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.	přijato**
H5: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi impulzivitou a úzkostností u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.	zamítuto
H6: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi depresivitou a úzkostností u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.	přijato***
Hypotézy ověřující statisticky významnou souvislost mezi jednotlivými rizikovými osobnostními rysy u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR a rizikovým chováním	
H7: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi celkovou agresivitou a celkovým skórem rizikového chování u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.	zamítuto
H8: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi impulzivitou a celkovým skórem rizikového chování u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.	zamítuto
H9: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi depresivitou a celkovým skórem rizikového chování u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.	zamítuto
H10: Existuje statisticky významná pozitivní souvislost mezi úzkostností a celkovým skórem rizikového chování u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.	zamítuto
Hypotézy ověřující statisticky významné rozdíly z hlediska pohlaví u rizikových osobnostních rysů i rizikového chování u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR	
H11: Existuje statisticky významný rozdíl v celkové agresivitě mezi chlapci a dívkami vietnamského etnika žijících v ČR.	zamítuto
H12: Existuje statisticky významný rozdíl v impulzivitě mezi chlapci a dívkami vietnamského etnika žijících v ČR.	zamítuto
H13: Existuje statisticky významný rozdíl v depresivitě mezi chlapci a dívkami vietnamského etnika žijících v ČR.	zamítuto
H14: Existuje statisticky významný rozdíl v úzkostnosti mezi chlapci a dívkami vietnamského etnika žijících v ČR.	zamítuto
H15: Existuje statisticky významný rozdíl v celkovém skóru rizikového chování mezi chlapci a dívkami vietnamského etnika žijících v ČR.	přijato***
Hypotézy ověřující statisticky významné rozdíly v rizikových osobnostních rysech a rizikovém chování mezi adolescenty vietnamského etnika žijících v ČR a českými adolescenty	
H16: Existuje statisticky významný rozdíl v celkové agresivitě mezi adolescenty vietnamského etnika žijících v ČR a českými adolescenty.	přijato***
H17: Existuje statisticky významný rozdíl v impulzivitě mezi adolescenty vietnamského etnika žijících v ČR a českými adolescenty.	přijato**
H18: Existuje statisticky významný rozdíl v depresivitě mezi adolescenty vietnamského etnika žijících v ČR a českými adolescenty.	přijato*
H19: Existuje statisticky významný rozdíl v úzkostnosti mezi adolescenty vietnamského etnika žijících v ČR a českými adolescenty.	přijato*
H20: Existuje statisticky významný rozdíl v celkovém skóru rizikového chování mezi adolescenty vietnamského etnika žijících v ČR a českými adolescenty.	přijato***

Poznámka: „***“ znamená přijato na hladině významnosti $p < 0.001$, dále „**“ odkazuje na hladinu významnosti $p < 0.01$ a „*“ pak značí hladinu významnosti $p < 0.05$

9 DISKUSE

Cílem této práce bylo blíže popsat skupinu adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR a studujících na základní, střední či vysoké škole. Pozornost byla věnována demografickým a sociokulturním charakteristikám těchto adolescentů, hlavním cílem však bylo zjistit míru vybraných rizikových osobnostních rysů (depresivita, úzkostnost, impulzivita a agresivita) a odhalit jejich souvislost s rizikovým chováním u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.

Dosavadní psychologické a sociologické výzkumy zaměřující se na populaci vietnamských adolescentů žijících v ČR se zabývaly především tématem nacionálně-kulturně-etnické identity, biculturality a sebepojetí, dále pak např. otázkou integrace do české společnosti (Kocourek, Pechová, 2006, Kušniráková, Plačková, Van Anh, 2013; Nguyenová, 2015; Sataryová, 2014). Autorky Kušniráková, Plačková a Van Anh (2013) přichází s pojmenováním „čeští Vietnamci“ a „vietnamští Češi“, které se objevuje v souvislosti s příslušníky jedenapůlté a druhé generace vietnamských migrantů. Z našeho výzkumného souboru spadá 69 % respondentů do kategorie druhé generace, jde tedy o adolescenty, kteří se již v České republice narodili. Do jedenapůlté generace pak řadíme 25 % výzkumného souboru, tedy respondenty, kteří se narodili ve Vietnamu. 6 % probandů se pak narodili mimo Vietnam i ČR, vesměs šlo o další evropské země, proto je přiřazení těchto probandů k výše jmenovaným generacím poněkud problematické, jelikož jde o jedince, kteří přišli do ČR v dětském věku, zároveň však již od narození pobývali v evropském kulturním prostoru. Z výzkumu dále vyplývá, že 41 % respondentů svou nacionálně-kulturně-etnickou identitu označilo pojmem „český Vietnamec/česká Vietnamka“ (což odpovídá jedenapůlté generaci) a 26 % jako „vietnamský Čech/vietnamská Češka“ (což odpovídá druhé generaci). S označením „Čech/ Češka“ se identifikovalo pouze 7 % výzkumného souboru, zatímco 23 % preferuje označení „Vietnamec/Vietnamka“. 3 % respondentů by použilo jiný výraz pro označení své nacionálně-kulturně-etnické identity.

Zásadní roli hraje jazyková vybavenost. Kušniráková, Plačková a Van Anh (2013, 23) uvádí, že „většina zástupců druhé generace vietnamsky spíše neumí, protože vzhledem k pracovní vytíženosti svých rodičů jako malé děti trávily hodně času v českém kulturním prostředí“. Výsledky našeho výzkumu tomuto tvrzení neodpovídají, všichni dotázaní (tedy příslušníci jedenapůlté i druhé generace) ovládají alespoň mluvenou podobu vietnamštiny. Je samozřejmě rozhodující, co je myšleno pod poněkud neukotveným pojmem „většina

druhé generace vietnamsky spíše neumí“, autorky zde neuvádějí žádné konkrétní údaje. Z našeho šetření dále vyplývá, že všichni respondenti mají alespoň základy obou jazyků, tedy češtiny i vietnamštiny. Pouze 20 % respondentů neumí vietnamsky psát a 12 % číst, jak již bylo řečeno, mluvenou podobu vietnamštiny ovládali všichni dotázaní a za plynulou označilo svoji vietnamštinu 49 % respondentů. Že jedenapůltá i druhá generace Vietnamců dobře ovládá češtinu, toto šetření potvrzuje. Respondenti s českým jazykem neměli problém, plynule hovoří 93 % dotázaných, 87 % je schopno psát česky i složitější texty a 88 % čte s porozuměním v češtině bez větších obtíží.

Podle Nguyenové (2015) má jazyková situace v kontextu bikulturality zásadní vliv na utváření vlastní identity a na sebepojetí jedince. Z rozhovorů, které Nguyenová (2015) v rámci své práce provedla, jasně vyplývá, že adolescenti vietnamského etnika žijící v ČR přemýšlí převážně v obou dvou jazycích a podle potřeby a společnosti, ve které se právě nacházejí, přechází z češtiny do vietnamštiny a naopak. U našeho výzkumného souboru byla preferovaným jazykem pro komunikaci s rodinou a příbuznými v 51 % případů vietnamština, ve 48 % případů pak vietnamština i čeština. Pouze česky se s rodinou bavilo jen 1 % dotázaných. S přáteli a vrstevníky se 39 % respondentů bavilo výhradně česky, 61 % pak česky i vietnamsky. Jen vietnamštinu pro komunikaci s přáteli nevyužíval žádný z dotázaných. Výsledky našeho šetření tedy odpovídají popisu, který vyplývá z výše zmíněného kvalitativního výzkumu, výstižnou sumarizací jazykové situace u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR je výrok jednoho z respondentů v práci Nguyenové (2015, 32) „záleží na tématu, o kterém se bavíme, jestli se to týká jakože tý vietnamský kultury nebo tý český, a pak jakože někdy prostě... možná... ve vietnamštině mluvíme o český kultuře... a najednou prostě ve vietnamštině pro to není slovo... a prostě výraz... tak to řekneme česky a takhle... takhle to vypadá, no“.

Podle Kušnirákové, Plačkové a Van Anh (2013) jsou vietnamské děti často spojovány s vynikajícími studijními výsledky, což je v souladu s faktem, že 54 % respondentů chodí na vysokou školu, 41 % pak gymnázium, pouze 4 % probandů jsou žáky základní školy a 1 % pak učňům SOU. Vasiljev (in Kocourek, Pechová, 2006) dále uvádí, že úcta ke vzdělání je jedním z nejzásadnějších dědictví tradiční vietnamské kultury. Tomu odpovídají i výsledky tohoto výzkumu, vysokou hodnotu důležitosti vzdělání přisuzuje 70 % respondentů, 30 % pak hodnotu střední, nízkou hodnotu pro tento faktor nezvolil žádný z dotázaných.

Zaměříme se nyní na hlavní cíl této práce, tedy výsledky týkající se rizikových osobnostních rysů a jejich souvislosti s rizikovým chováním. Toto téma je poměrně podrobně rozpracované a v posledních letech vzniklo hned několik velkých šetření realizovaných na české populaci adolescentů různého věku (např. Dolejš, 2010; Dolejš et al., 2014; Vacek, 2008; Suchá, 2016; Skopal, 2012; Lepík et al., 2010). Pro kvantifikaci míry jednotlivých rizikových osobnostních rysů (depresivita, úzkostnost, impulzivita, agresivita) byly vytvořeny diagnostické nástroje (SDDSS, SUDS, SIDS, SADSS), a to kolektivem autorů Dolejš, Skopal a Suchá. Tyto metody jsou přímo zaměřené na české kulturní prostředí a slouží ke screeningu potenciálně rizikových adolescentů. Míru rizikového chování pak kvantifikuje dotazník VRCHA od stejného autorského týmu. Část výzkumných cílů této práce se orientovala právě na porovnání vietnamských adolescentů žijících v ČR s adolescenty českými. Výsledky jsou v některých ohledech poněkud překvapivé, zaměříme se tedy na to, proč.

První z rozdílů můžeme pozorovat v míře úzkostnosti, zde se u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR jeví jako úzkostnější chlapci (v hrubých bodech: průměr = 57,79, modus = 59, medián = 59) než dívky (v hrubých bodech: průměr = 57,32, modus = 56, medián = 56). Rozdíl nebyl prokázán jako statisticky významný, což může být však způsobeno malým počtem respondentů a nereprezentativním výzkumným souborem. V české populaci je tomu pak naopak a jsou statisticky významně úzkostnější dívky než chlapci (Dolejš, Skopal, 2016b). Celkově pak adolescenti vietnamského etnika žijící v ČR v porovnání s českými adolescenty skórovali ve škále SUDS statisticky významně výš. Za vyšší mírou úzkostnosti u výzkumného souboru může být některý ze sociokulturních faktorů (např. vysoký tlak ze strany rodičů na školní úspěchy či proces integrace do majoritní společnosti) nebo je zde možnost související s nereprezentativností výzkumného souboru.

S podobným výsledkem se setkáváme i u impulzivity, na rozdíl od českých adolescentů, mezi kterými se jako impulzivnější jeví chlapci než dívky (Dolejš, Skopal, 2016a), dosahují vyšších středních hodnot u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR dívky, u kterých činil průměrný hrubý skóre 60,02 bodu, medián 61 bodu a modus pak 69 bodu. U chlapců byly všechny střední hodnoty nižší, průměr činil 58,64 hrubých bodů, medián se rovnal 60 hrubým bodům a modus 63 hrubým bodům. Rozdíl se neprokázal jako statisticky významný, zřejmě opět z důvodu malého počtu respondentů.

Se zajímavými výsledky se setkáváme v oblasti agresivity. Tradičně je vyšší míra agresivity spojována s mužským pohlavím, což někteří autoři spojují s biologickými faktory, jako je např. vyšší hladina testosteronu (Vágnerová, 2012). Výsledky této práce však překvapivě prokázaly vyšší míru celkové agresivity u dívek. Ačkoli rozdíl nebyl u výzkumného souboru prokázán jako statisticky významný, dívky vykazovaly vyšší míru celkové agresivity a dále pak skórovali výše i ve faktorech fyzická agresivita a hněv. Naopak jako více hostilní se jeví chlapci vietnamského etnika žijící v ČR. Dle dosavadních výzkumů realizovaných na populaci českých adolescentů je tomu přesně naopak, tedy v souladu s teoretickými předpoklady, celkově agresivnější jsou čeští chlapci, kteří jsou i více hněviví a projevují více fyzické agresivity, zatímco české dívky jsou více hostilní (Suchá, Dolejš, 2016). U faktoru hostilita se však v některých zahraničních výzkumech můžeme setkat s vyšším skórem u chlapců než dívek, tedy jako v tomto výzkumném (Buss, Perry, 1992; Ramirez, Andreu, Fujihara, 2001; Haden, Scarpa, Stanford, 2008). Z teorie o vietnamské kultuře nevyplývá žádná relevantní spojitost, proč by dívky měly být agresivnější než chlapci, proto bude s velkou pravděpodobností zdrojem tohoto posunu oproti české populaci opět nereprezentativnost výzkumného souboru.

Zaměříme-li se na rizikové chování jako takové, můžeme pozorovat z hlediska pohlaví obdobný trend u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR jako u českých adolescentů. Jako rizikovější se jeví čeští chlapci než dívky (Dolejš, Skopal, 2015). Stejně tomu je i u výzkumného souboru, kde byl prokázán statisticky významný rozdíl mezi chlapci a dívkami v míře celkového rizikového chování na hladině významnosti $p < 0.01$. Chlapci skórovali výše ve všech jednotlivých faktorech – abúzus, delikvence, šikana. Při srovnání českých gymnazistů a gymnazistů vietnamského etnika žijících v ČR lze konstatovat, že čeští gymnazisté dosahují statisticky velmi významně vyšší míry celkového rizikového chování než gymnazisté z výzkumného souboru. Zde je možné polemizovat s rolí výchovy a úcty k rodičům, z šetření vyplývá, že názor rodičů hraje pro respondenty významnou roli (92 % probandů mu připisuje střední až vysokou důležitost). Důvodem nízké rizikovosti probandů může být i subjektivně vnímaná životní úspěšnost a spokojenost (jen 4 % respondentů hodnotilo tyto faktory nízce). Metoda samosběru a sněhové koule u sběru dat pak jistě mohla zapříčinit, že se do souboru dostali spíše motivovanější a méně rizikovní jedinci.

Za krátký komentář stojí i některé konkrétní položky dotazníku VRCHA. Tabulka 9 v části o výsledcích výzkumu přináší porovnání českých adolescentů ve věku 11-15 let

(Dolejš, Skopal, Suchá, 2014) a výzkumného souboru. Pro lepší možnost srovnání byla uvedena jednak kategorie adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR ve věku 12-15 let (žádný 11-ti letý respondent ve výzkumném souboru nebyl), dále pak odpovědi celého výzkumného souboru, tedy adolescentů ve věku 12-26 let. Např. u konzumace alkoholu se setkáváme se zajímavými výsledky, u českých adolescentů ve věku 11-15 let se k požití alkoholického nápoje v posledním měsíci hlásilo 31,19 %, u adolescentů vietnamského etnika ve věku 12-15 let to bylo jen 9,09 %. Adolescenti vietnamského etnika ve věku 12-15 však referovali v 45,50 % případů³, že během uplynulých 30 dnů byli tak opilí, že měli problémy s chůzí, mluvou atd. K opilosti se pak v porovnání hlásilo jen 3,93 % českých adolescentů (11-15 let). Zkreslení dat může být způsobeno i tím, že se jedná nereprezentativní výzkumný soubor, v tomto případě jen o jeho část (n=11). Zkušenosti výzkumného souboru s marihuanou či hašišem jsou na poměrně vysoké úrovni, celkově jde o 76,81 % respondentů, kteří již za svůj život jednu z jmenovaných konopných látek vyzkoušeli. U vietnamských adolescentů 12-15 let (n=11) je číslo taktéž vysoké, a to 63,64 %, v porovnání s českými adolescenty 11-15 let, kteří měli zkušenost s konopnými látkami pouze v 10,86 % případů. Položka o pohlavním styku je pak značně zkreslená počtem respondentů v kategorii 12-15 let u vietnamských adolescentů, jelikož 27,27 % odpovídá třem probandům ve věku 15 let, kteří na tuto otázku odpověděli kladně, což vzhledem k zákonné hranici nelze považovat za rizikové. Oproti abúzu se v oblasti šikany a delikvence jeví adolescenti vietnamského etnika žijící v ČR jako málo riziková. Probandi ve věku 12-15 let (n=11) udávají, že žádný z nich nikdy nic neukradl v obchodě, neměl „opletačky“ s policií, ani nikomu záměrně fyzicky neublížil, stejně tak nebyl střetem hrubých urážek od spolužáků. Tyto hodnoty zůstávají na velmi nízké úrovni i u celého výzkumného souboru. Respekt k rodičům a dospělým se u adolescentů vietnamského etnika opět potvrzuje, žádný z probandů ve věku 12-15 let nezfalšoval podpis rodičů a ani neukradl nic rodině či cizí osobě, zatímco u českých adolescentů 11-15 let zfalšovalo podpis rodičů 29,78 % a 11,89 % někdy ukradlo peníze rodičům či jiné osobě. Nereprezentativnost vzorku je třeba mít stále

³ a) šlo by téměř o polovinu adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR ve věku 12-15 let, což je zřejmě alarmující, je nutné však připomenout, že příčinou může být nízký počet respondentů, kteří spadali do této věkové kategorie, šlo pouze o 11 jedinců; b) 9,09 % respondentů uvedlo, že v posledním měsíci pilo alkohol, 45,50 % respondentů se pak přiznalo ke stavu opilosti (včetně problémů s mluvou a chůzí) v posledním měsíci, z čehož vyplývá, že někteří respondenti odpověděli na jednu z otázek nepravdivě; data byla překontrolována a systematická chyba byla vyloučena, zkreslení je způsobeno malým počtem respondentů, v absolutních číslech se jedná o 4 probandy, kteří na otázku o konzumaci alkoholu v posledních 30 dnech odpověděli v nesouladu s otázkou o opilosti, v dalších škálách a otázkách nebyly odpovědi těchto respondentů shledány nijak podezřelé, tyto respondenti byly proto v celkové analýze ponechány; jistá míra lhaní je nutná u sebeposuzovacích škál brát jako možnou nevýhodu výzkumné metody

na paměti, i když některé výsledky mohou poukazovat i na kulturní odlišnost. Ačkoliv některé z aktivit, na které se dotazník VRCHA zaměřuje, jsou rizikové jen pro určité věkové kategorie, lze většinu činností vztahující se k abúzu, delikvenci i šikaně považovat za ohrožující, jelikož představují různá rizika, a to na rovině biologické, psychologické i sociální bez ohledu na věk.

V oblasti vztahů mezi jednotlivými osobnostními rysy navzájem se potvrdily předpoklady již provedených studií (např. Suchá, Dolejš, 2016), stejně jako u českých adolescentů, tak i u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR, statisticky významně souvisí celková agresivita s impulzivitou ($p < 0.001$) a depresivita s úzkostností ($p < 0.001$). Statisticky významný vztah byl na hladině významnosti $p < 0.01$ prokázán u celkové agresivity s impulzivitou, dále u celkové agresivity s úzkostností a impulzivity s depresivitou. Pouze vztah impulzivity s úzkostností se neprokázal jako statisticky významný.

Žádný z uvedených rizikových osobnostních rysů pak u výzkumného souboru neměl pozitivní statisticky významný vztah k rizikovému chování, což je v rozporu s dosavadními výzkumy na české populaci (Dolejš, Skopal, 2015; Dolejš, Skopal, Suchá, 2014). U adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR byla pak prokázána statisticky významná negativní souvislost mezi agresivitou a rizikovým chováním ($r_s = -.33$), tudíž jedinci, kteří se chovali více rizikově, vykazovali menší úroveň celkové agresivity. Lze odkázat opět na nereprezentativnost souboru. Logickou variantou je však v tomto případě i kulturní souvislost, tedy vyšší míra kontroly agresivních projevů ve vietnamské kultuře, proto agresivnější jedinci nemusí nutně svou agresivitu projevovat ve formě rizikového chování, ale mohou ji například sublimovat do jiné aktivity (bojová umění apod.).

Zdůrazněme závěrem, že výzkumný soubor není reprezentativní, a to kvůli metodám sběru dat. Na druhou stranu byl sběr dat částečně realizován tzv. sněhovou koulí přes vlastní kontakty, které pochází především z příhraniční oblasti (Domažlicko, Chebsko atd.) a města Prahy, kde je podíl vietnamské menšiny na obyvatelstvu poměrně vysoký. Jistá diversita vzorku by tedy neměla chybět. Také je třeba zmínit, že jde o jeden z prvních výzkumů tohoto charakteru, který se zabývá adolescenty vietnamského etnika žijící v ČR, proto je mnoho aspektů nutné považovat pouze za jakýsi orientační a výchozí bod pro další systematickou práci. Téma má několik prakticky využitelných rovin, jde například o další vědeckou činnost, tedy realizaci výzkumů, které by přispěly k zvýšení informovanosti o adolescentech

vietnamského etnika žijících v ČR. Další rovina přesahuje do školní praxe a oblasti primární prevence. Použité diagnostické nástroje jsou určeny především pro screening rizikových jedinců tak, aby s nimi bylo možné včasné a efektivně pracovat. Adolescenti vietnamského etnika žijících v ČR se mohou od českých adolescentů v některých bodech odlišovat, a to díky mnohým kulturním faktorům. Je tedy vhodné mít zmapované případné rozdíly a přizpůsobit primárně-preventivní či intervenční aktivity „na míru“ těmto adolescentům. Tato práce může pak posloužit pro základní orientaci v problematice rizikového chování a rizikových osobnostních rysů u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR, a to jak psychologickým či pedagogickým pracovníkům, tak i metodikům primární prevence. V neposlední řadě práce přispěje k zvýšení všeobecného povědomí o vietnamských adolescentech v České republice.

10 ZÁVĚRY

Adolescenti vietnamského etnika žijící v ČR tvoří, především v některých oblastech (příhraničí, Praha atd.), nezanedbatelnou část obyvatelstva, potažmo třídních kolektivů a dalších sociálních skupin. Období adolescence je pak významným vývojovým stádiem v životě člověka, které se pojí s formováním vlastní identity. Vyrůstání na pomezí dvou kultur, tedy vietnamské a české, hraje v tomto procesu zásadní roli (např. Nguyenová, 2015; Statoryová, 2014). Jak poukazují někteří autoři (Macek, 2003; Grob, Jaschinski, 2003), adolescence je spojena s fenoménem tzv. rizikového chování (abúzus, delikvence, šikana atd.). Existují různé faktory, které mohou vznik a průběh rizikového chování ovlivnit. Tato práce se zabývala rizikovými faktory na úrovni osobnosti, a to u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR.

Výzkum byl zaměřen na adolescenty vietnamského etnika žijící v ČR a studující na základní, střední či vysoké škole. Ve výzkumném souboru byli respondenti ve věku 12 až 26 let, za určující kritérium, zda se jedná o adolescenta či mladého dospělého pak byla považována podmínka studia, což je v souladu s koncepty vývojové psychologie o vynořující se dospělosti (Arnett, 2000). Jedna část výzkumu se zaměřovala především na popis demografických a sociokulturních charakteristik probandů, část druhá pak posuzovala vztahy a úroveň vymezených proměnných, a to pomocí diagnostických nástrojů – Škála depresivity Dolejš, Skopal, Suchá; Škála úzkostnosti Dolejš, Skopal, Škála impulzivity Dolejš, Skopal; Škála agresivity Dolejš, Skopal, Suchá; dotazník Výskyt rizikového chování u adolescentů.

Bylo zjištěno, že většina výzkumného souboru navštěvuje gymnázia a vysoké školy (95 %), což korespondovalo s hodnocením role vzdělání pro vlastní život. Jako vysoce důležité hodnotilo vzdělání 70 % výzkumného souboru a 30 % jako středně důležité, nikdo z probandů nehodnotil důležitost vzdělání nížce. To je v souladu s teoretickými poznatky o vietnamské kultuře, kde je obecně vzdělání považováno za zcela zásadní (Vasiljev in Kocourek, Pechová, 2006). Významnou roli hrají i zjištění mapující jazykovou situaci respondentů, z výzkumu vyplývá, že všichni respondenti ovládají alespoň základy obou jazyků, plynule pak česky hovoří 93 % souboru a vietnamsky 49 %. Respondenti spadají do tzv. jedenapůlté a druhé generace vietnamských migrantů, což se váže k označení vlastní nacionálně-kulturně-etnické identity. Z respondentů se 41 % identifikovalo s pojmem „český Vietnamec/česká Vietnamka“ (což odpovídá jedenapůlté generaci) a 26 % pak s

pojmem „vietnamský Čech/vietnamská Češka“ (což odpovídá druhé generaci). Za „Čecha/Češku“ se považuje pouze 7 % výzkumného souboru, zatímco 23 % preferuje označení „Vietnavec/Vietnamka“. Výsledky dále poukazují na to, že názor rodičů je pro adolescenty vietnamského etnika žijící v ČR významnější než názor „vietnamské komunity“.

Zjistilo se, že mezi jednotlivými rizikovými osobnostními rysy navzájem existuje statisticky významná spojitost na hladině významnosti $p < 0.001$ a $p < 0.01$, a to ve všech případech kromě vztahu impulzivity s úzkostností ($r_s = .16$). Nejsilnější vztah byl nalezen mezi celkovou agresivitou a impulzivitou ($r_s = .70$), dále pak mezi úzkostností a depresivitou ($r_s = .66$), v obou případech na hladině významnosti $p < 0.001$. U ostatních vztahů byly shledány středně silné korelace (r_s se pohyboval v rozmezí .32 až .37) na hladině významnosti $p < 0.01$. Pozitivní souvislost vybraných rizikových osobnostních rysů s rizikovým chováním se u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR neprokázala. Jako statisticky významný ($p < 0.01$) se jeví negativní vztah celkové agresivity a rizikového chování.

Z hlediska rizikových osobnostních rysů a rizikového chování pak u výzkumného souboru byl shledán statisticky významný rozdíl ($p < 0.001$) mezi chlapci a děvčaty v míře rizikového chování, a to u všech faktorů – abúzus, delikvence, šikana, i u celkové úrovně rizikového chování. Rozdíly v depresivitě, úzkostnosti, impulzivitě, ani agresivitě nebyly z hlediska pohlaví prokázány, což se však může pojit s malým počtem respondentů a nenáhodnými metodami sběru dat.

Jako statisticky významný se jeví rozdíl mezi českými gymnazisty a gymnazisty vietnamského etnika žijících v ČR, a to ve všech proměnných. Výzkumný soubor se oproti českým adolescentům prokázal jako statisticky významně depresivnější a úzkostnější ($p < 0.05$), stejně jako impulzivnější ($p < 0.01$) a celkově agresivnější ($p < 0.001$). V celkové míře rizikového chování pak naopak dosahují statisticky významně ($p < 0.001$) vyšších skóre čeští gymnazisté oproti gymnazistům vietnamského etnika žijících v ČR.

Objasnění vztahů mezi rizikovými osobnostními rysy a rizikovým chováním u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR, stejně tak jako zmapování některých jejich demografických a sociokulturních charakteristik, mohou být přínosné pro odborníky z oblasti psychologie, pedagogiky i primární prevence, kteří se ve při své práci setkávají s těmito adolescenty.

SOUHRN

Tato práce se zabývá rizikovými osobnostními rysy (depresivita, úzkostnost, impulzivita a agresivita) u adolescentů vietnamského etnika žijících v České republice a jejich souvislostí s rizikovým chováním. Celý text je koncipován do dvou celků, a to teoretického ukotvení výzkumného problému a výzkumné části.

Teoretická část nejprve představuje vývojové období adolescence a jeho hlavní charakteristiky a vývojové úkoly (Macek, 2003; Vágnerová, 2010). Pojem adolescence je představen i v širším kulturně-historickém pohledu, zahrnuty jsou odborné diskuse o periodizaci adolescence a konceptu tzv. vynořující se dospělosti (Arnett, 2000). Pozornost je věnována taktéž utváření identity a vlivu migrace na tento proces (Freidingerová, 2014; Mecheril, Hoffarth, 2006).

Právě období adolescence se často pojí s fenoménem rizikového chování (Macek, 2003). Tomu je věnována druhá kapitola práce, pojem rizikového chování je nejprve teoreticky i obsahově vymezen. Představeny jsou jeho tři konkrétní podoby, v návaznosti na praktickou část a v ní použitý diagnostický nástroj (VRCHA). Jedná se o rizikové chování ve formě abúzu, delikvence a šikany, které jsou blíže popsány, včetně prevalence v české populaci a odkazů na aktuální studie zaměřené na rizikové chování adolescentů (např. Sovinová, H., Csémy, L., Kernová, 2014; Vacek, 2008; Dolejš, Skopal, 2015).

Další část textu seznamuje s pojetím osobnosti z pohledu rysové psychologie. Je představen koncept rizikových osobnostních rysů se zaměřením na depresivitu, úzkostnost, impulzivitu a agresivitu, jejichž souvislost s rizikovým chováním byla prokázána na české populaci v několika výzkumných studiích (Dolejš, Skopal, Suchá, 2014; Dolejš, Skopal, 2015 atd.).

Teoretická část je uzavřena kapitolou o Vietnamu a širším kulturním kontextu. Nejprve jsou shrnuty základní informace o Vietnamu a vietnamské kultuře, další text přináší přehled migračních vln do českých zemí, a to od prvních příchozích až po současný stav (Kocourek, Pechová, 2006). Popsány jsou charakteristiky vietnamských migrantů žijících v ČR a jejich potomků, tedy vnitřní diferenciací vietnamského etnika na českém území (Freidingerová, 2014). Kapitola přináší přehled nejdůležitějších organizací česko-vietnamské spolupráce a na závěr sumarizaci již provedených výzkumů, které se zabývaly problematikou vietnamského etnika v ČR.

Výzkumným problémem této práce je zmapování vztahů rizikových osobnostních rysů (depresivita, úzkostnost, impulzivita, agresivita) a rizikového chování u skupiny adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR, stejně tak přiblížení této skupiny z hlediska některých demografických a sociokulturních faktorů. V oblasti rizikových osobnostních rysů a rizikového chování se vychází ze studií, které byly provedeny na populaci českých adolescentů (např. Dolejš, Skopal, Suchá, 2014; Dolejš, Skopal, 2015). Pozornost byla také zaměřena na jednotlivé osobnostní charakteristiky a míru rizikového chování z hlediska genderu a z hlediska jejich vzájemných vztahů. Důležitou částí je porovnání všech proměnných u výzkumného souboru s českou populací. Pro posouzení sledovaných jevů bylo vytvořeno 20 hypotéz.

Pro objasnění zmíněných výzkumných problémů, naplnění cílů a ověření hypotéz byly použity tyto psychologické nástroje – Škála depresivity Dolejš, Skopal, Suchá; Škála úzkostnosti Dolejš, Skopal; Škála impulzivity Dolejš, Skopal; Škála agresivity Dolejš, Skopal, Suchá a dotazník Výskyt rizikového chování u adolescentů.

Sběr dat byl realizován pomocí online dotazníkového šetření, výběrový soubor tvořilo 69 adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR a studujících na ZŠ, SŠ, VŠ ve věkovém rozpětí od 12 do 26 let. Výzkumný soubor odpovídal přibližně 1 % základního souboru. Ve výzkumném souboru bylo zastoupeno 59 % žen (průměrný věk 18,22, SD ± 2,91) a 41 % mužů (průměrný věk 20,21, SD ± 3,01).

Bylo zjištěno, že většina výzkumného souboru navštěvuje gymnázia a vysoké školy (95 %), což korespondovalo s vysokým hodnocením role vzdělání pro vlastní život. Jako vysoce důležité hodnotilo vzdělání 70 % výzkumného souboru což je v souladu s teoretickými poznatky o vietnamské kultuře, kde je obecně vzdělání považováno za zcela zásadní (Vasiljev in Kocourek, Pechová, 2006). Mapována byla i jazyková situace respondentů, všichni respondenti ovládali alespoň základy obou jazyků, plynule česky hovořilo 93 % souboru a vietnamsky 49 %. Respondenti spadají do tzv. jedenapůlté a druhé generace vietnamských migrantů, což se váže k označení vlastní nacionálně-kulturně-etnické identity. Z respondentů se 41 % identifikovalo s pojmem „český Vietnamec/česká Vietnamka“ (odpovídající jedenapůlté generaci) a 26 % pak s pojmem „vietnamský Čech/vietnamská Češka“ (odpovídající druhé generaci). Za „Čecha/ Češku“ se považuje pouze 7 % výzkumného souboru, zatímco 23 % preferuje označení „Vietnamec/Vietnamka“.

Výsledky dále poukazují na to, že názor rodičů je pro adolescenty vietnamského etnika žijící v ČR významnější než názor „vietnamské komunity“.

Mezi jednotlivými rizikovými osobnostními rysy navzájem prokázána statisticky významná spjitost na hladině významnosti $p < 0.001$ a $p < 0.01$, a to ve všech případech kromě vztahu impulzivity s úzkostností ($r_s = .16$). Nejsilnější vztah byl nalezen mezi celkovou agresivitou a impulzivitou ($r_s = .70$), mezi úzkostností a depresivitou ($r_s = .66$), v obou případech na hladině významnosti $p < 0.001$. U ostatních vtaů byly shledány středně silné korelace (r_s se pohyboval v rozmezí .32 až .37) na hladině významnosti $p < 0.01$. Pozitivní souvislost vybraných rizikových osobnostních rysů s rizikovým chováním se u adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR neprokázala. Jako statisticky významný ($p < 0.01$) se jevil negativní vztah celkové agresivity a rizikového chování.

Z hlediska rizikových osobnostních rysů a rizikového chování u výzkumného souboru byl shledán statisticky významný rozdíl ($p < 0.001$) mezi chlapci a děvčaty v míře rizikového chování, a to u všech faktorů – abúzus, delikvence, šikana, i u celkové úrovně rizikového chování. Rozdíly v depresivitě, úzkostnosti, impulzivitě, ani agresivitě nebyly z hlediska pohlaví prokázány.

Jako statisticky významný byl prokázán rozdíl mezi českými gymnazisty a gymnazisty vietnamského etnika žijících v ČR, a to ve všech proměnných. Výzkumný soubor se oproti českým adolescentům jevil jako statisticky významně depresivnější a úzkostnější ($p < 0.05$), stejně tak impulzivnější ($p < 0.01$) a celkově agresivnější ($p < 0.001$). V celkové míře rizikového chování naopak dosahují statisticky významně ($p < 0.001$) vyšších skóru čeští gymnazisté oproti gymnazistům vietnamského etnika žijících v ČR.

Zjištění této práce lze hodnotit jako přínosné pro praxi, a to jak pro pedagogické a psychologické pracovníky, tak i pro metodiky primární prevence, kteří se dostávají do kontaktu se skupinou adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR. Sumarizace teorie týkající se problematiky vietnamského etnika v českých zemích, a především zmapování některých demografických a sociokulturních charakteristik adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR může posloužit k lepší orientaci v kulturních aspektech, které jsou mnohdy z české perspektivy špatně uchopitelné.

POZNÁMKOVÝ APARÁT

1. Podle údajů ČSÚ (2010) navštěvovalo ve školním roce 2009/2010 české školy celkem 6060 studentů a žáků vietnamské státní příslušnosti. V tomto čísle nejsou zahrnuti adolescenti vietnamského etnika žijících v ČR, kteří již v této době měli české státní občanství, což údaj mírně zkreslí. Taktéž nebylo možné použít aktuálnější údaje, a to z důvodu změny metodiky sběru dat ČSÚ, z roku 2010 jsou poslední dostupné informace o počtech žáků a studentů cizí státní příslušnosti.
2. Při podrobnější analýze bylo zjištěno, že existuje velmi vysoce statisticky významná souvislost mezi impulzivitou a všemi faktory sytící celkovou agresivitu. Na hladině významnosti $p < 0.001$ nabýval Spearmanův korelační koeficient pro vztah impulzivity a fyzické agrese hodnotu .60, pro impulzivitu a hněv hodnotu .63 a pro impulzivitu a hostilitu pak šlo hodnotu .43.
3. a) šlo by téměř o polovinu adolescentů vietnamského etnika žijících v ČR ve věku 12-15 let, což je zajisté alarmující, je nutné však připomenout, že příčinou může být nízký počet respondentů, kteří spadali do této věkové kategorie, šlo pouze o 11 jedinců; b) 9,09 % respondentů uvedlo, že v posledním měsíci pilo alkohol, 45,50 % respondentů se pak přiznalo ke stavu opilosti (včetně problémů s mluvou a chůzí) v posledním měsíci, z čehož vyplývá, že někteří respondenti odpověděli na jednu z otázek nepravdivě; data byla překontrolována a systematická chyba byla vyloučena, zkreslení je způsobeno malým počtem respondentů, v absolutních číslech se jedná o 4 probandy, kteří na otázku o konzumaci alkoholu v posledních 30 dnech odpověděli v nesouladu s otázkou o opilosti, v dalších škálách a otázkách nebyly odpovědi těchto respondentů shledány nijak podezřelé, tyto respondenti byly proto v celkové analýze ponechány; jistá míra lhaní je nutná u sebeposuzovacích škál brát jako možnou nevýhodu výzkumné metody.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ A LITERATURY

Literatura:

1. Allport, G. W. (1937). *Personality: A psychological interpretation*. New York: Henry Holt.
2. Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American psychologist*, 55(5), 469.
3. Arnett Jensen, L. (2003). Coming of age in a multicultural world: Globalization and adolescent cultural identity formation. *Applied Developmental Science*, 7(3), 189-196.
4. Balcar, K. (1991). *Úvod do studie psychologie osobnosti*. Chrudim: Nakladatelství MACH.
5. Beck, A. T. (1972). *Depression: Causes and treatment*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
6. Brouček, S. (2003). *Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
7. Cakirpaloglu, P. (2012). *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada.
8. Cakirpaloglu, P. (2013). *Vybrané kapitoly psychologie osobnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého.
9. Caplan, G. (1964). *Principles of preventive psychiatry*. New York: Basic Books.
10. Castellanos, N., & Conrod, P. (2006). Brief interventions targeting personality risk factors for adolescent substance misuse reduce depression, panic and risk-taking behaviours. *Journal of Mental Health*, 15(6), 645-658.
11. Cattell, R. B. (1967). *A Scientific Analysis of Personality*. Harmondsworth: Penguin Books.
12. Coleman, J., Hagell, A. (2007). *Adolescence, risk and resilience: Against the odds*. Chichester: John Wiley & Sons.
13. Čablová, L., Šťastná, L., Charvát, M., Maierová, E., Endrödiová, L., Dolejš, M. (2011). Preventure–metoda krátké cílené intervence. *Adiktologie*, (11), 2, 92-98.
14. Čerešník, M., & Gatiaľ, V. (2014). *Rizikové správanie a vybrané osobnostné promenné dospievajúcich v systéme nižšieho sekundarneho vzdelávania*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.

15. Česko-vietnamská společnost WWW user survey. (n. d.). Retrived January 4, 2017 from <http://www.cvs-praha.cz/>
16. ČSÚ WWW user survey. (n. d.). Retrived January 6, 2017 from https://www.czso.cz/documents/11292/49262391/c08R82_2015.pdf/ed9cfebb-868e-4b40-a147-522deefd0513?version=1.0
17. ČSÚ WWW user survey. (n. d.). Retrived January 6, 2017 from https://www.czso.cz/documents/11292/27914491/1512_c01t02.pdf/ecc98fde-b5c1-4f16-9836-e30eb796c891?version=1.0
18. ČSÚ WWW user survey. (n. d.). Retrived January 6, 2017 from https://www.czso.cz/documents/11292/51608185/c03R322_2015.pdf/f2f41c9d-3fb2-45a7-b7b8-26552a2b0e6c?version=1.0
19. ČSÚ WWW user survey. (n. d.). Retrived January 6, 2017 from https://www.czso.cz/documents/11292/39735205/14_c05t54.pdf/c4e88c44-4c1c-4ba0-8520-c35a6d200c40?version=1.0
20. ČT WWW user survey. (n. d.). Retrived January 6, 2017 from <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10267494875-bananove-deti>
21. ČT WWW user survey. (n. d.). Retrived January 6, 2017 from <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10425373895-asijske-bojovnice/>
22. Devine, D., Kempton, T., & Forehand, R. (1994). Adolescent depressed mood and young adult functioning: A longitudinal study. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 22(5), 629-640.
23. Dolejš, M. (2010). *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování*. Olomouc: Univerzita Palackého.
24. Dolejš, M., Skopal, O. (2015). *Výskyt rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
25. Dolejš, M., Skopal, O. (2016a). *Škála impulzivity Dolejš a Skopal*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
26. Dolejš, M., Skopal, O. (2016b). *Škála úzkostnosti Dolejš a Skopal (SUDS): Příručka pro praxi*. Olomouc: Univerzita Palackého.
27. Dolejš, M., Skopal, O., Suchá, J., Cakirpaloglu, P., Vavrysová, L. (2014). *Protektivní a rizikové osobnostní rysy u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého.
28. Dong, G., Wang, J., Yang, X., & Zhou, H. (2013). Risk personality traits of Internet addiction: a longitudinal study of Internet- addicted Chinese university students. *Asia- Pacific Psychiatry*, 5(4), 316-321.

29. Drbohlav, D. (2008). *Nelegální ekonomické aktivity migrantů: Česko v evropském kontextu*. Praha: Karolinum.
30. Embassy of The Socialist Republic of Vietnam in The Czech Republic WWW user survey. (n. d.). Retrived January 4, 2017 from <http://www.vietnamembassy-czech.org/en/nr070521170056/nr070904154044/>
31. Fleig, A. B. (1995). *Neuropsychologische und biochemische Studien zu Suizidalität, Depressivität und Aggressivität: HPLC-Untersuchungen zum Serotonin- und Katecholamin-Stoffwechsel*.
32. Freidingerová, T. (2014). *Vietnamci v Česku a ve světě: migrační a adaptační tendence*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
33. General statistic office. (2015). *Statistical Handbook Of Vietnam*. Hanoi: Statistical Publishing House.
34. Goldberg, L. R. (1992). The development of markers for the Big-Five factor structure. *Psychological assessment*, 4(1), 26.
35. Greve, W. (2002). *Die Bedeutung der Entwicklungspsychologie im Strafrechtssystem*. In Oerter, R., Montada L. *Entwicklungspsychologie* (pp. 885–892). Weinheim: Beltz PVU.
36. Grob, A., Jaschinski, U. (2003). *Erwachsen werden: Entwicklungspsychologie des Jugendalters*. Weinheim: Beltz PVU.
37. Gullone, E., Moore, S. (2000). Adolescent risk-taking and the five-factor model of personality. *Journal of adolescence*, 23(4), 393-407.
38. Habermas, T. (2002). *Substanzenmissbrauch und Ess-Störungen*. In Oerter R., Montada L. *Entwicklungspsychologie* (pp. 847–858). Weinheim: Beltz PVU.
39. Hartl, P., Hartlová, H. (2010). *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál.
40. Hecht, H. (1990). *Geschlechtstypische Risikofaktoren der Depressivität*. Regensburg: Roderer.
41. Hink, L. K., Rhee, S. H., Corley, R. P., Cosgrove, V. E., Hewitt, J. K., Schulz-Heik, R. J., ... & Waldman, I. D. (2013). Personality dimensions as common and broadband-specific features for internalizing and externalizing disorders. *Journal of abnormal child psychology*, 41(6), 939-957.
42. Hofírek, O., Nekorjak, M. (2007). Neregulární práce imigrantů v České republice. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2, 78-90.

43. Holsen, I., Kraft, P., Vittersø, J. (2000). Stability in depressed mood in adolescence: Results from a 6-year longitudinal panel study. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(1), 61-78.
44. Hoyle, R. H., Fejfar, M. C., Miller, J. D. (2000). Personality and sexual risk taking: A quantitative review. *Journal of personality*, 68(6), 1203-1231.
45. Hubertová, L. (2016). Jak uvažují nad svou identitou mladé Vietnamky 1, 5. a 2. generace žijící v české republice? *E-psychologie*, 10(2).
46. Huesmann, L. R., Eron, L. D., Lefkowitz, M. M., & Walder, L. O. (1984). Stability of aggression over time and generations. *Developmental psychology*, 20(6), 1120.
47. Huq, R. (2006). *Beyond subculture: Pop, youth and identity in a postcolonial world*. London: Routledge.
48. Janošová, P., Kollerová, L., Zábrodská, K., Kressa, J., Dědová, M. (2016). *Psychologie školní šikany*. Praha: Grada.
49. Jessor, R. (1998). *New perspectives on adolescent risk behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press.
50. Jiskrová, G. (2010). *Vývoj a utváření identity vietnamských adolescentů vyrůstajících v ČR* (Bakalářská práce, Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií).
51. Kandel, D.B. (1998). *Persistent themes and new perspectives on adolescent substance use: A lifespan perspective*. In Jessor, R. *New perspectives on adolescent risk behavior* (pp. 43–89). Cambridge: Cambridge University Press.
52. Kendler, K. S., Kuhn, J., & Prescott, C. A. (2004). The interrelationship of neurocism, sex, and stressful life events in the prediction of episodes of major depression. *Am. J. Psychiatry* 161(4), 631–636.
53. King, V., & Koller, H. C. (2006). *Adoleszenz-Migration-Bildung*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
54. Klub Hanoi WWW user survey. (n. d.). Retrieved January 4, 2017 from <http://www.klubhanoi.cz/>
55. Kocourek, J. (2001). *Poznáváme svět dětí z Vietnamu*. Plzeň: Foto & Tisk Znamenaný.
56. Kocourek, J., Pechová, E. (2006). *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Praha: H and H.
57. Kolář, M. (2001). *Bolest šikanování*. Portál: Praha.
58. Koops, W., Zuckerman, M. (2012). *Beyond the century of the child: Cultural history and developmental psychology*. University of Pennsylvania Press.

59. Křivohlavý, J. (2013). *Jak zvládat depresi*. Praha: Grada Publishing, a. s.
60. Kušniráková, T., Plačková, A., Van Anh, T. V. (2013). *Vnitřní diference Vietnanců pro potřeby analýzy segregace cizinců z třetích zemí*. Výzkumná zpráva.
61. Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Grada Publishing as.
62. Laštůvková, K. (2015). *Vztah mezi locus of control, rizikovým chováním a vybranými osobnostními charakteristikami žáků 8. a 9. tříd v Moravskoslezském kraji* (Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta).
63. Lepík, F., Dolejš, M., Miovský, M., Vacek, J. (2010). *Školní dotazníková studie o návykových látkách, dalších formách rizikového chování a pilotní studie o užívání těkavých látek na základních školách praktických: Karlovarský kraj*. Tišnov: Scan.
64. Lombroso, C. (1876). *L'uomo delinquente*. Milano: Hoepli.
65. Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál.
66. Marcia, J. E. (1980). Identity in adolescence. *Handbook of adolescent psychology*, 9(11), 159-187.
67. Martínková, Š. (2007). *Vietnamské etnikum, jeho sociabilita a sociální sítě v prostředí Prahy*. Praha: Etnologický ústav.
68. Moffitt, T.E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 674–701.
69. Mravčík, V., et al. (2016). *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2015*. Praha: Úřad vlády České republiky.
70. Nagel, J. (1994). Constructing ethnicity: Creating and recreating ethnic identity and culture. *Social problems*, 41(1), 152-176.
71. Nguyenová, M. H. (2015). *Konstrukce bikulturní zkušenosti a její vliv na sebepojetí mladých Vietnanců v ČR* (Bakalářská práce, Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií).
72. Nicholson, N., Soane, E., Fenton- O'Creevy, M., Willman, P. (2005). Personality and domain- specific risk taking. *Journal of Risk Research*, 8(2), 157-176.
73. Nožina, M., & Kraus, F. (2009). *Kriminální sítě ve vietnamské diaspoře: případ České republiky*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
74. Pechová, E. (2007). *Migrace z Vietnamu do České republiky v kontextu problematiky obchodu s lidmi a vykořisťování*. Praha: La Strada.
75. Policie ČR WWW user survey. (n.d.). Retrived February 22, 2017 from <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2015.aspx>
76. Policie ČR WWW user survey. (n.d.). Retrived February 22, 2017 from

77. Praško, J. (2005). *Úzkostné poruchy*. Praha: Portál.
78. Praško, J., Buliková, B., Sigmundová, Z. (2010). *Depresivní porucha a jak ji překonat*. Praha: Galén.
79. Preiss, M., Vacíř, K. (1999). *Beckova sebeposuzovací škála depresivity pro dospělé BDI-II. Příručka*. Brno: Psychodiagnostika, 22.
80. Raithel, J. (2011). Die Bedeutung von Risikoverhalten im jugendlichen Entwicklungsprozess. *proJugend*, 4, 4-7.
81. Revelle, W. (2009). Personality structure and measurement: The contributions of Raymond Cattell. *British Journal of Psychology*, 100(S1), 253-257.
82. Říčan, P. (1990). *Cesta životem*. Praha: Panorama.
83. Říčan, P. (1995). Šikanování jako psychologický problém. *Československá psychologie*, 37(3), 208–217.
84. Sataryová, K. (2014). Percepce domova u potomků vietnamských imigrantů. *Kulturní studia*, 2014(1), 80-100.
85. Secká, M. (1987). Vietnamští pracující ve Středočeské Frutě. *Český lid* 74, 203-2.
86. Siebholz, S., Schneider, E., Busse, S., Sandring, S., Schippling, A. (2012). *Prozesse sozialer Ungleichheit: Bildung im Diskurs*. Wiesbaden: Springer VS.
87. Skelton, T., Valentine, G. (2005). *Cool places: Geographies of youth cultures*. London: Routledge.
88. Smékal, V. (2002). *Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: Barrister&Principal.
89. Sovinová, H., Csémy, L., Kernová, V. (2014). *Užívání tabáku a alkoholu v České republice: Zpráva o situaci za období posledních deseti let*. Praha: Státní zdravotní ústav 2014.
90. Stagner, R. (1937). *Psychology of personality*. New York: MacGraw-Hill.
91. Steinberg, L. (2008). A social neuroscience perspective on adolescent risk-taking. *Developmental review*, 28(1), 78-106.
92. Suchá, J., Dolejš, M. (2016) *Agresivita, depresivita, sebehodnocení a impulzivita u českých adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého.
93. Sund, A. M., Larsson, B., Wichstrøm, L. (2001). Depressive symptoms among young Norwegian adolescents as measured by the Mood and Feelings Questionnaire (MFQ). *European child & adolescent psychiatry*, 10(4), 222-229.

94. Teräsahjo, T., Salmivalli, C. (2003). "She is not actually bullied." the discourse of harassment in student groups. *Aggressive behavior*, 29(2), 134-154.
95. Turner, J. C., Tajfel, H. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. *Psychology of intergroup relations*, 7-24.
96. Uherek, Z., Korecká, Z., Pojarová, T. (2008). *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: Vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
97. Ulleberg, P., Rundmo, T. (2003). Personality, attitudes and risk perception as predictors of risky driving behaviour among young drivers. *Safety science*, 41(5), 427-443.
98. Vacek, J. (2008). *Školní dotazníková studie o návykových látkách, rizikovém chování a volnočasových aktivitách: Praha 2, 2007*. Tišnov: Scan.
99. Vasiljev, I. (1986). Vietnamští pracující ve vědomí naší společnosti. *Etnické procesy v pohraničí českých zemí po r. 1945*, 153-164.
100. Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum Press.
101. Vietnamsko-česká protidrogová liga WWW user survey. (n. d.). Retrived January 4, 2017 from <http://www.cvs-praha.cz/ProtidrogovaLiga/>
102. Vlček, T. (2008). *Vietnamský organizovaný zločin v ČR* (Bakalářská práce, Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií).

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka 1: Výzkumný soubor z hlediska věku a pohlaví

Tabulka 2: Popisná statistika dat u škály SDDSS

Tabulka 3: Popisná statistika dat u škály SUDS

Tabulka 4: Popisná statistika dat u škály SIDS

Tabulka 5: Popisná statistika dat u škály SADSS

Tabulka 6: Popisná statistika dat u škály SADSS dle faktorů

Tabulka 7: Popisná statistika dat u dotazníku VRCHA

Tabulka 8: Popisná statistika dat u dotazníku VRCHA dle faktorů

Tabulka 9: Dotazník VRCHA srovnání jednotlivých odpovědí u českých adolescentů a výzkumného souboru

Tabulka 10: Korelace faktorů depresivita, úzkostnost, impulzivita a celková agresivita

Tabulka 11: Korelace faktorů depresivita, úzkostnost, impulzivita a celková agresivita s celkovým rizikovým chováním

Tabulka 12: Rekapitulace hypotéz

Graf 1: Zastoupení pohlaví ve výzkumném souboru

Graf 2: Věkové rozložení respondentů

Graf 3: Typ navštěvované vzdělávací instituce

Graf 4: Místo narození respondentů

Graf 5: Délka pobytu v ČR u respondentů s místem narození mimo ČR

Graf 6: Státní občanství respondentů

Graf 7: Znalosti vietnamského a českého jazyka

Graf 8: Preferovaný jazyk pro komunikaci s rodinou

Graf 9: Preferovaný jazyk pro komunikaci s přáteli

Graf 10: Hodnocení vlastní nacionálně-kulturně-etnické identity

Graf 11: Subjektivně vnímaná důležitost názoru rodičů a komunity

Graf 12: Subjektivně vnímaná důležitost vzdělání pro vlastní život

Graf 13: Subjektivně vnímaná spokojenost a úspěšnost ve vlastním životě

Graf 14: Vývoj depresivity vzhledem k věku

Graf 15: Vývoj úzkostnosti vzhledem k věku

Graf 16: Vývoj impulzivity vzhledem k věku

Graf 17: Vývoj agresivity vzhledem k věku

Graf 18: Průměrný hrubý skór u škály SADSS dle faktorů a pohlaví

Graf 19: Krabicový graf celkového skóru rizikového chování dle pohlaví

Graf 20: Průměrný hrubý skór v dotazníku VRCHA dle faktorů a pohlaví u výzkumného souboru

Graf 21: Vývoj rizikového chování vzhledem k věku

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Formulář zadání bakalářské diplomové práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2014/2015

Studijní program: Psychologie
Forma: Kombinovaná
Obor/komb.: Psychologie (PSYB)

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
KOŤOVÁ Nikola	Bratří Tšidů 698, Kdyně	F130772

TÉMA ČESKY:

Rizikové osobnostní rysy u adolescentů vietnamského etnika studujících na ZŠ, SŠ, VŠ v České republice a jejich souvislost s rizikovým chováním

NÁZEV ANGLICKY:

Risk personality traits among adolescents of Vietnamese origin in The Czech Republic who are students of primary, secondary or tertiary education and its connection with risk behaviour

VEDOUcí PRÁCE:

PhDr. Martin Dolejš, Ph.D. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

1. Rešerše a studium odporné literatury zaměřené především na téma adolescence, rizikového chování, rizikových osobnostních rysů, vietnamské kultury a specifík vietnamské komunity žijící v ČR
2. Vymezení pojmů a teoretických východisek
3. Příprava metodiky výzkumné části: příprava testové baterie zahrnující dotazník na sociodemografické a další potřebné údaje, Škálu depresivity- SDDSS (Dolejš, Skopal, Suchá, 2013), Škálu úzkostnosti-SUDS (Dolejš, Skopal, 2013), Dotazník agresivity (Dolejš, Suchá, Skopal, 2014); Škála impulzivní- SIDS (Dolejš, Skopal, 2013), Výskyt rizikového chování u adolescentů- VRCHA (Dolejš, Skopal, 2013); a převedení těchto dotazníků do datové podoby
4. Realizace výzkumu za použití kvantitativních metod sběru dat
5. Zpracování a vyhodnocení dat, včetně jejich interpretace
6. Prezentace výsledků výzkumu a jejich shrnutí

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Cakirpaloglu, P. (2012). Úvod do psychologie osobnosti. Grada Publishing as.
- Dolejš, M. (2010). Efektivní včasná diagnostika rizikového chování. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Dolejš, M.; Miovský, M.; Řehan, V. (2012). Testová příručka ke škále osobnostních rysů představujících riziko z hlediska užívání návykových látek (SURPS substance use risk profile scale). Praha. Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie 1. LF a VFN.
- Dolejš, M.; Skopal, O.; Suchá, J. a kol. (2014). Protektivní a rizikové osobnostní rysy u adolescentů. Olomouc. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.
- Ferjenčík, J. (2010). Úvod do metodologie psychologického výzkumu. Praha. Portál.
- Hendl, J. (2008). Kvalitativní výzkum. Praha. Portál.
- Hendl, J. (2012). Přehled statistických metod zpracování dat. Praha. Portál.
- Kocourek, J., & Pechová, E. (2006). S vietnamskými dětmi na českých školách. H and H, Praha.
- Jiskrová, G. (2010). Vývoj a utváření identity vietnamských adolescentů vyrůstajících v ČR. Bakalářská práce. Brno. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.
- Kušniráková, T.; Plačková, A.; Tran v. (2013). Vnitřní diferenciací Vietnamsců pro potřeby segregace cizinců, výzkumná zpráva. Praha. O.s. Fuertos.
- Macek, P. (1999). Adolescence. Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících. Portál.
- Nožina, M., & Kraus, F. (2009). Kriminální sítě ve vietnamské diaspoře: Příklad České republiky. Ústav mezinárodních vztahů, vvi.
- Siebold, S., Schneider, E., Busse, S., Sandring, S., & Schippling, A. (2012). Prozesse sozialer Ungleichheit. Bildung im Diskurs. Wiesbaden: VS.

Podpis studenta: Koptová

Datum: 24.4.2015

Podpis vedoucího práce: [Signature]

Datum: 24.4.2015

Příloha 2: Český a cizojazyčný abstrakt diplomové práce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Rizikové osobnostní rysy u adolescentů vietnamského etnika studujících na ZŠ, SŠ, VŠ v České republice a jejich souvislost s rizikovým chováním

Autor práce: Bc. Nikola Koptová

Vedoucí práce: PhDr. Martin Dolejš, PhD.

Počet stran a znaků: 108, 206 496

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 102

Abstrakt:

Práce se zaměřuje na problematiku rizikových osobnostních rysů (deresivita, úzkostnost, impulzivita, agresivita) u adolescentů vietnamského etnika žijících v České republice a jejich souvislost s rizikovým chováním. Dalším cílem je zmapovat tuto skupinu adolescentů z hlediska některých demografických a sociokulturních faktorů. Hlavním bodem práce je posouzení míry jednotlivých rizikových osobnostních rysů a rizikového chování u výzkumného souboru, popsání vzájemných vztahů těchto proměnných, porovnání rozdílů z hlediska genderu a srovnání s českou populací. Pro zhodnocení vymezených proměnných byla použita Škála depresivity Dolejš, Skopal, Suchá; Škála úzkostnosti Dolejš, Skopal; Škála impulzivity Dolejš, Skopal; Škála agresivity Dolejš, Skopal, Suchá a dotazník Výskyt rizikového chování u adolescentů. Výzkumný soubor zahrnoval 69 adolescentů vietnamského etnika studujících v ČR na ZŠ, SŠ či VŠ ve věku 12-26 let, jednalo se o 1,1 % sledované populace. Mezi hlavní zjištění patří nalezené statisticky významné vztahy ($p < 0.001$) mezi agresivitou a impulzivitou ($r_s = .70$), dále pak mezi úzkostností a depresivitou ($r_s = .66$). Potvrzeny byly statisticky významné rozdíly u všech proměnných mezi výzkumným souborem a českou populací. Shledaná zjištění mohou přispět k lepší orientaci při práci s cílovou skupinou.

Klíčová slova: adolescence, rizikové chování, rizikové osobnostní rysy, vietnamské etnikum

ABSTRACT OF THESIS

Title: Risk personality traits among adolescents of Vietnamese origin in The Czech Republic who are students of primary, secondary or tertiary education and its connection with risk behaviour

Author: Bc. Nikola Koptová

Supervisor: PhDr. Martin Dolejš, PhD.

Number of pages and characters: 108, 206496

Number of appendices: 5

Number of references: 102

This thesis is focused on the risk personality traits among adolescents of Vietnamese origin in the Czech Republic who are students of primary, secondary, or tertiary education, and their connection with risk-taking behaviour. Firstly, demographical and socio-cultural characteristics of these adolescents are described. The main aim is concentrated on the evaluation of risk personality traits level, namely the level of depressiveness, anxiousness, impulsivity, aggressiveness and the level of risk-taking behaviour. The relationships between these variables are described. In focus are also gender differences and the comparison with the population of Czech adolescents. To evaluate selected variables, the following scales were used: The Scale for Impulsivity Dolejš, Skopal; The Scale for Depressiveness Dolejš, Skopal, Suchá; The Scale for Anxiousness Dolejš, Skopal; The Scale for Agresiveness Dolejš, Skopal, Suchá. The level of risk-taking behaviour was evaluated by the questionnaire VRCHA. In the sample were 69 adolescents of Vietnamese origin between the ages of 12-26 years, who are students of primary, secondary or tertiary education in the Czech Republic. The sample account for 1,1 % of the population. The statistically significant relationships ($p < 0.001$) between aggressiveness and impulsivity ($r_s = .70$) as well as anxiousness and depressiveness ($r_s = .66$) were found. The differences between the sample and the Czech adolescents among all variables had a statistical significance. These conclusions could bring further understanding of the Vietnamese adolescents living in the Czech Republic and make the pedagogical and psychological work with them easier.

Key words: adolescence, risk-taking behaviour, risk personality traits, Vietnamese origin

Příloha 3: Průvodní dopis k online dotazníkovému šetření

Dobrý den,

věnujte prosím svůj čas vyplnění následujícího dotazníku. Toto dotazníkové šetření je součástí výzkumné části mé bakalářské práce s názvem "**Rizikové osobnostní rysy u adolescentů vietnamského etnika studujících na ZŠ, SŠ, VŠ v České republice a jejich souvislost s rizikovým chováním**" v rámci studia na FF UP Olomouc, obor psychologie. Cílem je zjistit, zda se rizikové osobnostní rysy a výskyt rizikového chování u studentů vietnamského etnika liší od výsledků většinové populace v ČR, dále zjistit které konkrétní rizikové rysy jsou nejvíce výrazné v této skupině, což mimo jiné může pomoci upravit primárně-preventivní programy tak, aby odpovídali potřebám studentů a žáků vietnamského etnika. V neposlední řadě výzkum přinese nové informace o adolescentech vietnamského etnika žijících v ČR, což může prohloubit poznatky o této skupině a přispět k lepšímu povědomí. Tento dotazník je naprosto ANONYMNÍ a všechna data budou zpracována v souladu s etickým kodexem. Dotazník se skládá z několika částí, celkem obsahuje 150 položek, je možné, že Vám jeho vyplnění zabere zhruba 40-50 minut, přesto prosím vytrvejte a pokuste se odpovědět na všechny otázky. Před každou částí je uvedena krátká instrukce, kterou si prosím pozorně přečtete. V případě dotazů se na mě neváhejte obrátit (email: niki.koptova@seznam.cz).

Předem děkuji za vyplnění dotazníku

Nikola Koptová

Studentka psychologie na FF UP Olomouc

Příloha 4: Část dotazníku „Sociokulturní a demografické údaje o respondentovi“

V této části jsou otázky zaměřené na základní sociokulturní a demografické údaje, které jsou nutné pro ukotvení tohoto dotazníkového šetření, tedy například Váš věk, typ školy atd. Dále pak otázky týkající se Vašeho vztahu k Vietnamu, vietnamštině a češtině. Otázky jsou formou výběru z odpovědí nebo dopsání (čísla, slova). Přečtěte si pozorně každou z nich. Odpovídejte upřímně. Vaše odpovědi jsou považovány za důvěrné. Dotazník je naprosto anonymní.

1. Jste...?

- muž
- žena

2. Kolik je Vám let?

(výběr čísla)

3. Jaký typ školy nyní navštěvujete?

- základní škola (ZŠ)
- gymnázium
- střední odborná škola (SOŠ)
- střední odborné učiliště (SOU)
- vyšší odborná škola (VOŠ)
- vysoká škola (VŠ)

4. Kde jste se narodil/a?

- v České republice
- ve Vietnamu
- jinde

5. Jak dlouho již žijete v České republice?

(výběr čísla)

6. Jaké máte občanství?

- české
- vietnamské
- české i vietnamské
- jiné

7. Jak ovládáte vietnamštinu? Zaškrtněte více odpovědí – tak aby co nejvíce vystihovaly skutečnost.

- neumím mluvit
- domluví se na základních věcech
- mluvím plynule
- neumím psát
- napíšu základní věci
- jsem schopen psát i složitější texty
- neumím číst
- ovládám základy čtení (s porozuměním)
- čtu s porozuměním bez větších obtíží
- když někdo mluví vietnamsky, rozumím mu

8. Jak ovládáte češtinu? Zaškrtněte více odpovědí – tak aby co nejvíce vystihovaly skutečnost.

- neumím mluvit
- domluví se na základních věcech

- mluvím plynule
- neumím psát
- napíšu základní věci
- jsem schopen psát i složitější texty
- neumím číst
- ovládám základy čtení (s porozuměním)
- čtu s porozuměním bez větších obtíží
- když někdo mluví česky, rozumím mu

9. V jakém jazyce/jazycích se bavíte s rodinou?

- česky
- vietnamsky
- česky i vietnamsky
- jinak

10. V jakém jazyce/ jazycích se bavíte se svými přáteli/vrstevníky?

- česky
- vietnamsky
- česky i vietnamsky
- jinak

11. Jak byste nejuvěstivěji popsal/a to, jak vnímáte svojí nacionálně-kulturně-etnickou identitu pomocí následujících kategorií? "Cítím se jako..."

- Čech/Češka
- Vietnamec/Vietnamka
- český Vietnamec/česká Vietnamka
- vietnamský Čech/vietnamská Češka
- jinak

12. Na škále od 1 do 10 zhodnoťte, jak se cítíte ve svém životě spokojený? 1 = zcela NESPOKOJENÝ, 10= zcela SPOKOJENÝ

(výběr čísla od 1 do 10)

13. Na škále od 1 do 10 zhodnoťte, jak si připadáte ve svém životě úspěšný? 1 = zcela NEÚSPĚŠNÝ, 10= zcela ÚSPĚŠNÝ

(výběr čísla od 1 do 10)

14. Na škále od 1 do 10 zhodnoťte, jak důležitou roli připisujete ve Vašem životě vzdělání. (1 = vzdělání nehraje žádnou roli, 10= vzdělání je pro můj život zcela důležité).

(výběr čísla od 1 do 10)

15. Na škále od 1 do 10 zhodnoťte, jak důležitou roli připisujete názorům a postojům Vašich rodičů. (1 = jejich názory pro mě nejsou důležité, 10= jejich názory jsou pro mě velice důležité).

(výběr čísla od 1 do 10)

16. Na škále od 1 do 10 zhodnoťte, jak důležitou roli připisujete názorům a postojům Vaší komunity (1 = jejich názory pro mě nejsou důležité, 10= jejich názory jsou pro mě velice důležité).

(výběr čísla od 1 do 10)

Příloha 5: Ochrana informací – autorský zákon

„Ochrana informací v souladu s ustanovením § 47b zákona o vysokých školách, autorským zákonem a směrnicí rektora k Zadání tématu, odevzdávání a evidence údajů o bakalářské, diplomové, disertační práci a rigorózní práci a způsob jejich zveřejnění. Student odpovídá za to, že veřejná část závěrečné práce je koncipována a strukturována tak, aby podávala úplné informace o cílech závěrečné práce a dosažených výsledcích. Student nebude zveřejňovat v elektronické verzi závěrečné práce plné znění standardizovaných psychodiagnostických metod chráněných autorským zákonem (záznamový arch, test/dotazník, manuál). Plné znění psychodiagnostických metod může být pouze přílohou tištěné verze závěrečné práce. Zveřejnění je možné pouze po dohodě s autorem nebo vydavatelem.“